

วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

สารนิพนธ์
ของ
นายเดชา พิมพ์ศิริ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

พฤษภาคม 2547

ลิขสิทธิ์นี้เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

342.593

๓๔๒๖

ร.๓

วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

บทคัดย่อ

ของ

นายเดชา พิมพ์ศิริ

21 ก.ย. 2547

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

พฤษภาคม 2547

h 251408

เดชา พิมพ์ศิริ. (2546). *วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476*. สารนิพนธ์

กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

กรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชาวลี จงประเสริฐ

สารนิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาความขัดแย้งทางการเมืองของไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ระหว่างกลุ่มอนุรักษนิยมและพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎรสายพลเรือน ซึ่งส่งผลกระทบต่อบทบาทและอำนาจทางการเมืองของกลุ่มขุนนางเก่า กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ และที่สำคัญทำให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดภายในขอบเขตของรัฐธรรมนูญที่คณะราษฎรเป็นผู้จัดทำขึ้น

จากการศึกษาพบว่า การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ทำให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกลดทอนลงมาก กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงเคยมีอำนาจปกครองประเทศในฐานะคณะอภิรัฐมนตรีถูกจัดออกไป แต่การบริหารประเทศในช่วงเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรยังไม่มีประสบการณ์เพียงพอ จึงจำเป็นต้องให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบอบเก่าที่มีประสบการณ์บริหารงานปกครองมาร่วมงานบริหารประเทศในระบอบใหม่ บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เหล่านี้ยังเคยชินต่อระบอบเก่าและมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งต้องการให้พระมหากษัตริย์คงมีพระราชอำนาจทางการเมืองเช่นเดิม จึงมีความพยายามที่จะถวายพระราชอำนาจเพิ่มเติมแด่พระมหากษัตริย์ด้วยการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก เนื่องจากสมาชิกของคณะราษฎรที่อยู่ร่วมรัฐบาลและเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีเป็นจำนวนมาก ในระยะต่อมานายทหารชั้นผู้นำบางคนของคณะราษฎรมีความขัดแย้งกับผู้นำคณะราษฎรสายพลเรือนในกรณีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ จึงเป็นโอกาสให้กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบอบเก่าชักนำนายทหารชั้นผู้นำของ คณะราษฎรผู้นี้มาสนับสนุนฝ่ายตนได้ ทำให้กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กลายเป็นกลุ่มอำนาจทางการเมืองอีกกลุ่มหนึ่งนอกเหนือจากกลุ่มคณะราษฎรสายพลเรือนที่กำลังมีบทบาทอยู่ในขณะนั้น

เพื่อให้การดำเนินงานทางการเมืองของกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หรือกลุ่มอนุรักษนิยมบรรลุวัตถุประสงค์ในการเพิ่มพระราชอำนาจแด่พระมหากษัตริย์และการขจัดอิทธิพลคณะราษฎรสายพลเรือนให้ออกจากศูนย์อำนาจทางการเมือง กลุ่มอนุรักษนิยมได้ประเมินสถานภาพฝ่ายตนที่ได้รับการสนับสนุนจากทหาร ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงประเมินสถานการณ์ไปในทางเดียวกับกลุ่มอนุรักษนิยม ด้วยทรงต้องการพระราชอำนาจบางประการกลับคืนสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ แผนการยกเลิกการใช้รัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ด้วยความสนับสนุนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงออกมาในรูปของการประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

จากวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญครั้งนี้ เป็นผลมาจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างระบอบใหม่กับระบอบเก่าที่สืบเนื่องมาจากการปฏิวัติ พ.ศ. 2475

THE CONSTITUTIONAL CRISIS OF APRIL 1st, 1933.

AN ABSTRACT
BY
MR DECHA PHIMSIRI

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the master of Education degree in History
at Srinakharinwirot University
May 2004

Decha Phimsiri. (2004). *The constitutional crisis of April 1st.1933*. Master Thesis,
M.Ed.(History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University.
Advisor Committee : Assist. Prof. Chaovalee Chongprasert.

The purpose of this thesis is to investigate the conflict of Thai politics in consequence of the revolution in 1932 between the conservative party, together with the King and the civil commission,Kanarad. This change imposed limitations on political power of the old noblemen and especially of the King.

The findings concluded that the revolution in 1932 has greatly reduced the power of the King and as well as of his dynasty. Nevertheless, the government administration in the early period needed the assistance of the former senior noblemen in regard to insufficient experience of Kanarad.

Though the attempt of those monarchists to increase additional power of the King by correcting the constitution was ineffective, the support of some soldier leaders of Kanarad to them had led to the formation of another political power group in addition to the existing civil group.

For getting along the aim in order to return the King's power and abolished the Kanarad from the political. At that time supported the conservation and abolished the constitution of December 10, 1932 by declaring the royal decree and closed the parliament and formed the cabinet on April 1st, 1933.

To the constitutional crisis of April 1st, 1933. Because of the political conflict between the old system and new system of politic that happened after the revolution 1932.

อาจารย์ที่ปรึกษา ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

..... 101157 จปก11311
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เชาวลี จงประเสริฐ)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาศริต ชุ่มวิณะ)

คณะกรรมการสอบ

..... 101157 จปก11311 ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เชาวลี จงประเสริฐ)

..... 101157 จปก11311 กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ยุวดี วงศ์สว่าง)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... 101157 จปก11311 คณบดีคณะสังคมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติมา สังข์เกษม)
วันที่... 4 ...เดือน... พ.ศ. 2547...

ประกาศคุณูปการ

ความสำเร็จของสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นผลรวมของความตั้งใจ และการช่วยเหลือจากหลายท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชาวลี จงประเสริฐ ผู้นำพาข้าพเจ้าเข้าสู่โลกความขัดแย้งทางการเมืองของไทยในอดีต ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาลินี ประเสริฐธรรม ผู้ติดตามความก้าวหน้าของข้าพเจ้าอยู่เสมอ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ยุวดี วงศ์สว่าง ผู้ที่ทำให้ข้าพเจ้านึกอยู่เสมอว่า โลกนี้ยังมีความหวังและให้กำลังใจยามสับสนว้าวุ่น ทั้งหมดนี้ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอย่างสูงตลอดถึงคณาจารย์แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ที่ยังไม่ได้กล่าวนามทั้งหมด

ขอขอบคุณเพื่อนผู้พี่ร่วมรุ่นที่ 1 (ภาคพิเศษ) สำหรับความเอื้ออาทร... เกษมไชยวงศ์ ผู้ที่กล่าวแก่ข้าพเจ้าเสมอว่า "แสดงนดาร์ต ไม่เป็นไร ใจเย็น" เปรมชัย จักรกิตติชัย "ต้องทำได้" เกษมวัฒน์ เปรมกมล "ทำตามใจปรารถนาแต่อย่าประมาท"

ขอขอบคุณเพื่อนฝูงทุกคนสำหรับน้ำใจไมตรีเมื่อครั้งที่ยังศึกษาร่วมกัน ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดทุกแห่งที่ให้คำแนะนำค้นหาข้อมูล และที่ต้องสำนึกในบุญคุณอย่างใหญ่หลวงคือท่านผู้เป็นเจ้าของวรรณกรรมที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาค้นคว้าและนำมาอ้างอิง รวมถึงคุณดา พันเอกหลวงชาญสงคราม ผู้บันดาลใจให้ทำสารนิพนธ์เรื่องนี้ แม้เรื่องจากคำบอกเล่าของท่านบางเรื่องจะไม่สามารถถ่ายทอดออกมาในงานนิพนธ์นี้ได้ก็ตาม

ท้ายสุด เป็นบรรทัดสำหรับ "พ่อ" ผู้ไม่มีโอกาสได้อยู่สัมผัสความสำเร็จของข้าพเจ้า

เดชา พิมพ์ศิริ

สารบัญ

บทที่		หน้า
	บทนำ	ก
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	จ
	จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	ช
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	ซ
	ขอบเขตของการศึกษา.....	ฅ
	วิธีดำเนินการศึกษา	ช
	นิยามศัพท์	ซ
	แหล่งศึกษาค้นคว้า	ณ
1	การปฏิวัติ พ.ศ. 2475	1
	คณะราษฎร	2
	เหตุการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง	10
	การเปลี่ยนแปลงการปกครอง วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475.....	19
	การประนีประนอมทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	25
2	ระบอบรัฐธรรมนูญสยาม	34
	พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว	34
	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475	41
	ผลกระทบบางประการจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ	47
3	การต่อต้านคณะราษฎรของกลุ่มอนุรักษนิยม	52
	กลุ่มอำนาจใหม่ทางการเมือง	53
	แนวคิดทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษนิยม	63
	การรุกทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษนิยม	66

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4	วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476
	74
แผนการก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ	75
การประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและ ตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่	80
ความสำเร็จของการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุม สภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่	86
5	ผลจากวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476
	92
การแย่งชิงอำนาจภายในกองทัพ	93
การต่อต้านรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาของกลุ่มนายทหาร คณะราษฎร	100
การยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา	103
บทสรุป	105
บรรณานุกรม	108
ประวัติย่อผู้วิจัย	115

บทนำ

การปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้เปลี่ยนระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐสภา ให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจภายในขอบเขตตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475¹ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศโดยอำนาจสูงสุดที่เคยเป็นของพระมหากษัตริย์ ได้เปลี่ยนมาเป็นของราษฎร มีสภาผู้แทนราษฎรเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ตรากฎหมายและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล

ภายหลังการปฏิวัติ คณะราษฎรได้แสดงการประนีประนอมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยการให้ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475² ซึ่งจะเพิ่มพระราชอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์มากกว่าพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวและแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกคณะราษฎรจำนวน 37 คนจากสมาชิกทั้งหมด 70 คน โดยบุคคลกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบอบเก่าที่เคยดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ มาก่อน และที่สำคัญคือการเสนอให้เลือกพระยามโนปกรณนิติธาดา* ผู้ไม่ได้เป็นสมาชิกคณะราษฎรเป็นประธานคณะกรรมการราษฎรซึ่งต่อมาก็คือตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับการคาดหวังจากคณะราษฎรว่าจะเป็นผู้ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จากคำกล่าวของหลวงประดิษฐมนูธรรมว่า "...เป็นผู้กว้างขวางในระหว่างชาวต่างประเทศและสนิทสนมกับพระปกเกล้าฯ จะได้ทำการเพื่อสมัคสมานระหว่างคณะผู้ก่อการกับพระปกเกล้าฯ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น...."³

หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ถึงแม้ว่าคณะราษฎรเป็นกลุ่มที่มีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของประเทศ แต่คณะราษฎรก็ตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นเพียงการเริ่มต้นระบอบใหม่ที่ยังไม่มั่นคง และความวิตกที่สำคัญคือเกรงว่าจะถูกต่อต้านจากพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และกลุ่มผู้นิยมเจ้า อีกทั้งยังมีนายทหารที่

¹สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2536). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ. หน้า 233 – 239.

²แหล่งเดิม. หน้า 242 – 251.

*พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้เสนอต่อที่ประชุมคณะราษฎรให้ พลเอกพระองค์เจ้า บวรเดช ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร แต่หลวงประดิษฐมนูธรรมเสนอให้เลือกพระยามโนปกรณนิติธาดา ดำรงตำแหน่งนี้

³กรมโฆษณาการ. (2482). คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482 เรื่องกบฏ. หน้า 16.

ถูกปลดออกจากราชการภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจำนวนมาก¹ อาจรวมตัวกันต่อต้านคณะราษฎรและระบอบการปกครองแบบใหม่และกลับไปสถาปนาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกครั้ง อีกประการหนึ่งคณะราษฎรต้องยอมรับสถานะของตนว่าเป็นเพียงคนกลุ่มเล็กๆ และสมาชิกส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย ไม่มีประสบการณ์เพียงพอที่จะเข้ามาบริหารกิจการทางการเมืองได้ และยังคงอาจไม่ได้รับการยอมรับจากคนไทยทั่วไป² ดังนั้น ทำให้คณะราษฎรจำเป็นต้องหาความร่วมมือจากข้าราชการในระบอบเก่าให้เข้ามาช่วยเหลือทั้งในฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ

การที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ยินยอมเข้าร่วมบริหารงานกับคณะราษฎรเพราะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้เป็นเรื่องภายในประเทศและต้องการป้องกันมิให้ต่างประเทศฉวยโอกาสเข้ามาเกี่ยวข้อง ที่สำคัญคือไม่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงด้วยการล้มเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์ การประหัตประหารบรรดาเจ้านายจะไม่เกิดขึ้นเหมือนเช่นประวัติศาสตร์การปฏิวัติของต่างประเทศ

แม้ว่าคณะราษฎรจะยอมให้กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ แต่คณะราษฎรเองก็เชื่อมั่นว่าจะสามารถควบคุมนโยบายและแผนการดำเนินงานของฝ่ายรัฐบาลทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจให้เป็นไปตามความมุ่งหวัง ด้วยการเข้าไปดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการราษฎรจำนวนมากและสามารถควบคุมสภาผู้แทนราษฎรได้ ซึ่งตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวได้บัญญัติอำนาจให้กับสภานี้สูงมาก³

เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ได้ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎรน้อยกว่าพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวในสาระสำคัญหลายประการได้แก่ แหล่งที่มาของอำนาจพระมหากษัตริย์ที่อยู่เหนือสถาบันบริหารสถาบันนิติบัญญัติและสถาบันตุลาการ พระราชอำนาจคัดค้านพระราชบัญญัติ การเลือกตั้งและคุณสมบัติของผู้เลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้ง ฝ่ายบริหารมีอำนาจยุบสภาผู้แทนราษฎร ให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีเป็นผู้กำหนดทิศทางและนโยบายการบริหารประเทศโดยตรง จึงทำให้อำนาจบริหารที่แท้จริงได้มาอยู่กับนายกรัฐมนตรี บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีแนวคิดแบบเก่าหรือกลุ่มอนุรักษนิยมที่เข้ามาดำรงตำแหน่งที่สำคัญทางการเมืองในฝ่ายบริหาร จึงได้กลายเป็นกลุ่มอำนาจกลุ่มใหม่ ประกอบกับขณะนั้นได้เกิดความขัดแย้งภายในคณะราษฎรในเรื่องสมาคมการเมืองกับปัญหาเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ม้านทอนอิทธิพลของกลุ่มคณะราษฎรลง

¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2543). 2475: การปฏิวัติสยาม. หน้า 190 – 196.

² พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2505). เจ้าชีวิต. หน้า 698.

³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2536). เล่มเดิม. หน้า 234 – 235.

คณะราษฎรได้ตั้งสมาคมคณะราษฎร* มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งและเป็นฐานสนับสนุนทางการเมืองของคณะราษฎร มีการจัดตั้งสาขาของสมาคมในต่างจังหวัด โดยอาศัยกลไกของระบบราชการ สมาชิกเกือบทั้งหมดล้วนแต่เป็นข้าราชการ ในเวลาต่อมาบรรดากลุ่มผู้นิยมเจ้า ได้ขอจดทะเบียนสมาคมคณะชาติขึ้นบ้าง จึงเกิดปัญหาว่าจะอนุญาตให้จัดตั้งได้หรือไม่และได้กลายเป็นประเด็นถกเถียงกันในหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนคณะราษฎรได้โจมตีว่า สมาคมคณะชาติเป็นกลุ่มการเมืองของผู้รัวรวายที่เป็นศัตรูกับคณะราษฎร โดยมีเจ้านายอยู่เบื้องหลังส่วนหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนสมาคมคณะชาติก็เห็นว่า เป็นความจำเป็นสำหรับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งต้องมีสมาคมการเมืองฝ่ายค้านด้วย² ในที่สุดคณะราษฎรก็ยินยอมให้ตั้งสมาคมคณะชาติได้³

ขณะที่มีความขัดแย้งเรื่องการให้จัดตั้งสมาคมคณะชาติได้หรือไม่นั้น กลุ่มอนุรักษนิยมได้พยายามล้มเลิกสมาคมคณะราษฎร เนื่องจากกลุ่มอนุรักษนิยมเห็นว่าสมาคมคณะราษฎรเป็นฐานสนับสนุนหลวงประดิษฐมนูธรรมอย่างชัดเจน เพราะวัตถุประสงค์ของสมาคมคณะราษฎรได้ระบุว่า จะช่วยเหลือรัฐบาลและประชาชนให้มีความสุขสมบูรณ์ตามหลัก 6 ประการ ซึ่งการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ก็ต้องเป็นรัฐบาลเสียเอง สมาคมคณะราษฎรจึงเป็นสมาคมที่น่ากลัวในสายตาของกลุ่มอนุรักษนิยม จะเป็นฐานสนับสนุนแนวทางเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม และอีกประการหนึ่งการจัดตั้งสาขาสมาคมคณะราษฎรประจำจังหวัดต่าง ๆ ในขณะที่คณะราษฎรเป็นกลุ่มที่กำลังมีอำนาจ ย่อมดึงดูดให้ข้าราชการจำนวนมากสมัครเข้าเป็นสมาชิกเพื่อความอยู่รอดในตำแหน่งหน้าที่ของตน ดังนั้น กลุ่มอนุรักษนิยมซึ่งรวมพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ต้องการให้สมาคมคณะราษฎรเป็นสมาคมการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายได้อีกต่อไป

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2476⁴ มีการพิจารณาสั่งห้ามข้าราชการสมัครเป็นสมาชิกสมาคมการเมือง พระยามโนปกรณนิติธาดา ได้นำพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนอให้ที่ประชุมรับทราบพระราชดำริที่ทรงเห็นว่า สมควรที่จะล้มเลิกสมาคมคณะราษฎรและคณะอื่น ๆ ทำให้ที่ประชุมมีมติสั่ง

*เป็นสมาคมการเมืองคณะแรกของประเทศไทย ซึ่งต่อมาหมายถึงพรรคการเมือง

¹"มติเรื่องคณะชาติ," (2475, 20 มกราคม). ประชาชาติ.

²รัตน เมฆนันทไพศรุ. (2531). การเมืองกับกฎหมายการพิมพ์ (พ.ศ. 2453-2487).

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 162 - 164.

³จำลอง อิศรางค์. (2492). ละครการเมือง. หน้า 159.

⁴แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ. (2478). หน้า 94 - 95.

ห้ามข้าราชการเป็นสมาชิกสมาคมการเมือง ส่วนผู้ที่เป็นอย่างแล้วให้ลาออกเสีย นับว่าเป็นการทำลายฐานอำนาจของสมาคมคณะราษฎรได้เกือบทั้งหมด ถ้าพิจารณาจากการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476¹ ได้มีการแตกแยกในกลุ่มผู้นำคณะราษฎร ผู้นำคณะราษฎรบางคนกลับมาสันนิบาตกลุ่มอนุรักษนิยมเช่น พันเอกพระยาทรงสุรเดช ซึ่งมีปัญหาขัดแย้งกับพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ในเรื่องที่พันเอกพระยาทรงสุรเดชปฏิบัติหน้าที่การงานตามความคิดของตนเอง จนบางครั้งล่วงเกินอำนาจของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เช่น การปรับปรุงโครงสร้างกองทัพก็ปิดมิดให้พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะผู้บัญชาการทหารบกได้รับทราบ² นอกจากนี้ ยังมีร้อยโทประยูร ภมรมนตรี และพันตรีหลวงพิบูลสงครามที่วางตัวเป็นกลางก็กลับมาสันนิบาตกลุ่มอนุรักษนิยมตามพันเอกพระยาทรงสุรเดช จึงทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรมและพรรคพวกพลเรือนคณะราษฎร ขาดฐานเสียงสนับสนุนจากพันเอกพระยาทรงสุรเดชไปแล้ว

สำหรับเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งขณะนั้นเป็นปัญหาสำคัญ พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ให้ความสนใจต่อกรณีนี้มากถึงกับเข้ามาเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังอีกตำแหน่งหนึ่ง ความมุ่งหมายในการเข้ามาบริหารงานในกระทรวงนี้เพื่อพยายามยับยั้งการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงในด้านนโยบายเศรษฐกิจของคณะราษฎร เช่นคำประกาศคณะราษฎรที่จะริบทรัพย์สินเจ้านายเอามาบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ³ ภายหลังที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้เสนอร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจต่อคณะราษฎรในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2476 ถัดจากนั้นอีก 3 วัน คณะราษฎรได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาร่างเค้าโครงการฉบับนี้ก่อนนำเสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรี กลุ่มอนุรักษนิยมที่นำโดยพระยามโนปกรณนิติธาดาก็ได้เตรียมวางแผนการเศรษฐกิจอย่างคร่าว ๆ อีกฉบับ มาเสนอต่อที่ประชุมนี้ด้วยเช่นกัน⁴ จึงเป็นการสร้างความขัดแย้งเพิ่มขึ้น ในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2476 ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ พระยามโนปกรณนิติธาดาได้นำบันทึกพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนอต่อที่ประชุม ซึ่งสรุปว่าไม่ทรงเห็นด้วย เนื่องจากมีแนวโน้มไปในทางสังคมนิยมทั้งตัวเค้าโครงและผู้ร่างเค้าโครง จึงทำให้ทุกอย่างยุติลงเมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมได้อ่านข้อความพระบรมราชวินิจฉัยบางตอนแล้วตัดสินใจว่า "เมื่อในหลวงไม่ทรงเห็นด้วยแล้ว ก็มีทางเดียวเท่านั้นคือข้าพเจ้าต้องลาออกจาก

¹ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2476). รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476.

² เสือทอง สุโกโสภณ. (2514). ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์. หน้า 116 – 117.

³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2534). เสริมเติม. หน้า 123 – 126.

⁴ "รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ." ใน เดือน บุญนาค. (2520). ทำนปรีดี รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก. หน้า 156 – 194.

ตำแหน่งรัฐมนตรี"¹ ในระหว่างนั้น พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา มีความเห็นว่ายังไม่สมควรจะประกาศนโยบายเศรษฐกิจของผู้ใดทั้งสิ้น² ซึ่งเป็นการหาหนทางประนีประนอมกันระหว่างรัฐมนตรีทั้ง 2 ฝ่าย

จากปัญหาสมาคมการเมืองและปัญหาเค้าโครงการเศรษฐกิจ กลุ่มอนุรักษนิยมจึงกลายมาเป็นฝ่ายรุกทางการเมือง ส่วนคณะราษฎรได้กลายเป็นฝ่ายที่ไม่มีเอกภาพในกลุ่มผู้นำ โดยเฉพาะการแยกตัวออกมาของพันเอกพระยาทรงสุรเดชที่พระยามโนปกรณนิติธาดาสามารถดึงเข้ามาเป็นฝ่ายตนได้ นอกจากนี้ กลุ่มอนุรักษนิยมยังได้รับการสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีความเข้มแข็งทางอำนาจมากขึ้น แต่กลุ่มอนุรักษนิยมก็ต้องเผชิญกับการคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎรซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรมและคณะราษฎรสายพลเรือนเป็นฝ่ายกุมเสียงข้างมาก ด้วยเหตุนี้ กลุ่มอนุรักษนิยมจึงพยายามหาการสนับสนุนจากกองทัพโดยผ่านพันเอกพระยาทรงสุรเดช "...และเมื่อกลุ่มอนุรักษนิยมประเมินว่าฝ่ายตนมีกำลังสนับสนุนจากกองทัพเพียงพอ..."³ จึงดำเนินการขจัดอำนาจและอิทธิพลของคณะราษฎรโดยเฉพาะกลุ่มพลเรือนที่นำโดยหลวงประดิษฐมนูธรรมให้ออกไปจากศูนย์อำนาจของประเทศโดยวิธีล้มสภาผู้แทนราษฎรจึงเกิดขึ้น

วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2476 พระยามโนปกรณนิติธาดา ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อทูลเกล้าฯ ให้ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ และในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 มีการประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่. และงดใช้รัฐธรรมนูญเกือบทุกมาตรา" นับเป็นวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญครั้งแรกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยผู้นำรัฐบาลพลเรือนยึดอำนาจตนเองเพื่อขจัดและลดทอนอำนาจของคณะราษฎร ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้งคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารและนิติบัญญัติแทนสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้น อำนาจสูงสุดจึงตกอยู่กับนายกรัฐมนตรีคือพระยามโนปกรณนิติธาดา แต่การใช้อำนาจใด ๆ ยังคงอยู่ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์สำหรับความมุ่งหวังที่แอบแฝงในการปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่

¹"รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ." ใน เดือน บุนนาค. (2520). เล่มเดิม. หน้า 256

²แหล่งเดิม. หน้า 257.

³เสาวลักษณ์. (นามแฝง). (2508). ดัวยแต่ชื่อจริง.

*จากทั้งหมด 68 มาตรา เหลือใช้เพียงมาตรา 1,3-5,7-8,11,13-15,53-60 จึงทำให้หลักการสำคัญใน มาตรา 2 "อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม....." ได้ขาดหายไป มาตราอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรีจึงสูญสิ้นไป คงเหลือแต่มาตราที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ หน้าชื่อของชนชาวสยามและหมวดศาล ซึ่งโดยเนื้อหาของวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญครั้งนี้ก็คือรัฐธรรมนูญเสมือนถูกยกเลิกไปแล้ว

ครั้งนี้ กลุ่มอนุรักษนิยมต้องการแก้ไของค์ประกอบของสภาผู้แทนราษฎรและรัฐธรรมนูญบางมาตรา เพื่อเพิ่มพระราชอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์

วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เนื่องด้วยเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรกและครั้งเดียวในการเมืองไทย ที่เป็นการยึดอำนาจรัฐบาลตนเองโดยผู้นำรัฐบาลพลเรือน แต่การเข้ามามีอำนาจทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษนิยมก็เป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ เพราะต่อมานายทหารคณะราษฎรโดยเฉพาะพันตรีหลวงพิบูลสงครามที่อยู่ร่วมรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ชุดที่ 2 เห็นว่ากลุ่มอนุรักษนิยมสามารถยึดกุมอำนาจทางการเมืองได้เกือบทั้งหมด ซึ่งจะส่งผลถึงบทบาทและอำนาจทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎรที่จะถูกกลบฝังไป ในที่สุดนายทหารคณะราษฎรได้ยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ทำให้กลุ่มอนุรักษนิยมต้องถูกกลบฝังบทบาททางการเมืองโดยสิ้นเชิง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาเรื่องวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 นั้น มีผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น

เกียรติชัย พงษ์พานิชย์. (2512). *การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองปกครองของประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ผลการวิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองปกครองของประเทศไทย พ.ศ. 2475 มีข้อที่แสดงว่ารูปแบบการปกครองและกระบวนการทางการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา มีบุคคลเพียงกลุ่มเดียวที่ดำรงอำนาจในการบริหารประเทศ โดยประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับอำนาจในการปกครองตนเองจึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยและทำให้การปฏิวัติครั้งนั้นเป็นแต่เพียงการเปลี่ยนมือไปมาในการใช้อำนาจปกครองประเทศ ระหว่างบุคคลเพียงกลุ่มเดียว

ธีรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2533). *รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ผลการวิจัยพบว่า การรัฐประหารครั้งนี้เป็นจุดสิ้นสุดสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งมีจุดเริ่มต้นเป็นตัวกลางของการประนีประนอมทางการเมืองระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะเดียวกันการรัฐประหารครั้งนี้ทำให้มีการสถาปนารัฐบาลคณะราษฎรอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก และกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจทางการเมืองขณะนั้นก็ได้กลายมาเป็นกลุ่มขัดแย้งในเวลาต่อมา ที่สำคัญเป็นความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่แสดงออกมาในปัญหาการตรารัฐธรรมนูญ

นิคม จารุมณี. (2518). *กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ผลการวิจัยพบว่า จาก

เหตุการณ์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 มิได้เป็นจุดสิ้นสุดแห่งความขัดแย้งทางการเมือง แต่เป็นเพียงการเริ่มต้นของการต่อสู้อันยืดเยื้อระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและผู้จงรักภักดีกับกลุ่มคณะราษฎร และได้ขยายตัวมาเป็นการขัดแย้งอย่างรุนแรงในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476

นัยนา หงษ์ทองคำ. (2520). *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว ปัญหาสำคัญของคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง คือความพยายามที่จะเข้าดำเนินการบริหารกิจการบ้านเมืองโดยใช้วิธีการกำจัดศัตรูทางการเมืองโดยมีคำหนึ่งถึงความถูกต้อง พฤติกรรมการจัดตั้งกล่าวมิได้กระทำแต่เฉพาะในกลุ่มของคณะราษฎรและกลุ่มขุนนางเก่าเท่านั้น แต่ได้รวมถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย

วีณา มโนพิโมกษ์. (2520). *ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุสำคัญของความขัดแย้งภายในคณะราษฎรก็คือความต้องการในอำนาจทางการเมืองจึงเกิดการแก่งแย่งแข่งขัน ตลอดจนการจัดตั้งกันและกันอันเป็นผลสืบเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตลอดระยะเวลาที่คณะราษฎรทำการปกครองประเทศ และความผันผวนทางการเมืองอันเนื่องมาจากการแย่งชิงอำนาจกันภายในกลุ่มคณะราษฎรนั้น ยังคงอยู่ภายในขอบเขตการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักสำคัญในการปกครองประเทศ

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยของวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476
2. เพื่อศึกษาเหตุการณ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476
3. เพื่อศึกษาผลของวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ที่กระทบต่อคณะราษฎรและกลุ่มอนุรักษนิยม รวมถึงผลสืบเนื่องบางประการที่เกิดขึ้นภายหลังวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ

ความสำคัญของการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงสาเหตุและปัจจัยของวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476
2. ทำให้ทราบถึงเหตุการณ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476
3. ทำให้ทราบถึงผลของวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ที่กระทบต่อ คณะราษฎรและกลุ่มอนุรักษนิยม และทราบถึงผลสืบเนื่องบางประการที่เกิดขึ้นภายหลังวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมต้องประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ส่วนเหตุการณ์อื่นๆ ก่อนและหลังเหตุการณ์วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ที่เกี่ยวข้องจะศึกษาประกอบโดยสังเขป ดังนั้นขอบเขตของการศึกษาวิจัยจะครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ถึงวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าในสารนิพนธ์เรื่อง วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ.2476 ใช้วิธีศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิเป็นส่วนใหญ่

นิยามศัพท์เฉพาะ (Definitions)

คำว่า ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หมายถึง ข้าราชการในระบอบเก่าที่เคยดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งในฝ่ายทหารและพลเรือน ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรได้เชิญบุคคลกลุ่มนี้เข้ามาร่วมมีบทบาทในการสถาปนาระบอบการปกครองแบบใหม่

คำว่า กลุ่มอนุรักษนิยมหมายถึง กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและมีการจัดตั้งรัฐบาล ได้เข้ามาทำหน้าที่บริหารงานกระทรวงต่าง ๆ ทั้งหมด โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นแกนนำ และเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์อันดีกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

แหล่งศึกษาค้นคว้า

1. หอสมุดแห่งชาติ
2. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทที่ 1

การปฏิวัติ พ.ศ. 2475

เมื่อคณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐสภาหรือระบอบรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 กล่าวคือการปกครองระบอบประชาธิปไตยกำลังได้รับความนิยมอย่างมาก¹ ดังนั้นจึงมีประเทศต่างๆ เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยบางประเทศพระมหากษัตริย์เป็นผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎร แต่บางประเทศก็เปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการโค่นล้มอำนาจพระมหากษัตริย์² การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ก็อยู่ในแนวทางที่สองนี้

ก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยมีเหตุการณ์เรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งการเรียกร้องนี้มีต่อเนื่องมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 - 2477) ดังเช่นถ้อยคำวิพากษ์วิจารณ์ในยุคนั้นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชเพียงประเทศเดียวในโลกที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญ หรือเป็นประเทศเดียวในโลกที่ยังคงมีกษัตริย์ปกครองโดยอำนาจเด็ดขาด³ เหตุการณ์การเมืองของประเทศไทยดังกล่าวกับกระแสลัทธิประชาธิปไตยของโลกขณะนั้นจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ว่า คนไทยบางกลุ่มต่างรับรู้และตระหนักเกี่ยวกับเรื่องรัฐธรรมนูญเพียงแต่ว่าคนไทยทั้งประเทศพร้อมที่จะมีการปกครองโดยรัฐธรรมนูญหรือยัง หากมีความพร้อมสาระหลักการของรัฐธรรมนูญควรเป็นอย่างไร แต่สิ่งที่แน่นอนภายใต้การเมืองที่มีรัฐธรรมนูญพระมหากษัตริย์และกลุ่มผู้ปกครองในระบอบเก่า กับราษฎรหัวก้าวหน้าที่มีความคิดในการปกครองระบอบใหม่ มีความต้องการที่แตกต่างกันไป ฝ่ายเจ้านายต้องการรักษาอำนาจและสถาบันการปกครองของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไว้ กับฝ่ายหัวก้าวหน้าที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบอำนาจการปกครองและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง

¹ไพโรจน์ ชัยนาม. (2488). "การแก้ไขเพิ่มเติมหรือการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยใหม่," ใน การร่างรัฐธรรมนูญใหม่และบทความเรื่องรัฐธรรมนูญ. หน้า 248.

²แหล่งเดิม. หน้า 8 - 9.

³พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์. (2475, ตุลาคม). "คำอธิบายหลักธรรมนูญสยามเปรียบเทียบกับกฎหมายธรรมนูญอังกฤษ," นววิศาสตร์. 15(10) : 2043 - 2044.

คณะราษฎร

การยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยกลุ่มทหารและพลเรือน ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้ได้เรียกชื่อกลุ่มของตนว่า "คณะราษฎร" มีเบื้องหลังมาจากการรวมตัวเป็นกลุ่มอุดมการณ์ทางการเมืองมาก่อนหน้านั้นถึง 7 ปี เมื่อครั้งยังเป็นนักเรียนไทยในต่างประเทศ การประชุมก่อตั้งคณะราษฎรเริ่มขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยบุคคลกลุ่มนี้ได้แสดงเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของไทย

การก่อตั้งคณะราษฎรนี้ประกอบด้วยคณะบุคคล 7 คน ดังนี้

1. นายปรีดี พนมยงค์* นักเรียนวิชากฎหมายมหาวิทยาลัยปารีส ประเทศฝรั่งเศส
2. ร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ นายทหารศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ ประเทศฝรั่งเศส
3. ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี นายทหารกองหนุน ศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ ประเทศฝรั่งเศส
4. ร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี นายทหารศึกษาวิชาทหารม้า ประเทศฝรั่งเศส
5. หลวงศิริราชไมตรี (จรูญ สิงหนเสนี) ผู้ช่วยเลขานุการสถานทูตสยามประจำกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส
6. นายด้วง ลพานุกรม นักเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์
7. นายแนบ พหลโยธิน นักเรียนวิชากฎหมายแผนกเศรษฐศาสตร์การเมือง มหาวิทยาลัยปารีส ประเทศฝรั่งเศส

นอกจากนี้ ยังมีผู้ที่ถูกชักชวนเข้าร่วมขบวนการในภายหลังอีก เช่น นายดวง อภัยวงศ์ นายเดือน บุนนาค ซึ่งต่างก็เคยเป็นนักเรียนฝรั่งเศส สำหรับบุคคล 7 คนแรกข้างต้นได้รับการขนานนามว่าเป็น พวกอาวุโส และสองคนหลังเป็นรุ่นน้อง¹ หรือที่เรียกว่า เป็นผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งการเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยนี้ มีหลักเกณฑ์ทางด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ ระยะเวลาการอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ราชการเป็นสำคัญ การเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยนี้นับว่าเป็นจารีตทางสังคมการเมืองไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ก็ทรงยอมรับในหลักเกณฑ์นี้ จนเป็นผลให้แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์เกิดผันแปรมาแล้ว ดังเช่นการที่พระองค์มีพระราชดำริจะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ก็ถูกคัดค้านจากกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงเป็นคณะอภิรัฐมนตรี เมื่อแรกก่อตั้งคณะราษฎร ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ ผู้เข้าเกณฑ์อาวุโสที่สุดรับหน้าที่เป็นประธานการประชุมก่อตั้งคณะราษฎร แต่เมื่อการประชุมสิ้นสุดลง ที่ประชุมได้ลงมติให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นประธานและเป็นหัวหน้าคณะราษฎรจนกว่าจะมีบุคคลที่เหมาะสมเป็นหัวหน้าคณะราษฎรในโอกาสต่อไป²

*ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประดิษฐมนูธรรม

¹เดือน บุนนาค. (2500). *ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก*. หน้า 7.

²ปรีดี พนมยงค์. (2516). *บางเรื่องของการก่อตั้งคณะราษฎร*. หน้า 31.

ร้อยเอกล่วงจากสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง) ร้อยเอกล่วงชาญสงคราม (พาน ชาลีจันทร์) และร้อยเอกล่วงเสรีเริงฤทธิ์ (จัญญ รัตนกุล)

ด้านสายทหารเรือ มีนาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย เป็นแกนนำจัดตั้งสมาชิก จะไม่มีลักษณะของการอาศัยเพื่อนร่วมรุ่นอย่างพันตรีหลวงพิบูลสงคราม แต่จะพิจารณาเป็นรายบุคคล จึงต้องใช้เวลาอย่างมากในการพิจารณาก่อนตัดสินใจชักชวนให้เป็นสมาชิกคณะราษฎร¹ นายทหารเรือกลุ่มแรกที่เข้ามาเป็นสมาชิกได้แก่ เรือเอกหลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ) เรือเอกหลวงนิเทศกลกิจ (กลาง โรจนเสนา) เรือเอกหลวงนาวาวิจิตร (ผัน อำไภวัลย์) นาวาตรีหลวงศุภลาศัย (บุ่ง ศุภลาศัย) นอกจากนี้ ในสายทหารเรือยังมีการชักชวนให้เป็นสมาชิกโดยอาศัยความเป็นเครือญาติ เช่น กรณีหลวงนิเทศกลกิจ ชักชวนพันตรีหลวงวิจิตรกลยุทธ (เตียร สุธิลป์) นายวณิช ปาณะนทร์ นายดาบจำรัส สุวรรณชีพ²

สำหรับวิธีการที่จะใช้ยึดอำนาจการปกครอง คณะราษฎรได้ตกลงว่าจะทำแบบรวดเร็ว ไม่ให้กลุ่มผู้ปกครองระบอบเก่าตั้งตัวได้ทัน วิธีการนี้นำมาจากสถานการณ์ของประเทศในขณะนั้น ถ้าจะใช้วิธีปลุกระดมคงไม่มีทางเป็นไปได้ เนื่องจากคนไทยเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ และเกรงการแทรกแซงจากชาติตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งมีอาณานิคมล้อมรอบประเทศไทย³ แต่การที่จะยึดอำนาจแบบรวดเร็ว ต้องได้รับการยอมรับจากกองทัพ ซึ่งพันตรีหลวงพิบูลสงครามได้ตระหนักถึงปัญหานี้ว่า "ถ้าท่านทำการปฏิวัติและประกาศตัวเป็นหัวหน้าคงไปไม่รอด"⁴ ดังนั้น ความเคลื่อนไหวในเวลาต่อมาของคณะราษฎรคือการแสวงหาพันธมิตรจากนายทหารอาวุโสของกองทัพบกอย่างพันเอกพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) เพราะเคยรู้จักกันมาก่อนเมื่อครั้งพันเอกพระยาทรงสุรเดชไปปฏิบัติงานด้านการทหารในยุโรปและอเมริกา คณะราษฎรได้รับความร่วมมือจากพันเอกพระยาทรงสุรเดชเป็นอย่างดีในฐานะผู้วางแผนใช้กำลังทหารยึดอำนาจการปกครอง และพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ชักชวนพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เข้าร่วมก่อการด้วย โดยให้พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนารับหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะราษฎร

การสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างคณะราษฎรกับนายทหารอาวุโสทั้งสองมีลักษณะแน่นแฟ้น เพราะบิดาของร้อยโทประยูร ภมรมนตรีนั้น เป็นครูทหารของพันเอกพระยา

¹พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน. (2515). "ไว้อาลัย," ใน *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ)*. หน้า 17.

²พลเรือตรีบุรินทร์ พงศ์สุพัฒน์. (2520). "พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน กับบทบาททางการเมือง," ใน *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน*. หน้า 184 - 185.

³พลโทประยูร ภมรมนตรี. (2518). *ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า*. หน้า 83 - 84.

⁴ศักดิ์ ไทยวัฒน์. (ม.ป.ป.). *เกร็ดการเมืองบางเรื่องของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับข้าพเจ้า*. หน้า

ทรงสุรเดช และพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ส่วนมารดาเป็นชาวเยอรมันที่เคยสอนภาษาเยอรมันให้แก่นายทหารทั้งสองก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาวิชาทหารที่ประเทศเยอรมัน การติดต่อดังกล่าวมีความร่วมมือจากพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ยังมีการติดต่อผ่านพันโท จมื่นสุฤทธิพิฤติไกร (ผึ่ง พหลโยธิน) น้องชายของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ที่ได้สร้างความมั่นใจให้ว่าคณะราษฎร "ขณะนี้เขาดูติดต่อกับบรรดาบุคคลที่จะล้มอำนาจของกษัตริย์ไว้ได้เพียงพอแก่ความต้องการแล้ว ยังขาดอยู่ก็แต่นายทหารชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเขาต้องการจะได้มาเป็นผู้นำคณะของเขาเท่านั้น และหากยอมร่วมคิดกับเขาแล้วก็จะได้สมัครพรรคพวกเป็นอันมาก"¹ อย่างไรก็ตาม การที่คณะราษฎรจะจูงชักชวนนายทหารอาวุโสทั้งสองให้ร่วมมือด้วยพิจารณาว่า "เป็นคนซื่อตรง และเอาใจใส่ต่อราชการบ้านเมือง ทั้งมีจิตใจเด็ดเดี่ยวไม่ประวัณพรั่นภัย เหมาะสมที่จะนำคณะนายทหารก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินเสียใหม่"²

พันเอกพระยาทรงสุรเดชกับพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนานั้น มีวัยต่างกันบ้างและเป็นเพื่อนที่สนิทชิดชอบกันมาก³ ทั้งสองได้ตกลงชักชวนพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้บังคับกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ ซึ่งเป็นผู้ที่ชอบพอรักใคร่กัน โดยจะได้รับความร่วมมือให้ช่วยพาหนะบรรทุกทหารในวันทำการปฏิวัติ⁴ นายทหารอาวุโสทั้งสามนี้ มีเพียงพันเอกพระยาทรงสุรเดชเท่านั้นที่จัดตั้งสายสมาชิกคณะราษฎรของตนในหมู่ครูทหารโรงเรียนนายร้อยทหารบก โดยมีพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) นายทหารผู้สำเร็จการศึกษาจากประเทศเยอรมันที่ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเสนาธิการทหารบก และยังเป็นคนสนิทของพันเอกพระยาทรงสุรเดชเป็นผู้สนับสนุน

เนื่องจากผู้นำคณะราษฎรหลายคนเป็นอาจารย์ในโรงเรียนทหารและพลเรือน จึงทำให้สามารถชักชวนบรรดาอาจารย์ในโรงเรียนที่ตนทำการสอนอยู่เข้ามาเป็นสมาชิกได้ง่าย และสามารถเผยแพร่แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนทำให้ได้สมาชิกที่วางใจได้ทางด้านพลเรือน นายปรีดี พนมยงค์ นอกจากจะเป็นข้าราชการประจำกระทรวงยุติธรรม ยังเป็นครูสอนวิชากฎหมายที่นักเรียนส่วนใหญ่พอใจในการสอน ประกอบกับเป็นนักกฎหมายหนุ่มที่มีชื่อเสียงตั้งแต่ก่อนจะไปศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศส จากกรณีขณะคดี "ประทุษร้ายส่วนแพ่ง" ในพ.ศ. 2461 ที่ไม่มีใครคาดว่าจะเป็นได้ นอกจากนี้ เมื่อครั้งนักเรียนไทยในฝรั่งเศส มีเหตุขัดแย้งกับพระองค์เจ้าจุลยุคลศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส นายปรีดี

¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์. (2508). เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475. หน้า 68 – 71.

² แหล่งเดิม. หน้า 71.

³ แหล่งเดิม. หน้า 62.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 58.

⁵ ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล. (2531). ปฐมบททางการเมืองของปรีดี พนมยงค์. หน้า 15 – 18.

พนมยงค์ ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่ร่วมขัดแย้งด้วยจนเกือบถูกส่งตัวกลับประเทศไทย อาจจะทำให้ได้รับความสงสารอยู่มาก ในปี พ.ศ. 2474 นายปรีดี พนมยงค์ ได้ทำหน้าที่ครูสอนวิชากฎหมายปกครอง ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยระเบียบอำนาจแห่งฝ่ายบริหาร ทำให้ต้องกล่าวพาดพิงถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่ภายใต้ข้อจำกัดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อาจจะเป็นไปได้ว่า นายปรีดี พนมยงค์ พยายามหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงวิธีที่จะได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญในการสอน¹ อย่างไรก็ตาม นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวว่าตน

"...ได้ถือโอกาสนั้นทำการสอนเพื่อปลูกจิตสำนึกนักศึกษาในสมัยนั้น ให้สนใจในแนวทางประชาธิปไตยและในทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของสังคม ส่วนกฎหมายเป็นเพียงโครงร่างเบื้องต้นของสังคมเท่านั้น คำสอนของข้าพเจ้า ทราบไปถึงพระเนตรพระกรรณพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าข้าพเจ้าได้ทำการปลูกปั้นนักเรียนกฎหมาย พระองค์จึงมีรับสั่งตามท่านเสนานิติกระทรวงยุติธรรมได้มาสอบถามข้าพเจ้าและดักเตือนให้ระมัดระวัง..."²

และนอกจากนี้ทำให้ "มีข่าวแพร่สะพัดมาว่าที่โรงเรียนกฎหมายได้วิพากษ์วิจารณ์ลัทธิการปกครองแบบใหม่อย่างกว้างขวาง"³ จากการเป็นครูสอนที่โรงเรียนกฎหมายนี้ ทำให้ นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับความนิยมจากนักเรียนกฎหมายและบรรดานักกฎหมายโดยทั่วไป

ทางด้านกองทัพบก นายทหารกลุ่มพันธมิตรพระยาทรงสุรเดชต่างมีสถานภาพเป็น "ครูทหาร" ในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ทำให้พันธมิตรพระยาทรงสุรเดช มีความมั่นใจในศักยภาพของตน ดังนั้นในวันยึดอำนาจการปกครอง กำลังของนักเรียนนายร้อยทหารบก ก็ถูกแปลงมาเป็นทหารถืออาวุธเข้าร่วมปฏิบัติการ และได้รับมอบหมายให้อารักขากองบัญชาการของคณะปฏิวัติคือพระที่นั่งอนันตสมาคมประกอบกับที่ตั้งของโรงเรียนนายร้อยทหารบกยังอยู่ใกล้เคียงกับจุดปฏิบัติการการยึดอำนาจ ส่วนในด้านแนวคิดประชาธิปไตยก็ได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูทหารของตน ในกลุ่มครูทหารนอกจากพันธมิตรพระยาทรงสุรเดช ฐานะอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาทหาร ยังมีแนวร่วมอีกคือพันตรีหลวงสฤทธียุทธศิลป์ (เพียรพิริยะโยธิน) พันตรีหลวงชำนาญยุทธศิลป์ (เชย รมยะนันท์) ร้อยเอกหลวงรณสิทธิพิชัย (เจือ กาญจนพินทุ) และร้อยเอกหลวงสวัสดิ์ธรรงค์ (สวัสดิ์ ดาระสวัสดิ์) ดังนั้นทีมนักเรียนนายร้อยทหารบกที่เข้าศึกษาในช่วง พ.ศ. 2472 - 2474 ได้กล่าวถึงการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์สากลและพระราชพงศาวดารแผ่นดินไทย ทำให้นักเรียนนายร้อยทหารบกในเวลานั้นหลายคนมีความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบต่าง ๆ แล้วเปรียบเทียบกับกรปกครองระบอบ

¹ ปรีดี พนมยงค์. (2513). เล่มเดิม. หน้า 2 - 34.

² แหล่งเดิม. หน้า 33.

³ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์. (2516). "เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและการชิงอำนาจระหว่างผู้ก่อการฯ," ใน สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, เบื้องแรกประชาธิปไตยฯ. หน้า 132.

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย จึงสามารถเห็นคุณและโทษของแต่ละระบอบ ทำให้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีบทความสนับสนุนแนวคิดประชาธิปไตยทางหนังสือพิมพ์ ยกย่องการปกครองแบบมีรัฐสภา และการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเข้าไปมีสิทธิมีเสียงในการปกครอง และมีการแปลเรื่องคุบาสตีลย์ การกบฏในฝรั่งเศส ประวัติบุคคลสำคัญในยุคนั้น¹ การเคลื่อนไหวเพื่อหาการสนับสนุนจากนักเรียนนายร้อยทหารบกมีขึ้นใน พ.ศ. 2474 พันเอกพระยาทรงสุรเดช กล่าวว่าตน "ได้ถือโอกาสในการเป็นประธานกรรมการสอบไล่นักเรียนนายร้อยในสนามที่ราชบุรี รวบรวมหาพรรคพวกและความคิดกะแผนการปฏิวัติร่วมกับพระประศาสน์พิทยายุทธ พระสิทธิเรืองเดชพล ซึ่งเป็นกรรมการสำคัญ"² สำหรับพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ ได้ชักชวนร้อยเอกหลวงเซวตศักดิ์สงคราม (ช่วง ขวัญเขต) ซึ่งเป็นครูทหารในโรงเรียนเสนาธิการทหารบกเข้าร่วมอีกผู้หนึ่ง ส่วนพันเอกพระสิทธิเรืองเดชพลนั้นก็มีตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนนายร้อยทหารบก จึงเห็นได้ว่ากลุ่มของพันเอกพระยาทรงสุรเดชมีอิทธิพลต่อนายทหารในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ตั้งแต่ผู้อำนวยการโรงเรียนลงมาถึงครูทหาร ดังนั้นการเผยแพร่ความคิดและการชักชวนให้นายทหารตลอดจนนักเรียนนายร้อยทหารบกเข้าร่วมมือในวันยึดอำนาจการปกครองจึงเป็นไปอย่างสะดวก เมื่อนักเรียนนายร้อยทหารบกกลุ่มนี้สำเร็จการศึกษาและบรรจุเข้ารับราชการก็ยังได้รับการสั่งสอนครั้งสุดท้ายว่า "ให้พยายามเลือกเหล่ารับราชการในกรุงเทพฯ อย่าไปหัวเมือง"³ เพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญเมื่อทำการปฏิวัติ

นอกจากนี้ กลุ่มของพันเอกพระยาทรงสุรเดชยังสามารถควบคุมกระบอกเสียงของกองทัพบกไว้ได้คือวารสารยุทธโฆษา เพราะพันเอกพระยาทรงสุรเดชเป็นทั้งกรรมการที่ปรึกษาและผู้อำนวยการวารสาร จึงเป็นช่องทางในการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดนอกเหนือจากการนำเสนอความรู้ด้านเทคนิคทางทหาร เช่น คำบรรยายเรื่องความเจริญของเพื่อนบ้าน ที่หมายถึงประเทศญี่ปุ่นของพันตรีหลวงอิทธิเทวเดช (บุญเยี่ยม โกมลมิตร) ว่า

"...เนื่องด้วยความรู้สึกว่า ประเทศเราในทุกวันนี้หากวิเคราะห์ไปแล้วจะแลเห็นได้ว่าเป็นสมัยที่เริ่มจะเปิดฉากแสดงละครโรงใหญ่ให้เป็นที่ประจักษ์แก่ตาโลกได้ ทั้งเพื่อนเราชาวไทยทั้งหลายเล่า ก็กำลังเตรียมตัวจะมุกเขม้นฝึกซ้อมบทบาทที่จะแสดงให้หรืออยู่ด้วย ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเขาได้เกิดมาโตเป็นผู้ใหญ่และได้แสดงละครธรรมชาติดังกล่าวนั้น จนลือชื่อนับว่าหรรษาแล้ว ส่วนประเทศเรานี้สิ ยังต่ำต้อยน้อยหน้าเขาอยู่มากเหมือนดังหนึ่งเด็กฟิงจะ

¹สำรวจ กาญจนสิทธิ์. (ม.ป.ป.) ท.ส. เจ้าคุณทรงสุรเดช. หน้า 31.

²บันทึกพระยาทรงสุรเดช. (2516). "การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 75," ใน สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, เบื้องแรกประชาธิปไตยฯ. หน้า 102.

³สำรวจ กาญจนสิทธิ์. (ม.ป.ป.) เล่มเดิม. หน้า 31.

สอนหลาน ก็เมื่อเช่นนี้ใครเล่าจะเป็นผู้นำความเสื่อมและความเจริญมาสู่ประเทศ เราเองทุก ๆ คนก็มีส่วนได้ส่วนเสียเหมือนกันนี่เองไม่ใช่หรือ..."¹

ตัวอย่างคำบรรยายข้างต้น ได้แสดงให้เห็นนายทหารตระหนักรู้ว่า ตนมีส่วนได้ส่วนเสียกับความเจริญหรือความเสื่อมของประเทศด้วย ในขณะเดียวกัน วารสารยุทธโศภยังได้ตีพิมพ์คำบรรยายเรื่อง สภาพการเป็นอยู่ในภาคสมุทรแปซิฟิก ด้วยการวิเคราะห์ปัญหาและความเคลื่อนไหวทางการทหารของประเทศญี่ปุ่น จีน รัสเซีย สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ในคำบรรยายเรื่องนี้ได้เสนอแนวคิดเชิงวิเคราะห์แบบก้าวหน้าที่ว่า ทหารกับการเมืองนั้นต้องมีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนี้

"...อันการเมืองกับการทหารนั้น แท้จริงเป็นเรื่องฝาแฝดกันเป็นสิ่งที่แยกกันมิออก และเป็นเรื่องที่เติร์ดกันไปเสมอ การสงครามจึงไม่ใช่แต่การสงครามเท่านั้น ต้องมีการเมืองอยู่ข้างหลังนั้นอยู่ด้วยเสมอ การเมืองกับการทหารมีความสัมพันธ์กัน กิจการบ้านเมืองที่ดำเนินไปทุกวันนี้ย่อมประกอบด้วยธรรมและอำนาจ มีแต่ธรรมอย่างเดียวไม่มีอำนาจก็ไม่ได้ผลสมหวัง หรือมีแต่อำนาจอย่างเดียวไม่มีธรรมประกอบก็จะพะยงอยู่มิได้นาน เพราะวิสัยของมนุษย์โดยทั่วไปย่อมเคารพต่อธรรม ฉะนั้น กิจการบ้านเมืองที่จะให้ดำเนินไปด้วยดี ต้องให้มีธรรมและอำนาจประกอบกัน ธรรมนี้แม้จะเทียบกันได้แก่การเมือง ส่วนอำนาจนั้นได้แก่การทหาร..."²

นอกจากกลุ่มของพันเอกพระยาทรงสุรเดชที่ใช้สถานภาพของการเป็นครูทหารชักจูงนายทหารรุ่นหนุ่มของกองทัพแล้ว ยังมีกลุ่มนายทหารชั้นผู้น้อยอย่างพันตรีหลวงพิบูลสงคราม ผู้เชี่ยวชาญด้านทหารปืนใหญ่ที่เพิ่งกลับจากการศึกษาต่อจากประเทศฝรั่งเศส ได้รับการบรรจุเป็นครูผู้บรรยายวิชาการทหาร กล่าวกันว่าครั้งหนึ่งในชั่วโมงการบรรยายวิชาทหารปืนใหญ่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟังการบรรยายของพันตรีหลวงพิบูลสงครามด้วยความสนพระราชมหุทัย อีกทั้งเขาก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างหน่วยทหารปืนใหญ่โคกกระเทียม จังหวัดลพบุรี³ ชื่อเสียงในการเป็นนายทหารผู้เชี่ยวชาญด้านปืนใหญ่ทำให้พันตรีหลวงพิบูลสงคราม ชักชวนนายทหารปืนใหญ่รุ่นหนุ่มได้แก่ ร้อยโทขุนนิรันดร์ชัย (สเหวก สันญชัย) ร้อยโทขุนพิพัฒนสรการ (เท่ง พัฒนศิริ) ร้อยโทขุนปลดประภักษ์ (ปลด ภาณุสวะ) ร้อยโทขุนเรืองวิรุทธิ์ (บุญเรือง วีระหงส์) ร้อยโทขุนวิมลสรกิจ (วิมล เก่งเรียน) ที่เพิ่งถูกย้ายมาอยู่สังกัดเดียวกันมาเป็นแนวร่วม ส่วนร้อยเอกหลวงทศไนยนิยมศึก (ทศนัย

¹ พันตรีหลวงอิทธิเทพเดช. (2475, พฤษภาคม). "ความเจริญของเพื่อนบ้าน," *ยุทธโศภ*. 8(50) : 1989 – 2005.

² พันโท หม่อมเจ้ากาญจนาเสงกาศ. (2475, มิถุนายน). "สภาพการเป็นอยู่ในภาคสมุทรแปซิฟิก," *ยุทธโศภ*. 9(40) : 1298 – 1324.

³ อนันต์ พิบูลสงคราม. (2507). "ชีวิตของคุณพ่อ," ใน *พิธีบรรจุอัฐิ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม*. หน้า 17.

รัชกาลที่ 6 มีการตั้งหน่วยงานขึ้นมากและซ้ำซ้อนเกินความจำเป็น ปัญหาการว่างงานมีมากขึ้น ผู้ถูกปลดออกจากราชการส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยได้วิพากษ์วิจารณ์กันทั่วไปว่าการปลดข้าราชการออกครั้งนี้ไม่ได้ดำเนินไปอย่างยุติธรรม กลุ่มพ่อค้าได้รับความกระทบกระเทือนมากขึ้นในภาวะที่การค้าซบเซา การผลิตข้าวที่ได้ผลไม่เต็มที่ทำให้ชาวนาจำนวนมากฎีการ้องทุกข์ให้รัฐบาลลดหย่อนภาษี พ.ศ. 2474 ปัญหาด้านการคลังถูกซ้ำเติมด้วยปัญหาการเงิน เมื่ออังกฤษได้ประกาศออกจากมาตรฐานทองคำ เป็นผลให้เงินบาทของไทยที่ผูกค่าไว้กับเงินปอนด์สเตอร์ลิงได้รับความกระทบกระเทือน แต่การที่รัฐบาลยังคงใช้นโยบายให้เงินบาทอยู่กับมาตรฐานทองคำและไม่ปรับค่าเงินบาท จึงทำให้การค้าตกต่ำโดยเฉพาะข้าวที่ไม่อาจแข่งขันกับราคาสลัดโลก ด้วยมีราคาสูง ทำให้อีก 7 เดือนต่อมา รัฐบาลจึงตัดสินใจออกจากมาตรฐานทองคำและประกาศลดค่าเงินบาท โดยรวมแล้วเห็นได้ว่า ในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลได้พยายามหาทางแก้ไขปัญหาดลอดมาแต่ในสภาวะดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงในแนวนโยบายการแก้ไขปัญหาในกลุ่มผู้นำของรัฐบาล ทำให้ที่ปรึกษาการคลังที่เป็นชาวต่างประเทศลาออกจากตำแหน่งในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2474 และตามด้วยการกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งของเสนาบดีกระทรวงพระคลังในเดือนเมษายน พ.ศ. 2475

ในปี พ.ศ. 2474 เศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรงจนทำให้รัฐบาลต้องใช้มาตรการตัดลด ยุบ ดุล ทั้หน่วยงานและข้าราชการ ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขอรับรองให้กองทัพสนับสนุนรัฐบาล ในคราวประชุมใหญ่กระทรวงกลาโหมเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 พระองค์ได้ชี้แจงให้ทหารเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องใช้มาตรการเพื่อลดค่าใช้จ่ายของแผ่นดินลง อย่างไรก็ดี คำชี้แจงของพระองค์ก็ไม่เคยได้รับการตอบสนอง

ดังนั้นรัฐบาลจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความล้มเหลวและไร้ประสิทธิภาพในการแก้ไขวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ และถูกมองว่ารัฐบาลมุ่งรักษาผลประโยชน์ของคนชั้นสูงและคนรวย¹ ในที่สุดความล้มเหลวและความไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาลระบอบเก่าก็เป็นสิ่งที่อธิบายถึงสาเหตุของการยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองตามคำประกาศคณะราษฎร

พลังที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติอีกอย่างหนึ่งคือลัทธิชาตินิยม ลัทธิชาตินิยมนี้เป็นอุดมการณ์ของคนชั้นกลางของไทยโดยทั่วไป ชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่เพิ่งเกิดใหม่อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ชนชั้นนี้อยู่ระหว่างเจ้านายและข้าราชการชั้นสูงกับราษฎร ส่วนหนึ่งจะอยู่ในวงราชการ อีกส่วนหนึ่งอยู่นอกบรรพชาการ อาจเป็นนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ตลอดจนนักธุรกิจและผู้ประกอบการค้า² ลัทธิชาตินิยมมีรากฐานของความรู้สึกนึกคิดที่ว่าประชาชนทั้งหมดเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน มีส่วนได้ส่วนเสียกับการบริหารของรัฐบาล

¹มยุรี นกยูงทอง. (2527). ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 - 2477). ใน จักรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, เล่มเดิม. หน้า 498 - 530.

²ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2533). ประวัติการเมืองไทยยุคปัจจุบัน. หน้า 48.

ประกาศคณะราษฎรเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จึงกล่าวถึงอุดมการณ์ชาตินิยมอย่างตรงไปตรงมา

"...ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาลอกลวงบรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันทำให้ประเทศมีอสรภาพพันมือข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ขุมมือเปิบและกวาดรวบรวมทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน? ก็เอามาจากราษฎร เพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั่นเอง..."¹

การเติบโตของลัทธิชาตินิยมและชนชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำใหม่ของไทย ทำให้เกิดการแสวงหาระบอบการเมืองและอุดมการณ์แบบใหม่ที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ การปกครองโดยพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายเพียงกลุ่มเดียวตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่อาจสนองตอบความต้องการของคนชั้นกลางได้อีกต่อไป การแสวงหาระบอบการเมืองใหม่ในไทยได้พุ่งไปที่ระบอบประชาธิปไตยและการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญ

พระมหากษัตริย์และกลุ่มเจ้านายผู้ปกครองประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้พยายามเรียนรู้และตระหนักถึงแนวคิดประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ และรัฐสภา เช่น พระราชดำรัสตอบกลุ่มพระราชวงศ์และข้าราชการที่เสนอให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 103 หรือ พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จดหมายเหตुरายวันของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิทานเรื่องรายงานการประชุม ปาเลเมนต์สยาม บทละครเรื่องฉวยอำนาจ หรือในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏแนวพระราชดำริทางการเมืองเรื่อง "Democracy in Siam". และ "Problems of Siam". ตลอดจนโครงร่างรัฐธรรมนูญและบันทึกความเห็นของบุคคลหลายคน ได้แก่ ฟรานซิส บี.แซร์ เรย์มอนด์ บี.สตีเวนส์ พระยาศรีวิสารวาท และของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นอกจากนี้ กลุ่มผู้ปกครองไทยรับรู้เป็นอย่างดีถึงกระแสที่ผันเปลี่ยนของลัทธิชาตินิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์

จากเหตุการณ์ดังกล่าวมานี้ ทั้งกลุ่มผู้ปกครองและชนชั้นกลางของไทยได้รับรู้และตระหนักถึงระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ และรัฐสภา หากต่างกันเพียงว่ากลุ่มผู้ปกครองนั้นเป็นฝ่ายที่ต้องปกป้องอำนาจและระบอบของตนเองไว้ให้มั่นคงที่สุด โดยมองเห็นว่าระบอบการปกครองที่ใช้อยู่เป็นสิ่งที่ดีที่สุด ขณะที่ชนชั้นกลางเป็นฝ่ายที่ต้องการเปลี่ยนแปลงและเห็นว่าระบอบเก่าล้มเหลวและล้าหลัง ความตื่นตัวของระบอบประชาธิปไตยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่างไปจากสองรัชสมัยก่อนหน้าพระองค์ นั่นคือการเติบโตของพลังที่

¹"ประกาศคณะราษฎร," (2475, กันยายน) ใน *การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม*. นาวิกศาสตร์. 15(8) : 1756.

ทำทนายระบอบเก่าของชนชั้นกลางที่กลายมาเป็นการเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบอบการปกครองของประเทศ กล่าวคือ แม้พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการให้พระราชโอรสหรือเจ้านายเรียนการทหาร "เพราะเหตุว่าที่จะประมาณว่าเมืองไทยในภายหน้าจะไม่มีเวลาเป็นคอนสติตูชันแนลไม่ได้ ถ้าหากว่าจะเลิกเจ้านายรับราชการในหน้าที่พลเรือนเมื่อใด เจ้าฟ้าและจะหลุดไปก่อนไม่มีอะไรทำ"¹ เพราะพระองค์ทรงคาดว่าในอนาคตประเทศไทยอาจจะต้องมีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ แต่สำหรับการปกครองในรัชสมัยของพระองค์แล้ว หากจัดให้มีรัฐสภา มีรัฐบาล รวมไปถึงมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะที่ราษฎรไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจเพียงพอต่อระบอบที่ต้องปกครองตนเอง ย่อมนำความเสียหายมาสู่ประเทศ² ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพียงปีแรกของการครองราชสมบัติ พระองค์ก็ถูกทำทนายด้วยกบฏ ร.ศ. 130 ทำให้พระองค์ทรงระแวงพระบรมวงศานุวงศ์ ว่าจะไม่จงรักภักดีต่อพระองค์ อาจคิดชิงราชสมบัติไปจากพระองค์³ ด้วยเหตุนี้ในรัชสมัยของพระองค์จึงเป็นสมัยที่คณะเจ้านายแทบไม่มีอำนาจในการบริหารปกครอง และพระองค์ก็มาเน้นการสร้าง ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในหมู่ข้าราชการและราษฎร ในปี พ.ศ. 2460 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้ทูลเสนอให้รัชกาลที่ 6 ทรงนำรัฐมนตรีสภาที่รัชกาลที่ 5 ได้ทรงตั้งไว้เมื่อ พ.ศ. 2437 (เพื่อเป็นสภาพิจารณาพระราชกำหนดกฎหมาย แต่ต้องล้มเลิกไป เพราะรัชกาลที่ 5 ทรงโอนงานไปให้เสนาบดีสภาใน พ.ศ. 2443) กลับมาใช้ใหม่ สาระสำคัญที่ทูลเสนอคือ ให้บทบาทแก่รัฐมนตรีสภาที่พระเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้ง มีสิทธิตรวจร่างพระราชบัญญัติทุกฉบับก่อนที่จะประกาศใช้เป็นกฎหมาย และรัฐมนตรีสภามีสิทธิซักถามเสนาบดีได้ เป้าหมายที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถกราบบังคมทูลเสนอดังรัฐมนตรีสภานี้ก็เพื่อที่จะลดความเหลิงในอำนาจของเหล่าเสนาบดี แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิเสธคำกราบบังคมทูลนี้ด้วยทรงเชื่อว่า "ถ้าเมืองไทยยังไม่พร้อมที่จะมีรัฐสภาที่ประชาชนเลือกตั้งสมาชิกทุก ๆ คน โดยเสรีภาพอย่างจริง ๆ แล้ว ไม่มีรัฐสภาปลอมจะดีกว่า"⁴ แต่ในปีถัดมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็แสดงพระราชดำรินำมโนโง่งไปทางประชาธิปไตยเนื่องจากกระแสความต้องการการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น ด้วยทรงสร้างดุสิตธานี เพื่อฝึกหัด

¹ อนุรักษ์ สุทธิสงคราม. (2507). พระเกียรติประวัติของจอมพลเรือ, จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม พระนครสวรรค์วรพินิต. หน้า 156.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กระณสุต. เล่มเดิม. หน้า 166.

³ ศรินันท์ บุญศิริ. (2533). บทบาททางการเมืองและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 146 – 149.

⁴ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2505). เจ้าชีวิต. หน้า 628 – 630.

ข้าราชการได้คุ้นเคยกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย¹ พร้อม ๆ กันนั้นพระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทความ บทละครที่แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลว ความวุ่นวายในประเทศต่าง ๆ ที่ยังไม่มีความพร้อมสำหรับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่มีความต้องการประชาธิปไตย สำหรับการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้คณะเจ้านายมีโอกาสดำเนินการกลับคืนอีกครั้ง เนื่องจากขุนนางที่ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่างก็ถวายเป็นมงคลลาออกจากราชการด้วยเหตุผลด้านสุขภาพบ้าง รักราชการมานานบ้าง จึงทำให้ตำแหน่งว่างเหล่านี้ได้รับการแต่งตั้งแทนโดยพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางกลุ่มใหม่ และที่จัดว่าเป็นความสำเร็จของพระบรมวงศานุวงศ์ คือการจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภาภายในสองวันหลังขึ้นครองราชย์² โดยอภิรัฐมนตรีสภาประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ห้าพระองค์ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ยอมรับว่า การจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภาเป็นการฟื้นฟูสถานะพระราชมณเฑียรที่ทรงเสื่อมพระยศและหมดบทบาทไปในรัชกาลก่อน เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับตำแหน่งพระมหากษัตริย์แบบไม่คาดคิด ทำให้ทรงขาดประสบการณ์ในการบริหารประเทศ ดังนั้น พระองค์จึงได้รับความช่วยเหลือจากสภานี้ เพราะพระบรมวงศานุวงศ์เคยมีบทบาทในด้านการบริหารงานแผ่นดินมาแล้ว อภิรัฐมนตรีสภาจะช่วยเรียกร้องความเชื่อถือจากประชาชนต่อระบอบการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ที่เคยสั่นคลอนในรัชกาลก่อนกลับคืนมา อย่างไรก็ตาม ตลอดรัชสมัยของพระองค์ อภิรัฐมนตรีสภาไม่เพียงทำหน้าที่สภาที่ปรึกษาเท่านั้น หากแต่มีบทบาทเป็นกลุ่มเจ้านายที่ตัดสินใจนโยบายและควบคุมการดำเนินงานของรัฐบาล³ แม้ว่าการบริหารงานแผ่นดินจะดำเนินไปอย่างราบรื่นภายใต้การควบคุมของอภิรัฐมนตรีสภา แต่สิ่งที่พระองค์ระลึกถึงคือความตึงพระทัยตั้งแต่ทรงขึ้นครองราชย์ ที่จะปรับปรุงระบอบการปกครอง เพราะเป็นเสียงเรียกร้องจากประชาชนที่จะให้ประเทศมีรัฐธรรมนูญ มีรัฐสภาเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมปกครองประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงเรียกร้องที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด⁴ สำหรับประเด็นที่จะให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมทางการ

¹ สุวดี เจริญพงศ์. (2519). *ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อความเคลื่อนไหวตามแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 50 - 56.

² ชาญชัย รัตนวิบูลย์. (2519). *บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 89.

³ สุวดี เจริญพงศ์. (2519). *เล่มเดิม*. หน้า 80 - 90.

⁴ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. (2520). *บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 - ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2*. หน้า 23 - 26.

เมืองในรูปแบบรัฐสภานั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความเชื่อไม่แตกต่างไปจากสมเด็จพระราชบิดาและพระเชษฐาธิราชของพระองค์ว่า ประชาธิปไตยและรัฐสภาไม่เหมาะสมกับสังคมไทย เพียงแต่ว่าสถานการณ์ในรัชสมัยของพระองค์อาจทำให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนไปตามกระแสประชาธิปไตย

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า จะต้องเตรียมการบางอย่างที่เรียกว่า แผนพัฒนาการทางการเมืองจากเมืองบนสู่เบื้องล่างคือ พระมหากษัตริย์สละหรือมอบพระราชอำนาจบางประการให้แก่ประชาชนด้วยการผ่านสภาผู้แทนราษฎร และจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนคือ เมื่อประชาชนได้รับพระราชทานอำนาจบางประการจากพระมหากษัตริย์โดยผ่านสถาบันทางการเมืองปกครองก็ต้องมีระบบควบคุมการใช้อำนาจนั้น¹ แต่สิ่งหนึ่งที่แอบแฝงเป็นความหวังว่า ในการทดลองการปกครองแบบเทศบาลเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชน ก่อนที่จะก้าวไปสู่การเป็นประชาธิปไตยและมีรัฐสภาก็คือ "ถ้าการทดลองนี้ล้มเหลวในทุกขั้นตอนเมื่อนั้นจึงจะเป็นไปได้ที่จะชักจูงให้ประชาชนเชื่อว่าประชาธิปไตยเป็นไปได้สำหรับสยาม"² ซึ่งหมายความว่า พระองค์ทรงตระหนักถึงการที่จะโต้แย้งด้วยภาษาเหตุผลคำอธิบายการอ้างอิงตัวอย่างต่าง ๆ เช่นในวิธีการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมไม่อาจชักจูงให้ประชาชนเชื่อตามได้ว่า ประชาธิปไตยและรัฐสภาไม่เหมาะสมกับคนไทยเท่ากับการที่ได้เห็นโดยผ่านประสบการณ์

จากปัญหาที่เป็นอยู่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งคำถามเกี่ยวกับการเมืองการปกครองต่างๆ มากมายตามที่ปรากฏอยู่ในเอกสาร "ปัญหาของสยาม" (Problems of Siam) เมื่อปลายเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2469 ซึ่ง ฟรานซิส บี แซร์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ถวายคำตอบของข้อซักถามเหล่านั้นพร้อมกับโครงร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งก็คล้ายคลึงกับสิ่งที่เคยมีมาก่อน แต่โครงร่างนี้คงยืนยันถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งหมายถึงการทรงอำนาจทางการศาล การตรากฎหมาย และอำนาจทางการบริหาร โครงร่างรัฐธรรมนูญนี้มีตำแหน่งอภิรัฐมนตรีสภาและองคมนตรีสภาบรรจุไว้ในมาตรา 7 มาตรา 8 และที่แปลกใหม่ก็คือตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายบริหาร (Premier) ตามมาตรา 2 มาตรา 3 ที่แต่งตั้งโดยพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ สิ่งที่น่าสนใจในโครงร่างรัฐธรรมนูญนี้คือ ไม่พบองค์การใดที่หมายถึงรัฐสภาหรือ Parliament เลย อันเป็นเหตุทำให้โครงร่างฉบับนี้ได้รับการต่อต้านจากบรรดาอภิรัฐมนตรีสภาเรื่องลดทอนพระราชอำนาจของคณะอภิรัฐมนตรีสภาผู้เคยมีส่วนร่วมในการบริหารราชการมาก่อน ดังปรากฏในมาตรา 7 ของโครงร่างว่า "พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภา

¹สนธิ เตชานันท์. (2519). แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้าคำนำ.

²Benjamin A. Batson. (1974). *Democracy in Siam*. p. 49.

จำนวน 5 คน นายกรัฐมนตรีเป็นสมาชิกโดยตำแหน่ง แต่รัฐมนตรีมิได้เป็นสมาชิก อภิรัฐมนตรีไม่มีอำนาจทางการเมือง มีหน้าที่เพียงถวายคำปรึกษาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว..."

จากความล้มเหลวของโครงร่างรัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. 2469 ทำให้ปีต่อมาเกิดเอกสาร "ประชาธิปไตยในสยาม" (Democracy in Siam) ในราวกลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2470 ซึ่งเกิดขึ้นจากความพยายามผลักดันทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกครั้ง กล่าวถึงต่อมคมนตรีสภา และที่เพิ่มขึ้นใหม่คือ รูปแบบการปกครองแบบเทศบาล สำหรับแนวคิดที่จะจัดรูปแบบการปกครองแบบเทศบาลก็ไม่เกิดขึ้นตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าจะทรงมีพระราชปรารภว่า "ข้าพเจ้าอยากเห็นกรุงเทพฯมี municipality และเลี้ยงตัวเองได้ก่อน ข้าพเจ้าสิ้นชีวิต"¹

อีกห้าปีนับจากพระราชดำริเรื่อง "ประชาธิปไตยในสยาม" ก็มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองตามแนวพระราชดำริอีกครั้งในขณะที่เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งพระองค์ทรงพอเข้าพระทัยว่า ข้าราชการและประชาชนไม่พอใจในมาตรการและการบริหารงานของรัฐบาลของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบอบการเมือง เพื่อการมีรัฐธรรมนูญและสภาผู้แทนราษฎร "เค้าโครงการเปลี่ยนรูปแบบรัฐบาล"² จึงเกิดขึ้นตามแนวพระราชดำริ ดังนั้นทัศนคติความเห็นของพระยาศรีวิสารวาจา เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2474 ว่าพระองค์ต้องการให้มีอัครมหาเสนาบดีและสภานิติบัญญัติอยู่ในเค้าโครงนี้ด้วย โดยนายเรย์มอนด์ บี สตีเวนส์ และพระยาศรีวิสารวาจา ผู้ที่รับสนองพระบรมราชโองการเป็นผู้เขียนเค้าโครงการเปลี่ยนรูปแบบรัฐบาล ซึ่งบรรจุทฤษฎีอำนาจทางการเมืองที่ว่า อำนาจสูงสุดทั้งหลายเป็นของพระมหากษัตริย์ และอภิรัฐมนตรีสภาก็ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาแด่พระมหากษัตริย์ แต่ไม่มีอำนาจก้าวล่วงฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ หัวหน้ารัฐบาลและคณะเสนาบดีทำงานด้านบริหาร โดยหัวหน้ารัฐบาลจะเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ารัฐบาลกับสภานิติบัญญัติมีแค่เพียงการผ่านกฎหมายให้สภารับรอง และสภามีสิทธิลงคะแนนไม่ไว้วางใจแต่ไม่มีอำนาจแต่งตั้งหัวหน้ารัฐบาล หากสภาไม่ยอมรับกฎหมายหรือเรื่องอื่น ๆ ที่หัวหน้าฝ่ายรัฐบาลนำเสนอ ก็จะไม่มีการประกาศใช้ เพราะอำนาจที่แท้จริงเป็นของพระมหากษัตริย์

อย่างไรก็ตาม เค้าโครงการเปลี่ยนรูปแบบรัฐบาลที่บุคคลทั้งสองทำถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีสิ่งที่แนบติดไปด้วยคือบันทึกความเห็นที่แสดงข้อทักท้วงที่จะให้ราษฎรไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของรัฐบาล โดยนายเรย์มอนด์ บี สตีเวนส์ ได้แสดงความสงสัยในความสามารถของคนไทยที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อันเป็นความคิดเดียวกับพระยาศรีวิสารวาจา คือการที่จะให้คนไทยเข้ามามีส่วนร่วมทาง

¹สนธิ เดชานันท์. (2519). *เล่มเดิม*. หน้า 57.

²Benjamin A. Batson. (1974). *Op.cit.* P. 86 – 93.

การเมืองระดับชาตินั้น ควรได้รับการเรียนรู้และฝึกหัดทดลองจากการมีส่วนร่วมในการปกครองระดับเทศบาลเสียก่อนจึงเห็นได้ว่าข้อขัดทานของบุคคลทั้งสอง ไม่ได้แตกต่างไปจากกรอบแนวคิดเดิมของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งความหมายโดยรวมก็คือ ยังไม่ถึงเวลาดังพระราชดำรัสแก่รัฐบาลและคณะราษฎรภายหลังถูกยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า

"...ทรงเห็นว่าควรจะต้องให้ Constitutional มาตั้งแต่รัชกาลที่ 6 แล้ว และเมื่อทรงรับราชสมบัติก็มั่นพระราชหฤทัยว่า เป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะให้ Constitutional แก่สยามประเทศ... แต่ตั้งแต่การณของพระยาภิรมย์ภักดีเรื่อยมาถึงกรณีนายเรย์มอนด์ บี. สตีเวนส์ และพระยาศรีวิสารวาท ที่มีความเห็นขัดข้องเสียดังนี้ก็เลยเหลืออีก ต่อมาได้เตรียมว่าจะไม่ประกาศก่อนงานสมโภชพระนคร 150 ปีแล้ว เพราะจะเป็นที่ขลาด รอฟอว่างานแล้วจะประกาศ ได้เสนอในที่ประชุมอภิรัฐมนตรี ถึงกระนั้นก่อนเสด็จไปหัวหิน ก็ได้ทรงพระราชดำริที่จะให้มี Prime Minister ให้มีสภา Interpellate เสนาบดีได้ ให้ถวายฎีกาเปลี่ยนเสนาบดีได้ และให้มีผู้แทนจากหัวเมืองแต่ต่างด้อย่าง ๑ จะเป็นได้ก็ลำบากเหลือเกิน หวังว่าจะเห็นด้วยว่าพระองค์ยากที่จะขัดผู้ใหญ่ที่ทำการมานานถึง 20 ปีก่อนพระองค์ แปลนที่สองคิดจะให้เสนาบดีมุรธาธร preside เป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดี พระองค์จะไม่ประทับในที่ประชุม และขยายจำนวนกรรมการขององคมนตรีทำหน้าที่อย่างรัฐสภา ได้เตรียมไว้สองแปลนใหญ่นี้ เอาติดพระองค์ไปหัวหินด้วยเพื่อจะทำ memmo บันทึกเสนอเสนาบดี ครั้นได้ข่าวเรื่องนี้ก็ปรากฏเข้าไปอีก..."¹

จากข้อความข้างต้น จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตั้งแต่ระดับโลกมาจนถึงระดับประเทศ สิ่งนี้อาจเป็นผลมาจากภูมิหลังของความเป็น "ม้ามืด" เพราะก่อนหน้านี้พระองค์ก็ไม่เคยทรงอยู่ในศูนย์อำนาจของการปกครอง และไม่ทรงคิดว่าจะได้ทรงดำรงตำแหน่งพระประมุขของประเทศ จึงทำให้ทรงมีโลกทัศน์กว้างและค่อนข้างเป็นเสรีนิยมหากเทียบกับพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ เมื่อพระองค์ก้าวขึ้นสู่ฐานะประมุขของประเทศ ทำให้ต้องทรงหาวิถีทางปฏิรูปการปกครองบางประการเพื่อปรับสถาบันพระมหากษัตริย์และระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้คงอยู่ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง แต่การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์ก็ทำให้พระองค์มีพระราชอำนาจอันเข้มแข็งไม่ หากเป็นไปในทางตรงกันข้ามจนกระทั่งพระราชดำริปฏิรูปทางการเมืองก็ "ยากที่จะขัดผู้ใหญ่" หรืออภิรัฐมนตรี หากพิจารณาในมุมกว้างที่จะกล่าวหาตัวบุคคลหรือเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งโดยเฉพาะลงไปว่า เป็นตัวการสำคัญของการต่อต้านคัดค้านการปฏิรูปทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจจะพบว่า การต่อต้านคัดค้านนี้ก็เป็น

¹ สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน. (2523). สัมภาษณ์พิเศษ ๔ พจนฯ ปริทัศน์ พนมยงค์ ในโอกาสครบรอบ 48 ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2523. หน้า 26 - 27.

แค่เพียงปัญหาปกติธรรมดาในระบอบการปกครองอันเนื่องจากการสูญเสียพระอำนาจของพระบรมวงศานุวงศ์ที่เคยมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศนั้นเอง จึงสามารถสรุปได้ว่า คณะราษฎรคือตัวแทนของชนชั้นกลางที่เป็นนักชาตินิยมที่แสวงหาวิธีการปกครองใหม่ที่สามารถนำความเจริญมาสู่ประเทศชาติ เมื่อรวมกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรงที่สะท้อนให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพของกลุ่มผู้ปกครองเดิม และการไม่ปรับตัวทางการเมืองของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ทันความต้องการของคนเบื้องล่าง ผลโดยรวมทั้งหมดเหล่านี้ได้ส่งผลมาเป็นเหตุการณ์ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2475 แรงกดดันจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาเกษตรกรทำการผลิตไม่ได้ผล ก่อให้เกิดข้าวลือมากมาย เช่น การแก้ไขปัญหของรัฐบาลด้วยการตัดรายจ่ายลง การให้ข้าราชการออกจากราชการเป็นจำนวนมาก การช่วยเหลือชาวนาโดยรัฐบาลให้เงินกู้ยืม การตั้งฉางไซโลเพื่อรับซื้อข้าวเปลือกในราคาสูง¹ แต่ข้าวลือที่รัฐบาลให้การปฏิเสธโดยสิ้นเชิงคือ เรื่องการให้ความช่วยเหลือชาวนา ซึ่งข้อเท็จจริงกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม "ทางราชการได้ยึดไร่นาสาโทจากพลเมืองไว้มาก โดยพลเมืองไม่มีค่าเสนาชำระเลย และเลยไปจนถึงการยึดโคกระบือและทรัพย์สินอื่นๆ ของชาวนาไว้ แต่ก็ยังเห็นใจชาวนาผ่อนผันเมื่อถึงคราวทำนา ก็สามารถหยิบยืมจากเจ้าหน้าที่ไปทำการอาชีพของตนได้ นอกจากนี้ ทางราชการได้แจ้งให้ราษฎรทราบ ว่า ถ้าใครมีทรัพย์สินพอเสียได้แต่ไม่เสีย ราชการก็จะขายทอดตลาดทรัพย์สินนั้นอย่างจริงจังเหมือนกัน"² และจากแถลงการณ์เรื่อง ในหลวงทรงประกาศความผิดเคือง ทำให้เราได้รับการถ่ายทอดความรู้สึกในพระราชหฤทัยของพระองค์จากหนังสือพิมพ์ว่า

"...ทรงสงสาร ด้วยทรงตระหนักอยู่แล้วว่า ความลำบากของประชาชนมีอยู่แพร่หลาย จึงมีพระราชประสงค์จะให้ทราบความจริงทั่วกันว่าบุคคลที่ได้รับความลำบากในเวลานี้ ไม่เฉพาะแต่ราษฎรที่ถวายฎีกาเท่านั้น ถึงเป็นที่คฤหบดีและพ่อค้าตลอดจนข้าราชการและเจ้านายก็ได้รับความลำบากด้วยกันทั้งสิ้น...แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงสละเงินซึ่งเคยได้ใช้สอยส่วนพระองค์ ช่วยราชการแผ่นดินเป็นส่วนใหญ่ และยอมให้เก็บภาษีทรัพย์สินส่วนพระองค์ อันต้องพิกัดเหมือนประชาชนทั้งปวง..."³

แถลงการณ์ฉบับนี้เหมือนจะเรียกร้องให้ทุกคนเห็นแก่บ้านเมือง เพราะทุกคนต่างได้รับความลำบากมากบ้างน้อยบ้างเหมือนกัน และในแถลงการณ์ฉบับนี้ได้ชี้แจงเหตุผลความจำเป็นในการ

¹"การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาล," (2475, 8 มิถุนายน). ศรีกรุง. หน้า 1.

²แหล่งเดิม.

³แหล่งเดิม. หน้า 2.

จัดเก็บภาษีชนิดใหม่ที่ประกาศไว้ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2474 อาทิ ภาษีเงินเดือน ภาษีโรงเรือน ภาษีที่ดิน ภาษีแสดมปี การยุบเลิกหน่วยงานราชการบางหน่วย ซึ่งหมายถึงข้าราชการของหน่วยงานที่ถูกยุบเลิกต้องถูกปลดออก และที่สำคัญคงต้องการยุติกระแสการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลที่มีมากขึ้นทุกขณะ การเรียกร้องให้เจ้านาย "บางพระองค์ที่ทรงมั่งคั่งอยู่แล้ว ได้ทรงพระกรุณายินดีสละเงินปี เพื่อช่วยชาติในยามการเงินคับขันบ้าง"¹ โดยเฉพาะเจ้านายชั้นสูงอย่าง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต และสมเด็จพระกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ที่ถูกลือว่ามีฐานะมั่งคั่งมหาศาล สมเด็จพระกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินต้องเกี่ยวพันกับคำครหากรณีการสร้างสะพานพระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลกและการจัดซื้อหัวจักรดีเซล 13 คันของกรมรถไฟหลวง ที่พระองค์ทรงบัญชาการกรมนี้อยู่ หรือข่าว "ยังไม่ควรลดเงินเจ้านาย"² ที่เป็นข้อโต้เถียงระหว่างหนังสือพิมพ์ศรีกรุงกับหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย โดยฝ่ายแรกให้ความเห็นว่าสมควรลดเงินถวายประจำปีของเจ้านายลงตามภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเพราะข้าราชการก็ยังถูกลดเงินเดือน ส่วนฝ่ายหลังเห็นว่าไม่เป็นการสมควรเพราะจะทำให้เจ้านายมีความเป็นอยู่ลำบากอาจทำให้เป็นการเสื่อมพระเกียรติยศได้

ข่าวลือต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 อยู่ไม่น้อย ยิ่งอยู่ในระหว่างวิกฤตทางเศรษฐกิจก็ช่วยสั่นคลอนความไม่ไว้วางใจที่มีต่อรัฐบาลของพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี ความตึงเครียดเกิดขึ้นในหมู่เจ้านายที่กำลังถูกจับตามองจนข่าวลือว่าการปฏิวัติจะเกิดขึ้นในวันสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 150 ปีในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 รัฐบาลควรรงดงานฉลองพระนคร เพราะเศรษฐกิจและการเงินของประเทศกำลังอยู่ในยุคฝืดเคือง³ ข่าวลือนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่รุนแรงมาก กระทั่งราชสำนักต้องออกประกาศคำแถลงการณ์เรื่องข่าวลือการสมโภชพระนครโดยให้การปฏิเสธว่าไม่เป็นความจริง⁴ ยังมีข่าวลือที่น่าสั่นคลอนอีกเป็นเรื่องคำพยากรณ์ว่าพระราชวงศ์จักรีจะมีอายุเพียง 150 ปี ข่าวลือนี้เป็นการเล่าต่อกันมาตั้งแต่ครั้งตั้งเสาหลักเมืองสร้างกรุงรัตนโกสินทร์⁵ และในงานฉลองพระนครครั้งนี้ "เลือดจะนองท่วมท้องช้าง จะบรรพมาพันอยู่จนเจ็ดวันเจ็ดคืน ดินปืนจะกลบมิดทั่วท้องฟ้า"⁶ "จะเกิดขบถ เจ็กจะลุก"⁷ พันตรีหลวงพิบูลสงคราม ยอมรับว่าคณะราษฎรก็มีส่วนในการปล่อยข่าวลือ เมื่อมีโอกาสก็จะ

¹"การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาล," (2475, 8 มิถุนายน). ศรีกรุง. หน้า 2 - 3.

²"ยังไม่ควรลดเงินเจ้านาย," (2474, 17 มกราคม). ศรีกรุง. หน้า 1.

³แหล่งเดิม.

⁴"คำแถลงการณ์เรื่องข่าวลือการสมโภชพระนคร," (2474, 17 มกราคม). ศรีกรุง. หน้า 1.

⁵พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2505). เล่มเดิม. หน้า 681.

⁶พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์. (2516). เล่มเดิม. หน้า 138.

⁷พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง. (2524). พระประวัติสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุม

พันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต. หน้า 56.

ปล่อยข่าวปฏิกิริยาหลาย ๆ ครั้ง แต่ก็ไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นจึงทำให้ฝ่ายบ้านเมืองเห็นว่าเป็นเรื่องเหลวไหล ไม่เป็นความจริง¹

ข่าวลือทั้งหลายที่เกิดขึ้นต่างมีความเกี่ยวข้องกับการปฏิวัติทั้งสิ้น ซึ่งสร้างความวุ่นวายแก่รัฐบาลเป็นอย่างมาก กองทัพบกได้มีคำสั่งย้ายนายทหารให้เข้ามาคุมกำลังในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง โดยพิจารณาผู้ที่ไว้วางใจได้ อาทิ พันตรีหลวงจบกระบวนยุทธ (แหม่ม กระบวนยุทธ) กล่าวว่าตนย้ายเข้ามาเพราะรัฐบาลให้มาคุมกำลังทหาร² ส่วนพันเอกพระยาสุรเดชธนชาติ (ชิต ยุวเดมิย์) ก็มาช่วยสืบความเคลื่อนไหวของนายทหารที่คาดว่าจะเข้าร่วมก่อการยึดอำนาจ³ พลโทพระยาสีหเดโชชัยเสนานิการทหารบก เรียกประชุมนายทหารและชี้แจงข่าวลือว่า นายทหารฝ่ายเสนานิการในกรมเสนานิการนี้ จะคิดการไปในทำนองเดียวกับนายทหาร ร.ศ. 130 ซึ่งเสนานิการทหารบกได้คาดคั้นว่า นายทหารฝ่ายเสนานิการคิดเช่นนั้นไม่ได้เป็นอันขาด และได้กำชับให้ปกปิดในเรื่องการประชุมวันนี้เป็นความลับ และให้นายทหารฝ่ายเสนานิการสอดส่องเรื่องนี้โดยใกล้ชิด แต่เพียงไม่กี่ชั่วโมงหลังการประชุม เรื่องที่เพิ่งประชุมเสร็จและถูกกำชับให้ปกปิด ก็รั่วไหลออกไปสู่หน่วยงานทหารต่าง ๆ⁴ ความสับสนที่ไม่อาจแยกข้อเท็จจริงได้บังเกิดแก่นายทหารในวันพระราชพิธี 6 เมษายน พ.ศ. 2475 แม้กระทั่งวังบางขุนพรหมของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ถูกสั่งปิดประตูและเตรียมพร้อม⁵ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต แม้จะอยู่ในตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กก็ไม่นำเสด็จในกระบวน แต่ทรงบัญชาการให้ทหารรักษาการณ์ขบวนเสด็จพระเจ้าอยู่หัวหันหลังให้ขบวนเสด็จเพื่อตรวจตราความเคลื่อนไหวด้านหน้า ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติการอารักขาแบบใหม่เป็นครั้งแรกในประเทศไทย⁶ กล่าวได้ว่าวิธีการรักษาการณ์แบบใหม่ได้แสดงให้เห็นว่าความกลัวความวิตกและความตึงเครียดของเจ้านายไทยได้ขึ้นถึงขีดสุดแล้ว เหตุการณ์ก็ผ่านไปโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้นตามข่าวลือ จากนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็แปรพระราชฐานไปยังวังไกลกังวล ในวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2475

จากกระแสการวิพากษ์วิจารณ์และข่าวลือเรื่องการปฏิวัติ ได้ช่วยอำพรางการเคลื่อนไหวของคณะราษฎรเป็นอย่างดี การวางแผนยึดอำนาจได้เริ่มขึ้นในต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2475 วิธีการยึดอำนาจได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อบรรเทาความรุนแรง

¹ ศักดิ์ ไทยวัฒน์. (ม.ป.ป.) *เล่มเดิม*. หน้า 42.

² หลวงจบกระบวนยุทธ. (2520). ใน *งานพระราชทานเพลิงศพพันตรี หลวงจบกระบวนยุทธ*. หน้า 19.

³ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์. (2516). *เล่มเดิม*. หน้า 129 และ 133.

⁴ *แหล่งเดิม*. หน้า 135.

⁵ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง. (2524). *เล่มเดิม*. หน้า 53 – 54.

⁶ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์. (2516). *เล่มเดิม*. หน้า 163.

หลักเสี่ยงการต่อสู้อย่างนองเลือดและการกระทบกระเทือนพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ และปฏิบัติอย่างฉับพลัน การประชุมวางแผนยึดอำนาจมีบุคคลสำคัญเข้าร่วมทั้งหมด 10 คน ได้แก่ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ พันตรีหลวงพิบูลสงคราม ร้อยเอกหลวงทัศนัยนิยมศึก นาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย นายปรีดี พนมยงค์ นายตัว ลพานุกรม ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี โดยให้พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้าคณะราษฎร พันเอกพระยาทรงสุรเดช เป็นผู้วางแผนยึดอำนาจและรับทราบบัญชีรายนามสมาชิกผู้ร่วมก่อการ¹ ที่มีทั้งหมดประมาณ 102 คน ซึ่งแบ่งเป็นสายทหารบก ทหารเรือและพลเรือน ส่วนร้อยโทประยูร ภมรมนตรี รับหน้าที่เป็นผู้ประสานงานของทุกสาย

วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย พิมพ์สำเนาคำสั่งปลอม ขึ้น 11 ฉบับว่าชาวจีนที่อยู่ในกรุงเทพฯ ได้ก่อความวุ่นวายขึ้น จึงให้ผู้บังคับการเรือรบ เตรียมพร้อมและรอคำสั่ง² แล้วลงนามปลอมโดยแม่ทัพเรือ ส่วนทางด้านพันเอกพระยา ทรงสุรเดชได้ตระเวนออกคำสั่งด้วยปากเปล่าตามหน่วยทหารตั้งแต่กองพันทหารราบที่ 3 กอง บังคับการกรมทหารราบที่ 1 กองพันที่ 2 และ 3 และโรงเรียนนายร้อยทหารบกฯ เข้ามีมติวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จะมีการฝึกฝนนายทหาร และพลโทพระองค์เจ้าอลองกฎ รองเสนาบดี กลาโหมจะเสด็จเป็นประธานการฝึก ให้จัดทหารในกองพันเข้าร่วมฝึกที่ลานพระบรมรูปทรงม้า³ เสร็จจากการออกคำสั่งล่วงหน้าหน่วยทหารต่าง ๆ แล้ว กลุ่มผู้ก่อการขึ้นแนวนหน้าทั้ง 10 คนก็มา พร้อมกันที่บ้านพันเอกพระยาทรงสุรเดช ซึ่งพันเอกพระยาทรงสุรเดช ได้กล่าวแก่ผู้ร่วมก่อการ ว่า วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรจะทำการปฏิวัติ ขอให้ผู้ร่วมก่อการทำตามแผน การของเขา โดยจะใช้กำลังทหารม้าจากบางซื่อร่วมกับทหารม้าภายใต้การบังคับบัญชาของเขา ไปสมทบกับทหารปืนใหญ่ ทหารช่างและทหารสื่อสารที่ลานพระบรมรูปทรงม้า⁴

เข้ามีมติวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 การยึดอำนาจการปกครองก็ประสบความสำเร็จ อย่างรวดเร็ว สายทหารเรือได้วางกำลังไว้บนถนนราชดำเนินนอก และนำเรือรบคุมแม่น้ำ เจ้าพระยา สายทหารบกนำกำลังพลและอาวุธมาไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งกำหนดให้เป็น ศูนย์บัญชาการของฝ่ายปฏิวัติ สายพลเรือนได้ควบคุมการตัดการสื่อสารอย่างเรียบร้อยแล้ว เจ้านายและนายทหารที่สำคัญถูกควบคุมไว้เกือบหมด คือจอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 1 อีกทั้งยังทรงเป็นอภิรัฐมนตรี นับว่าเป็นเจ้านายที่มี

¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์. (2508). *เล่มเดิม*. หน้า 88 – 111.

² นายหนวย. (นามแฝง). (2530). *เจ้าฟ้าประชาธิปกฯ รัชทายาทผู้ประสูติ*. หน้า 229.

³ *แหล่งเดิม*. หน้า 234 – 235.

⁴ *แหล่งเดิม*. หน้า 236.

ความสำคัญอันดับหนึ่ง รองลงมาคือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ สำหรับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ที่ถูกควบคุมพระองค์มาด้วยนั้น เป็นเพราะขณะที่นายทหารเข้าจับกุมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กำลังเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงอยู่ในลักษณะติดร่างแห ส่วนจอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ทรงทราบข่าวก่อนที่จะถูกควบคุมพระองค์ ได้เสด็จหนีโดยขบวนรถไฟไปยังวังไกลกังวล และยังมีนายทหารสำคัญอีกสองคนที่คณะราษฎรต้องการตัว ได้แก่ พลโทพระยาสิทธิเดชไชย เสนาธิการทหารบก และพลตรีพระยาเสนาสงคราม ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ ทั้งสองเป็นนายทหารที่มีอำนาจบังคับบัญชากองทหารเกือบทั้งหมดในกรุงเทพฯ ขณะที่พลเรือเอก กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร เสนาบดีกระทรวงกลาโหมประทับอยู่ที่หัวหินพร้อมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พลโทพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลองกฎ รองเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เสด็จตรวจราชการมณฑลราชบุรีและบักชีได้พร้อมกับพลตรีพระยาพิไชยสงคราม ผู้บังคับกองจังหวัดทหารบกพระนคร ราชบุรี ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี ดังนั้น การที่นายทหารสำคัญดังกล่าวไม่อยู่บัญชาการในกรุงเทพฯ จึงเป็นโอกาสของคณะราษฎรเข้าควบคุมหน่วยทหารต่าง ๆ สำหรับนายทหารระดับรองลงมา ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดถูกควบคุมตัว นั้นเป็นเพราะกำลังทุกกองพันถูกยึดกุมโดยคณะราษฎรด้วยการออกคำสั่งไม่เป็นลายลักษณ์อักษรของพันเอกพระยาทรงสุรเดชไว้อย่างมั่นคงตั้งแต่เมื่อเย็นวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้ว นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบุคคลที่ถูกจับกุมต่อมา ได้แก่ พลโทพระยาเฉลิมอากาศ (สุณี สุวรรณประทีป) เจ้ากรมอากาศยาน พันเอกหม่อมเจ้านักขัตมงคล กิตติยากร ผู้ช่วยเสนาธิการทหารบก พันเอกพระยาราชวัลภาณุศิษย์ ผู้บังคับการทหารรักษาวัง พันเอกพระยาพิชัยชาญณรงค์ ปลัดมณฑลทหารบกที่ 1 พลตำรวจโทพระยาอิทธิโรประการ (หลุย จาติกวณิช) อธิบดีกรมตำรวจ พันตำรวจเอกพระยาธรณีนถเบศร์ ที่ติดร่างแหมาจากวังบางขุนพรหมพร้อมกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต พลตำรวจตรี หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เทวกุล เจ้ากรมตำรวจภูบาล พร้อมกับนายเวร พันตำรวจตรีหลวงอัศวินศิริวิลาส การควบคุมตัวเจ้านายและบุคคลสำคัญครั้งนี้ มีเพียงพลตรีพระยาเสนาสงคราม (หม่อมราชวงศ์อี่ นพวงศ์) ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ ที่รอดพ้นจากการถูกจับกุม เนื่องจากในวันปฏิวัตินั้น มีผู้บุกเข้าไปในบ้านแล้วยิงพลตรีพระยาเสนาสงครามได้รับบาดเจ็บ ซึ่งนับว่าเป็นเพียงรายเดียวที่ได้รับบาดเจ็บจากการปฏิวัติครั้งนี้ สำหรับนายทหารเรือระดับสูงไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดถูกจับกุม จึงน่าจะพิจารณาได้ว่าการยึดอำนาจอยู่ที่ความสามารถในการควบคุมของกองทัพบกเป็นสำคัญ

ผลของการยึดอำนาจกล่าวได้ว่า ประสบความสำเร็จนับตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครทรงยอมลงพระนามรับรองคณะราษฎร และประกาศว่า "ด้วยตามที่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้ โดยมีความ

ประสงค์ข้อใหญ่ที่จะให้ประเทศสยามได้มีธรรมเนียมการปกครองแผ่นดินนั้น ข้าพเจ้าขอให้ทหาร ข้าราชการและราษฎรทั้งหลายจงช่วยกันรักษาความสงบ อย่าให้เสียเลือดเนื้อของคนไทยกันเอง โดยไม่จำเป็นเลย"¹

จากประกาศฉบับนี้ สามารถทำให้เห็นถึงผลสะท้อน กล่าวคือเป็นการยอมรับจาก คณะผู้ปกครองของระบอบเก่าว่า อำนาจของตนถูกยึดไปแล้วโดยคณะราษฎร และทำให้ คณะราษฎรได้รับมอบอำนาจอันชอบธรรมในการบริหารงานใด ๆ ในนามรัฐบาล โดยมีผู้รักษา พระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจสั่งราชการ² เช่น คำสั่งคณะราษฎรประกาศแก่บรรดา ข้าราชการ "บัดนี้ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้ลงพระนาม รับรองคณะนี้แล้ว ผู้รักษาพระนครจึงสั่งข้าราชการทั้งหลาย ทุกกระทรวงทบวงการให้มาปฏิบัติ เช่นเคย ผู้ใดละทิ้งหน้าที่จะมีความผิด"³ ในเวลา 16.00 น. ของวันปฏิวัติ คณะราษฎรได้สั่งให้ เสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ เข้าประชุมที่พระที่นั่งอนันตสมาคม⁴ คณะราษฎรได้ ชี้แจงว่า การประชุมครั้งนี้ก็เพื่อปรึกษาหารือถึงกิจการที่ต้องกระทำร่วมกัน อีกทั้งยังให้เหตุผล เกี่ยวกับการควบคุมพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ไว้เป็นประกันเพื่อความปลอดภัยของ คณะราษฎร⁵ และอธิบายจุดมุ่งหมายสำคัญของการยึดอำนาจครั้งนี้คือ ต้องการใช้รัฐธรรมนูญใน การปกครองประเทศ และได้กราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ เพื่อเป็นกษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองสืบไป โดย ระหว่างนี้ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารจะเป็นผู้ใช้อำนาจไปพลางก่อนจนกว่าจะมีรัฐธรรมนูญการ ปกครองและจัดตั้งสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสิ้นสุดการประชุมซึ่งควรจะเรียกว่า เรียกมารับนโยบาย ของคณะราษฎรมากกว่า คณะราษฎรได้ให้เสนาบดีและปลัดทูลฉลองทุกกระทรวงลงพระนาม และลงนามในเรื่องวิธีปฏิบัติราชการ แต่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศมิยอมลงพระนาม ทรงอ้างว่าต้องให้รัฐบาลต่างประเทศรับรองรัฐบาลคณะราษฎรและต้องได้รับความยินยอมจาก พระเจ้าอยู่หัวเสียก่อน หากคณะราษฎรขัดข้องในข้อแม้ของพระองค์ พระองค์ยินดีที่จะลาออก จากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ดังนั้น ความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ของการ ยึดอำนาจการปกครองเพื่อเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย

¹นายหนวย. (นามแฝง). (2530). *เจ้าฟ้าประชาธิปกฯกับผู้นิราศ*. หน้า 269.

²"การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม," (2475, สิงหาคม). *นาวิกศาสตร์*. 15(8) : 1750 – 1752.

³นายหนวย. (2530). *เล่มเดิม*. หน้า 269.

⁴"การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม," (2475, สิงหาคม). *แหล่งเดิม*. หน้า 1773 – 1784.

⁵นายหนวย. (2530). *เล่มเดิม*. หน้า 270.

ตามคำอ้างของคณะราษฎรจะเป็นไปอย่างราบรื่นเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจตัดสินพระทัยของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ

การประนีประนอมทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขณะที่ในกรุงเทพฯ ได้มีการใช้กำลังทหารยึดอำนาจการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังเสด็จ แปรพระราชฐานอยู่ที่วังไกลกังวล หัวหิน

ตอนเช้าของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 บุรุษไปรษณีย์พิเศษที่กรมไปรษณีย์โทรเลขจัดส่งไปประจำกระบวนเสด็จ ได้นำโทรเลขที่ส่งมาจากจากกรุงเทพฯ มามอบแก่พระยาอิศรราชเดช อธิบดีกรมมหาดเล็ก ที่จำหน้าซองว่า ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย ซึ่งข้อความในโทรเลขปรากฏดังนี้ "กรุงเทพฯ เกิดจลาจล..."¹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงทราบข้อความนี้แล้วรับสั่งว่า "ฉันก็รู้เหมือนกันว่าจะมีผู้ก่อการจลาจล แต่ไม่แน่ใจว่าจะเร็วอย่างนี้"² ขบวนการยึดอำนาจการปกครองได้แพร่กระจายในหัวหินอย่างรวดเร็ว เมื่อเจ้านายสองพระองค์ที่ทรงหลบหนีการจับกุมของคณะราษฎรตั้งแต่เข้ามิดใต้เสด็จถึงหัวหินแล้ว พระองค์แรก คือ จอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสด็จโดยหัวจักรดีเซล ขบวนเสด็จหนีจากกรุงเทพฯ ของพระองค์ทำให้ข้าราชการและประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ที่เป็นทางผ่านของรถไฟตั้งแต่จังหวัดนครปฐมลงไปถึงหัวหินทราบข่าวเหตุการณ์กบฏในพระนคร³ อีกพระองค์หนึ่งคือ พันตรีหม่อมเจ้าวิศิษฐ์ศรี สวัสดิวัฒน์* ที่ทรงทราบข่าวทราบกเข้ายึดกรมอากาศยาน จึงทรงขับเครื่องบินบริพัตร** มาลงที่หัวหิน⁴

ประมาณเที่ยงคืนของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้มีการประชุมของพระบรมวงศานุวงศ์และนายทหารระดับสูงที่เดินทางมาเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์การยึดอำนาจการปกครอง ซึ่งพระองค์ทรงมีพระราชปรารภเป็นการหารือว่าจะยอมทำตามคำเรียกร้องของคณะราษฎรหรือจะต่อสู้⁵ ในที่ประชุมครั้งนี้ประกอบด้วย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า

¹นายหนวย. (2530). เล่มเดิม. หน้า 277.

²แหล่งเดิม.

*พระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี.

³กรมแผนที่ทหารบก. (2504). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลตรีพระยาอานภาพไตรภพ (จรัส เทพหัสดิน ณ อยุธยา). หน้า 91.

**เป็นชื่อเครื่องบินชนิดปีกสองชั้นของกรมอากาศยานทหารบก ตามพระนามของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต.

⁴หลวงโหมรอนราญ. (2520). "ชีวประวัติของข้าพเจ้า," ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ. หน้า 39.

⁵"เรื่องของเจ้าพระยามหิธร," (2499). หน้า 109.

ร่ำไพพรรณี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระองค์เจ้าอรรชกาธิราชย์ พลเรือเอกกรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร พลโทพระองค์เจ้าอลองกฎ พลตรีพระยาพิไชยสงคราม (แก้ว สรโยธิน) พลตรีหม่อมเจ้าจักรมงคล โสณกุล พลตรีพระยาอนุภาพไตรภพ (จรัส เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และเจ้าพระยามหิธร¹ (ล่อ ไกรฤกษ์) สำหรับนายทหารบกนั้นได้ตกลงใจที่จะสู้กับฝ่ายกบฏเพราะได้ตกลงกันก่อนที่จะเข้าประชุมแล้ว ทั้งที่พลโทพระองค์เจ้าอลองกฎได้รับโทรเลขจากพลตรีพระยาประเสริฐสงคราม ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหมว่าคณะราษฎรมีกองทหารในกรุงเทพฯ ทั้งทหารบกและทหารเรือเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมากก็ตาม² มีการพิจารณาถึงเรื่องนายทหารที่เป็นผู้บังคับบัญชาหน่วยทหารในกรุงเทพฯ ว่าใครจะเข้ากับพวกกบฏ และมีใครบ้างที่ยังจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์³ และมีการร่างรายละเอียดการวางแผนต่อสู้กับคณะราษฎรเสนอต่อที่ประชุม ดังนี้

1. นำเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยเครื่องบินบริพัตร พร้อมด้วยพลตรีพระยาอนุภาพไตรภพ ไปกองพลที่ 3 นครราชสีมา แล้วรวบรวมกำลังทหาร
2. พลโท พระองค์เจ้าอลองกฎ เสด็จโดยเครื่องบินของกองบินจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไปจังหวัดนครสวรรค์ แล้วรวบรวมกำลังทหาร
3. เจ้าคุณแม่ทัพ(พลตรีพระยาพิไชยสงคราม) รวบรวมกำลังทหารจังหวัดเพชรบุรี และราชบุรี
4. ให้อัยเอกหลวงโหมรอนราน เดินทางโดยเครื่องบินของกองบินจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ถือคำสั่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมไปสั่งการพลตรี หม่อมเจ้าทองทิพย์ทองใหญ่ ผู้บัญชาการกองพลที่ 2 จังหวัดปราจีนบุรีและฉะเชิงเทรา

หากแผนการดำเนินไปเช่นว่านี้ กองทหารจาก 4 จุดจะเดินทางมาล้อมกรุงเทพฯ โดยกำลังจากนครสวรรค์และจากนครราชสีมาที่เดินทางโดยรถไฟจะเข้ายึดกรมอากาศยานดอนเมือง สถานีรถไฟหลักสี่ สถานีรถไฟหัวหมาก และสถานีรถไฟมักกะสัน กำลังทหารจากเพชรบุรีและราชบุรีจะเข้ายึดสถานีรถไฟตลิ่งชันและรุกเข้ายึดสะพานพระรามหก จากนั้นจะใช้เครื่องบินไปรยไพบลิ่วประกาศแก่กองทหารในกรุงเทพฯ ว่า กองทัพของพระมหากษัตริย์ได้ล้อมกรุงเทพฯ ไว้แล้ว ให้ทหารทุกคนในกรุงเทพฯ วางอาวุธและให้คณะรัฐบาลยอมแพ้⁴ แต่แผนการดังกล่าวไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์เสนาบดีกระทรวงกลาโหม⁵ ซึ่งพลโทพระองค์เจ้าอลองกฎ รอง

¹หลวงโหมรอนราน. (2520). เล่มเดิม. หน้า 39.

²ร้อยเอกหลวงโหมรอนราน. (2510). "เทอดเกียรติประวัติท่านเจ้าคุณแม่ทัพ," ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลตรีพระยาพิไชยสงคราม (แก้ว สรโยธิน). หน้า ๗.

³แหล่งเดิม. หน้า ๓.

⁴แหล่งเดิม. หน้า ๓. - ๓.

⁵กรมแผนที่ทหารบก. (2504). เล่มเดิม. หน้า 90 - 91.

เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ก็ทรงสั่งให้ผู้บังคับกองบินจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เตรียมเครื่องบินให้พร้อมก่อนเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว ทั้งรองเสนาบดีกระทรวงกลาโหมและแม่ทัพกองทัพบกที่ 1 ต่างมั่นใจว่าปฏิบัติตามแผนนี้ "มีทางที่จะชนะได้"¹

ที่ประชุมเสียงข้างมากเห็นว่า ควรสู้เพื่อรักษาพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว² เพราะเหตุการณ์ในกรุงเทพฯ เป็นการกระทำของบุคคลเพียงกลุ่มเดียว ที่สำคัญคนไทยส่วนมากยังจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ หากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศว่าจะปราบปรามพวกก่อการก็เชื่อว่าประชาชนจะเอาใจช่วย พวกก่อการแม้จะมีอาวุธดีกว่าก็จะเสียกำลังใจเพราะคนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย ในที่สุดก็ต้องพ่ายแพ้ต่อกองกำลังของพระมหากษัตริย์ สำหรับที่ประชุมฝ่ายข้างน้อยเห็นว่าไม่ควรสู้ เพราะว่าคณะราษฎรไม่ประสงค์กำจัดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือตั้งใจประทุษร้าย ซึ่งทางออกของฝ่ายข้างน้อยมีสองวิธี คือวิธีแรก เสด็จออกนอกประเทศไปก่อนแล้วค่อยต่อรองกับคณะราษฎร³ อีกวิธีหนึ่งคือให้ทรงยินยอมกลับกรุงเทพฯ และช่วยคณะราษฎรจัดตั้งการปกครองโดยมีกษัตริย์และรัฐธรรมนูญ⁴ ทางออกประการหลังได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระราชินีและหม่อมเจ้าหญิงอาภาพรณี (พระมารดาของพระราชินี) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินยอมรับการเสด็จกลับกรุงเทพฯ ตามเสียงข้างน้อย พระองค์ทรงตรัสว่า เมื่อได้ฟังความเห็นของเจ้านายและเสนาบดีทั้งสองฝ่ายแล้วทรงเห็นว่า ถ้าจะสู้ก็คงสู้ได้ แต่จะเสียเลือดเนื้อคนไทยด้วยกัน โดยพระราชฐานะของพระมหากษัตริย์ก็จะไม่ดีขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้ว ถ้าพระองค์จะทรงยอมสละพระราชอำนาจของพระองค์ตามคำร้องขอของคณะราษฎรก็จะไม่ทำให้ผู้ใดเสียหายจึงตกลงตามข้อเสนอของพวกปฏิวัติ⁵ การตัดสินพระทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ เป็นการตัดสินพระทัยครั้งแรกของพระมหากษัตริย์ที่ไม่ต้องได้รับความเห็นชอบจากอภิรัฐมนตรี ดังนั้น การทำความเข้าใจในเหตุผลประการหลัง ที่ทำให้พระองค์ยอมเสด็จกลับกรุงเทพฯ ย่อมเกิดจากทรงพิจารณาอย่างรอบคอบถึงฐานะและบทบาทของพระองค์ที่ต้องทรงปฏิบัติในวิถีการเมืองแบบใหม่ที่จะประคองไม่ให้ราชบัลลังก์พระมหากษัตริย์หรือสถาบันนี้อาจจะสิ้นสุดลงได้ในช่วงวิกฤตการณ์เช่นนี้และไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ

เมื่อพิจารณาถึงสาระที่ปรากฏในประกาศคณะราษฎรซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งคำขู่และยื่นคำขาด ข้อเท็จจริงที่ปรากฏคือ คณะราษฎรได้ยึดอำนาจในกรุงเทพฯ ไว้ได้แล้ว และเจ้านาย

¹หลวงโหมรอนราญ. (2520). เล่มเดิม. หน้า 40.

²"เรื่องของเจ้าพระยามหิธร," (2499). เล่มเดิม. หน้า 110.

³"พระราชบันทึกทรงเล่าของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี," (2513). เบื้องแรกประชาธิปไตย.

หน้า 3.

⁴พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2514). เล่มเดิม. หน้า 45.

⁵"เรื่องของเจ้าพระยามหิธร," (2499). เล่มเดิม. หน้า 110 – 111.

ชั้นผู้ใหญ่ถูกควบคุมตัวไว้หลายพระองค์ และข้อความที่ปรากฏในประกาศคณะราษฎรคือ 1) ถ้าหากคณะราษฎรนี้ถูกทำร้ายด้วยประการใด ๆ ก็จะต้องทำร้ายเจ้านายที่จับกุมไว้เป็นการตอบแทน 2) แสดงความประสงค์ของคณะราษฎรคือ เพื่อที่จะมีธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ดังนั้นจึงขอเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับกรุงเทพฯ และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินที่คณะราษฎรได้จัดทำขึ้น 3) ถ้าพระองค์ทรงปฏิเสธความต้องการของคณะราษฎรหรือไม่ตอบภายในเวลาที่กำหนดคณะราษฎรก็จะประกาศธรรมนูญการปกครองแผ่นดินโดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรเป็นกษัตริย์ แต่คำกล่าวที่รุนแรงกว่านั้นคือ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบในเวลาที่กำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมา ก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นภาระที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา (ซึ่งหมายถึงรัฐบาลแบบประธานาธิบดีหรือระบอบสาธารณรัฐ) และสร้างความน่าหวั่นเกรงเพิ่มขึ้นในคำขู่ว่า จะยึดเงินที่พวกเจ้ารวบรวมไว้จากการทำนาบนหลังคนตั้งหลายร้อยล้านมาบำรุงประเทศ

หากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตัดสินใจสละราชสมบัติ ย่อมนำมาซึ่งความสูญเสียราชบัลลังก์ พระองค์ทรงตระหนักถึงกระแสในการดิ้นรนหาเจ้านายที่เพิ่มมากขึ้นในหมู่คนไทย และในช่วงครึ่งปีก่อนเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ขวาลือเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้เพิ่มมากขึ้นทุกขณะ แม้กระทั่งเจ้านายบางพระองค์ก็ทรงเชื่อว่าการปฏิวัติจะต้องมีแน่ ไม่ทราบอยู่แต่ว่าพวกใดจะเป็นผู้กระทำและจะกระทำเมื่อใดเท่านั้น¹ ในช่วงวิกฤตการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ พระองค์ยังต้องทรงขบคิดปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ตั้งแต่เรื่องการยึดอำนาจในกรุงเทพฯ ที่เป็นการกระทำของกลุ่มปัญญาชนเล็ก ๆ คือ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดชและพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นเพียงหน้าฉากการปฏิวัติ และผู้อยู่เบื้องหลังอาจเป็นเจ้านายผู้สูญเสียอำนาจ เช่น พลเอกพระองค์เจ้าบรมเดช กฤดากร หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ หากเป็นเช่นนั้นก็เป็นการขัดแย้งกับแถลงการณ์ของคณะราษฎรที่กล่าวโจมตีพระราชวงศ์อย่างรุนแรง ขณะที่ข้อเท็จจริงในขวาลือเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีมาก่อนหน้านี้มากกว่าครึ่งปี หากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะสู้ก็อาจชนะได้ ทั้งนี้ก็อยู่ที่นายทหารระดับผู้บังคับบัญชาว่าจะมีส่วนรู้เห็นหรือสนับสนุนฝ่ายคณะราษฎรหรือไม่สรุปก็คือ ทางเลือกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวค่อนข้างมีดมน ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาภายหลังว่า

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2514). เล่มเดิม. หน้า 43.

"... ความรู้สึกขั้นแรกก็คือจะออกทันที แต่สมเด็จพระสวสดีฯ แนะนำว่าไม่ควรทำ เพราะถ้าทำเช่นนั้นอาจมีการรบกวนกันจนนองเลือด ทั้งยุ่งยากต่าง ๆ จนอาจจะมีฝรั่งเข้ามายุ่งและชาติเราอาจเสียอิสรภาพได้ ถ้าเราจะรบโดยใช้ทหารหัวเมือง นั้นเป็นของแน่ที่อาจทำได้ แต่ฉันไม่ยินยอมเลยแม้ชั่วขณะเดียว เพราะเจ้านายในกรุงเทพฯ อาจถูกฆ่าหมด ฉันรู้ดีกว่าฉันจะนั่งบนบัลลังก์ที่เปื้อนโลหิตไม่ได้ สมเด็จพระสวสดีฯ แนะนำตลอดเวลาให้ยินยอมกลับกรุงเทพฯ และช่วยคณะราษฎรจัดตั้งการปกครองโดยมีกษัตริย์และรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นของที่ฉันเคยอยากจะทำมานานแล้ว แต่ว่าฉันเสียขวัญ ในที่สุดมีทางที่ทำได้สองทางคือจะหนี หรือกลับกรุงเทพฯ..."¹

หากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคิดหนีไปต่างประเทศ ดินแดนที่เป็นไปได้ขณะนั้นคือมลายู อาณานิคมของอังกฤษ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อราชบัลลังก์และประเทศพระองค์ต้องถูกโจมตีว่า กำลังเตรียมจะใช้กองกำลังต่างชาติเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในประเทศ อันจะนำไปสู่การสูญเสียเอกราชแค่เพียงเพื่อรักษาพระราชอำนาจของพระองค์เท่านั้น ผลที่ตามมาคือจะทำให้เกิดความเกลียดชังสถาบันพระมหากษัตริย์เพิ่มขึ้น สิ่งที่ต้องพิจารณาจากทัศนะของพระองค์คือ ถ้าจะใช้กำลังสู้กับคณะราษฎรก็อาจสู้ได้ แต่จะเสียเลือดเนื้อคนไทยกันเอง และพระองค์ก็ไม่ดีขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้ว² ซึ่งน่าจะหมายถึงพระราชอำนาจที่แท้จริงของพระมหากษัตริย์และผู้สืบราชสมบัติต่อจากพระองค์ ดังนั้นสิ่งที่พระองค์ต้องทรงปฏิบัติคือการรักษาราชบัลลังก์ให้คงอยู่ต่อไป ถ้าพระองค์ปฏิเสธคำขอของคณะราษฎร พระองค์ก็ไม่แน่ว่าคณะราษฎรจะยกเจ้านายพระองค์ใดขึ้นเป็นกษัตริย์ หรือคณะราษฎรมีแนวคิดโน้มเอียงไปทางสาธารณรัฐหรือไม่ ทั้งหมดนี้จึงเป็นเบื้องหลังผลักดันให้ตัดสินพระทัย "ยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเซ็ด เพื่อให้คุณโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปตามวิธีเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก"³ แต่สำหรับความรู้สึกของบรรดานายทหารที่เข้าร่วมประชุมวางแผนและมีความจงรักภักดี คงต้องผิดหวังกับแผนการที่วางไว้ เพราะพระองค์ทรงยอมปฏิบัติตามคำขอ ของคณะราษฎรแล้ว ถ้าทรงเห็นด้วยกับแผนการของพลตรีพระยาพิไชยสงคราม คงมีทางชนะ ผู้ก่อการได้⁴

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตกลงพระทัยนิวัติสู่กรุงเทพฯ คณะราษฎรได้ส่งเรือรบหลวงสุโขทัยไปยังหัวหินเพื่อรับเสด็จกลับ แต่พระองค์ทรงปฏิเสธการเสด็จกลับกรุงเทพฯ ด้วยราชพาหนะของคณะราษฎรด้วยเหตุผลที่ว่าในเรือมีสถานที่คับแคบ

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2514). *เล่มเดิม*. หน้า 45 – 46.

² "เรื่องของเจ้าพระยามหิธร," (2499). *เล่มเดิม*. หน้า 110 – 111.

³ "พระราชหัตถเลขาตอบคณะราษฎร," (2475, กันยายน). *นาวิกศาสตร์*. 15 (9) : 1963 – 1964.

⁴ *กรมแผนที่ทหารบก*. (2504). *เล่มเดิม*. หน้า ก.

แต่เหตุผลที่แท้จริงก็คือ เสมือนว่าพระองค์ถูกจับกุมตัว¹ ซึ่งพระองค์ต้องรักษาพระเกียรติยศในฐานะพระมหากษัตริย์ จึงมีการจัดเตรียมขบวนรถไฟพระที่นั่งพิเศษเพื่อการเสด็จกลับในเวลา 1 นาฬิกาของวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จกลับมาประทับที่วังสราญ ในขบวนเสด็จนั้น พลโทพระองค์เจ้าอลังการ และพลตรีพระยาพิไชยสงคราม ได้ถูกเชิญตัวไปควบคุมไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ส่วนพลเรือเอกกรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกรมิได้ถูกควบคุมพระองค์แต่อย่างใด อาจเป็นเพราะพระองค์ประจบสอสมและพระอนามัยไม่แข็งแรงนัก

สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงต่อรองกับคณะราษฎรเป็นอย่างแรกคือ การปล่อยตัวพระบรมวงศานุวงศ์ที่ถูกควบคุมไว้ ซึ่งได้รับการยินยอมจากคณะราษฎรในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ด้วยการปล่อยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นชุดแรกเพราะทั้งสองพระองค์ ไม่มีบทบาทในการบังคับบัญชาทหารแต่อย่างใด แต่ต้องให้สัตย์ปฏิญาณว่าจะไม่กระทำการใด ๆ ที่จะเป็นอันตรายต่อคณะราษฎรทั้งด้วยกาย วาจาและใจ ถ้าปรากฏว่าผิดคำปฏิญาณก็ขอให้คณะราษฎรจัดการตามที่เห็นสมควร² พระองค์สุดท้ายคือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งเป็นผู้มีบทบาททางการเมืองการปกครองและการทหาร ได้สร้างความวิตกให้แก่คณะราษฎรมากถ้าหากยังประทับอยู่ในประเทศไทย ได้ถูกปล่อยพระองค์ในกลางเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเคยเสนอทางออกในลักษณะประนีประนอมและเป็นประโยชน์แก่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตมาก่อนหน้านี้ต่อผู้แทนรัฐบาลใหม่ที่เข้าเฝ้าเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ณ วังสราญ คือมีพระราชดำรัสแนะนำเรื่องสืบสันตติวงศ์ เพราะคณะราษฎรคาดการณ์ว่า หากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตต้องขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป ซึ่งคณะราษฎรต้องประสบปัญหาความขัดแย้งกับพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ ฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชปรารภว่าจะไม่แต่งตั้งผู้ใดเป็นพระมหากษัตริย์ เนื่องจากรัฐธรรมนูญตามมาตรา 4 ได้บัญญัติให้ผู้ที่จะต้องดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรด้วย และในการนี้ได้ทรงเสนอให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงเสด็จไปประทับยังต่างประเทศ สิ่งที่พึงคำนึงถึงต่อกรณีนี้คือก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ไม่เคยปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริที่จะแต่งตั้งเจ้านายพระองค์ใดเป็นรัชทายาท แม้จะทราบกันโดยทั่วไปว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต อาจจะทรงเป็นรัชทายาทพระองค์ต่อไปก็ตาม แต่การที่

¹ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2505). เล่มเดิม. หน้า 693.

² การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม. (2475). เล่มเดิม. หน้า 1965. สำนักบันทึกกลับ. (2478).

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการแนะนำรัฐบาลเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ ก็เพื่อป้องกันมิให้เกิดการสิ้นสุดของตำแหน่งพระมหากษัตริย์ไทย ดังปรากฏเป็นพระราชดำรัสที่เจ้าพระยามหิธรบันทึกการเข้าเฝ้าว่า "ในส่วนพระองค์ พระเนตรก็ไม่ปกติ คงทนงานไปได้ไม่นาน เมื่อการณปกติแล้วจึงอยากลาจะออกเสีย ทรงพระราชดำริเห็นว่าพระราชโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์ถูกขามมาแล้ว ผู้ที่จะสืบสันตติวงศ์ต่อไป ควรจะเป็นพระโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์..."¹ พระราชดำรัสนี้ ถูกทำเป็น สำเนาบันทึกกลับและส่งเป็นเอกสารยืนยันไปยังพระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎร เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ในวันถัดมาคณะราษฎรได้มีแถลงการณ์เรื่องเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กลับไปประทับ ณ วังบางขุนพรหม เพื่อเตรียมเสด็จไปเปลี่ยนพระอิริยาบถ ณ ต่างประเทศ โดยแถลงการณ์ฉบับนี้ให้เหตุผลว่า

"...การที่คณะราษฎรได้เชิญท่านไปทั้งนี้ ก็เพราะเชื่อมั่นในพระกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและของพระองค์ท่าน (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต) ทรงรับรองว่า การที่พระองค์ท่านจะได้เสด็จไปเปลี่ยนพระอิริยาบถ ณ ต่างประเทศ ย่อมเป็นการปลอดภัยในทางสงบเรียบร้อยภายในอาณาจักรและในการต่างประเทศ ยิ่งกว่าในการที่จะเชิญเสด็จประทับอยู่ในพระที่นั่งอนันตสมาคมต่อไป"²

ดังนั้น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงหมดอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองการปกครองและการทหาร ตั้งแต่วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 เพราะพระองค์ต้องเดินทางออกนอกประเทศและไม่มีโอกาสจะเสด็จกลับประเทศไทยตลอดพระชนม์ชีพ

ปัญหาต่อมาคือ ระบอบการปกครองรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นจากการยึดอำนาจของคณะราษฎร ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะประมุขของระบอบเก่าได้ยอมรับข้อเสนอดำเนินการ เพราะพระองค์เห็นแก่ชาติบ้านเมือง และจะช่วยเหลือให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นไปอย่างราบรื่น แต่พระองค์ขอสงวนพระราชอำนาจและสิทธิบางประการในฐานะประมุขของประเทศที่จะทรงตั้งเตือน ทักท้วง แนะนำ หรือมีส่วนร่วมกับการราษฎรในการกำหนดทิศทางธรรมนูญการปกครองประเทศ ให้ไปในทางที่พึงปรารถนา

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช ทรงถูกตัดสิทธิการครองราชสมบัติเนื่องจากในพระราชพินัยกรรมของ ร.6 ทรงระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ให้ราชสมบัติสืบทอดไปยังพระเจ้าอนังยาเธอร่วมพระราชชนนีเท่านั้น

¹แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ ทรงสละราชสมบัติ. หน้า 3 – 4.

²การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม. (2475). เล่มเดิม. หน้า 2394 - 2395.

ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้คณะราษฎรเข้าเฝ้าครั้งแรกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้แทนคณะราษฎรประกอบด้วย¹ พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ นายปรีดี พนมยงค์ ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี นายสงวน ตุลารักษ์ พันตรีหลวงวิโรธ ร้อยตรีจรูญ ณ บางช้าง โดยมีพลเรือตรี พระยาศรยุทธเสนี (กระแสด ประวาทะนาวัน) เจ้ากรมยุทธศาสตร์ทหารเรือเป็นผู้นำคณะเข้าเฝ้า เนื่องจากพลเรือตรีพระยาศรยุทธเสนีเคยเป็นราชองครักษ์ ผู้แทนคณะราษฎรได้ทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือสองฉบับ เพื่อให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย คือพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2475 และพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. 2475 สำหรับพระราชกำหนดนิรโทษกรรม ผู้แทนคณะราษฎรได้ขอให้ทรงลงพระปรมาภิไธยทันที ซึ่งพระองค์ก็ทรงยินยอม ในเรื่องนี้คณะราษฎรได้ยอมรับว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น เพราะพระมหากษัตริย์ทรงยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พระราชกำหนดนิรโทษกรรม ที่ร่างโดยคณะราษฎรแสดงให้เห็นถึงการประนีประนอมทางการเมือง โดยเพิ่มข้อความว่า การปกครองด้วยวิธีมีรัฐธรรมนูญการปกครองนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริอยู่ก่อนแล้ว ที่ราษฎรคณะนี้กระทำให้มาเป็นการถูกต้องตามนิยมของพระองค์อยู่ด้วย ลงไปในคำปรารภของพระราชกำหนดฉบับนี้ เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ อ่านพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. 2475 จบ และทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสว่า ข้อความในพระราชบัญญัตินี้มีเนื้อหาและรายละเอียดมาก ยังไม่เข้าใจดี ทรงต้องการที่จะขออ่านพิจารณา² และขอเวลาประมาณหนึ่งถึงสองสัปดาห์เพื่อตรวจดูความถูกต้องอีกครั้ง นายปรีดี พนมยงค์ กราบทูลว่า ถ้าทรงอ่านเสร็จแล้ว ขอให้ทรงตอบให้ทราบเร็วที่สุด³ แต่ในช่วงท้ายของการเข้าเฝ้า พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า ขอผลัดวันพรุ่งนี้เวลา 17.00 น. จะตอบให้ทราบ⁴ ดังนั้น พระราชกำหนดนิรโทษกรรมได้ประกาศใช้ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ส่วนพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. 2475 เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานคืนคณะราษฎร ได้ปรากฏพระราชหัตถเลขาว่า "ชั่วคราว" กำกับต่อท้ายชื่อพระราชบัญญัติอยู่ด้วย ฝ่ายคณะราษฎรก็ยอมรับการประนีประนอมทางการเมืองกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น เมื่อประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามที่ฝ่ายคณะราษฎรเป็นผู้จัดทำเมื่อวันที่

¹ การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม. (2475). เล่มเดิม. หน้า 1974 – 1977.

² แหล่งเดิม. หน้า 1976.

³ "บันทึกประวัติส่วนตัวของพระยาศรยุทธเสนี," (2526). ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรีพระยาศรยุทธเสนี. หน้า ๓.

⁴ การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม. (2475). เล่มเดิม. หน้า 1977.

27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และยอมรับว่า พระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับเป็นการชั่วคราวเท่านั้น เพื่อที่จะได้มีการจัดร่างฉบับถาวรต่อไป

ทั้งหมดนี้ คือจุดเริ่มต้นของระบอบรัฐธรรมนูญและเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งทางการเมืองด้านรัฐธรรมนูญในระยะต่อมาด้วย

บทที่ 2

ระบอบรัฐธรรมนูญสยาม

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้ประกาศใช้กฎหมายการปกครองประเทศสองฉบับภายในระยะเวลาเพียงครึ่งปี ฉบับแรกคือพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ที่จัดทำขึ้นโดยคณะราษฎร เพื่อล้มเลิกการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และฉบับต่อมาคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ที่จัดทำร่วมกันโดยคณะราษฎร พระมหากษัตริย์และกลุ่มอนุรักษนิยม

หลังจากเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงสองวัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะประมุขของระบอบเก่า ได้ทรงประณิษฐานที่จะปฏิบัติตามความประสงค์ของคณะราษฎร ทั้งนี้พระองค์ทรงพิจารณาว่า พระองค์ยังสามารถดำรงพระราชฐานะพระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่ได้ต่อไป และอาจจะได้ใช้พระราชอำนาจที่เหลืออยู่ตามบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญเพื่อสกัดกั้นการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่คณะราษฎรจะกระทำขึ้นในวันข้างหน้า ซึ่งต่อมาพระองค์ก็ได้ทรงกระทำในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พุทธศักราช 2475 ด้วยการคัดค้านให้ธรรมนูญฉบับนี้เป็นเพียงฉบับชั่วคราว โดยคณะราษฎรได้ยินยอมที่จะประณิษฐานกับพระองค์ในทางการเมืองให้มีการปรับปรุงบทบัญญัติบางประการใหม่ เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 เป็นฉบับที่สอง ซึ่งมุ่งหวังกันว่าธรรมนูญฉบับใหม่จะเป็นฉบับถาวรที่จะอยู่คู่ประเทศไทยต่อไป

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า "ธรรมนูญฉบับชั่วคราว" นั้น นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้จัดทำร่างธรรมนูญฉบับนี้ขึ้นในนามของคณะราษฎร เมื่อพิจารณาแล้วธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับนี้ได้จัดทำขึ้นโดยคณะราษฎรที่ต้องการลดพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์และเป็นความประสงค์ของผู้ร่างเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งในภาพรวมแล้วทั้งหลักการและสาระในธรรมนูญการปกครองแผ่นดินเป็นความต้องการร่วมกันของคณะราษฎร ตลอดจนการตระหนักถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การยกเลิกบรรดาศักดิ์ บันทึกในภายหลังของพลโทประยูร ภมรมนตรี ได้กล่าวว่า นอกจากตน

จะติดปัญหาของการใช้คำบางคำแล้ว ที่เหลือนอกนั้นทั้งหลักการและสาระในธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน เป็นหลักการที่สมบูรณ์มากและเป็นสิ่งที่เห็นร่วมด้วย¹

หากพิจารณาความบกพร่องของสาระของธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราว ประการแรก เจตนารมณ์ของคณะราษฎรนอกจากต้องการกำหนดโครงสร้างและระบบการเมืองไทยแบบใหม่แล้ว ยังหวังที่จะให้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับนี้เป็นฉบับถาวรอีกด้วย โดยสังเกตจากการวางหลักการต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นการปกครองอย่างถาวร แต่ไม่มีบทเฉพาะกาลที่เป็นข้อแม้ของการที่จะสามารถแก้ไขเพิ่มเติมไว้ในธรรมนูญฉบับนี้² ในสายตาของนักกฎหมายไทยไม่ว่าสมัยใดก็ตามจะมองเห็นว่าธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามอันเป็นกฎหมายสูงสุด แต่ไม่มีบทบัญญัติให้สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมสาระได้ ย่อมทำให้บทบัญญัติไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ย่อมเกิดขึ้นทุกขณะ ซึ่งธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับนี้จะนำถูกยกเลิก ประการต่อมา ธรรมนูญฉบับนี้ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่บรรจุรายละเอียดเหมือนบังคับให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้ร่าง ซึ่งควรจะนำไปตราไว้ในพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกาอันเป็นกฎหมายรองลงไป ดังนั้น จึงเป็นการไม่เหมาะสมที่จะบัญญัติไว้ในกฎหมายสูงสุดของประเทศ ดังนั้น การที่คณะราษฎรเร่งรีบร่างธรรมนูญการปกครองเพื่อทูลเกล้าฯถวายให้ลงพระปรมาภิไธย เพราะต้องการให้มีผลบังคับใช้อย่างทันด่วนที่ คณะราษฎรจึงต้องยอมรับความบกพร่องที่มีอยู่ในธรรมนูญการปกครองแผ่นดินที่ฝ่ายตนร่างขึ้น ผลสุดท้ายคณะราษฎรได้ยินยอมให้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับนี้เป็นฉบับ "ชั่วคราว" ตามที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานแนะนำ นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะตัวแทนคณะราษฎร ได้แถลงต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรในการประชุมครั้งแรกว่า "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับนี้ เป็นธรรมนูญชั่วคราว เพราะเราได้สร้างขึ้นด้วยเวลาฉุกเฉินทุกกระพริบ หัน อาจจะมีที่บกพร่องอยู่บ้างก็ได้ จึงควรที่จะได้ผู้มีความรู้ความชำนาญในการนี้เป็นอนุกรรมการตรวจแก้ไขเพิ่มเติมเสียใหม่ให้เรียบร้อยบริบูรณ์"³

ธรรมนูญฉบับชั่วคราวมีบทบัญญัติ 39 มาตรา แบ่งออก 5 หมวด ประกอบด้วย หมวดที่ 1 ข้อความทั่วไป หมวดที่ 2 กษัตริย์ หมวดที่ 3 สภาผู้แทนราษฎร หมวดที่ 4 คณะกรรมการราษฎร และหมวดที่ 5 ศาล การให้เหตุผลของการประกาศใช้ธรรมนูญฉบับชั่วคราวได้ปรากฏอยู่ในคำปรารภของธรรมนูญนี้ว่า โดยที่คณะราษฎรได้ขอรับรองให้อยู่ได้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม เพื่อบ้านเมืองจะได้เจริญขึ้น และโดยที่ทรงยอมรับตาม

¹ พลโทประยูร ภมรมนตรี. (2517). บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่าด้วยกำเนิด ความมุ่งหมาย การปฏิบัติ ความสำเร็จและความผิดพลาด. หน้า 99 - 100.

² ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล. (2531). ปฐมพรรคนทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์. หน้า 145 - 146.

³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 1/2475. วันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475.

คำขอร้องขอของคณะราษฎร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยมาตราต่อไป.....นั่นหมายความว่า "การประกาศใช้ธรรมนูญย้อมมาจากพระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทาน เกิดขึ้นโดยข้อตกลงของผู้แทนราษฎรประชุมปรึกษาบัญญัติขึ้น"¹ ดังนั้น ธรรมนูญฉบับชั่วคราวของไทยจึงเกิดขึ้นจากหลักแห่งอำนาจในมาตราที่ 1 อำนาจอสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย อำนาจอสูงสุดของประเทศคืออำนาจอธิปไตยที่ประกอบด้วยอำนาจอธิปไตย อำนาจบริหารและอำนาจอตุลาการ ซึ่งอำนาจทั้งสามนี้หากเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจอสูงสุดของประเทศย่อมเป็นของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีอำนาจอสิทธิขาดที่จะบริหารราชการแผ่นดิน และทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่พลเมืองของพระองค์ได้

"...ถ้าแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า ประเทศซึ่งปกครองอยู่นั้น ประชาชนพลเมืองมีความรู้การศึกษาถึงขีดแล้ว อีกเหตุหนึ่งก็คือ เมื่อบ้านเมืองเจริญถึงขีด ประชาชนพลเมืองมีความรู้ที่จะปกครองรักษาตนเองได้ พระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ทรงเห็นว่าถ้าขึ้นจะปกครองประเทศอย่างสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต่อไปแล้ว ก็จำเป็นจะต้องเกิดการกบฏขึ้นแน่ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว พระมหากษัตริย์ซึ่งพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนพลเมืองก่อนที่ประเทศบ้านเมืองที่พระองค์ทรงปกครองอยู่นั้นมีการกบฏขึ้น วิธีนี้พระมหากษัตริย์ยังคงสงวนสิทธิ์ไว้เป็นจำนวนมากสิ่งใดที่ทรงเห็นสมควรพระราชทานก็จะพระราชทาน สิ่งใดที่ยังทรงเห็นว่ายังควรสงวนไว้ในพระราชอำนาจก็ไม่พระราชทาน ประชาชนพลเมืองไม่มีสิทธิจะร้องมากไปกว่าพระมหากษัตริย์พระราชทานให้ นอกจากนั้น การที่พระมหากษัตริย์พระราชทานธรรมนูญชนิดนี้ ยังเป็นบุญคุณแก่ประชาชนพลเมืองเป็นเอกประการ..."²

โดยสรุปคือ อำนาจอธิปไตยตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือรัฐธรรมนูญที่เกิดจากการพระราชทานโดยพระมหากษัตริย์ เช่นที่เกือบจะมีขึ้นมาแล้วตามแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในเค้าโครงเบื้องต้น ของฟรานซิส บี แชร์ เมื่อ พ.ศ. 2469 และเค้าโครงการเปลี่ยนรูปแบบรัฐบาล ของเรย์มอนด์ บี สตีเวนส์ และพระยาศรีวิสารวาจา เมื่อ พ.ศ. 2474 นั้น มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมนูญฉบับชั่วคราว ด้วยธรรมนูญฉบับนี้ได้ปฏิเสธอำนาจอสูงสุดของประเทศที่เคยเป็นของพระมหากษัตริย์ มาเป็นอำนาจของราษฎร และนี่ก็คือความหมายที่แท้จริงของการปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

¹ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์. (2477). กฎหมายรัฐธรรมนูญ. หน้า 7.

² แหล่งเดิม. หน้า 7 - 8.

จากอำนาจสูงสุดของประเทศตามมาตรา 1 ของธรรมนูญฉบับชั่วคราว ได้กำหนดให้มีบุคคลและคณะบุคคลที่ประเภทเป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎรในมาตรา 2 คือ พระมหากษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร และศาล

"กษัตริย์" (ธรรมนูญฉบับชั่วคราวใช้คำว่า "พระมหากษัตริย์") ฐานะของพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งเคยทรงเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ถูกลดทอนเป็นเพียงสัญลักษณ์ของประเทศ หรือประมุขของประเทศเท่านั้น¹ การตรากฎหมาย การวินิจฉัยอรรถคดีของศาล ตลอดจนการดำเนินงานของฝ่ายบริหารจะต้องกระทำในนามพระมหากษัตริย์ แต่พระมหากษัตริย์ก็หาทรงมีพระราชอำนาจที่จะปฏิบัติใด ๆ ด้วยพระองค์เองได้ หากไม่ได้รับการแนะนำ และการยินยอมจากสภาผู้แทนราษฎรหรือคณะกรรมการราษฎรซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร ย่อมถือว่าเป็นโมฆะ² สิ่งให้เห็นได้เป็นอันดับแรกคือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะประมุขของระบอบใหม่ ทรงสูญเสียพระราชอำนาจที่จะทรงแต่งตั้งรัชทายาท เพราะการสืบทอดราชบัลลังก์นอกจากจะกำหนดให้เป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 และที่สำคัญต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร³ และในฐานะประมุขของระบอบใหม่ พระมหากษัตริย์ได้รับมอบอำนาจเพียงเล็กน้อยในการที่จะยับยั้งพระราชบัญญัติที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติไปแล้วภายในเจ็ดวัน โดยพระมหากษัตริย์ต้องทรงแสดงเหตุผลที่ไม่ทรงยอมลงพระปรมาภิไธย และต้องคืนพระราชบัญญัตินั้นมายังสภาผู้แทนราษฎรให้พิจารณาใหม่ หากสภาผู้แทนราษฎรมีมติยืนยันตามเดิม ก็ให้ประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ แม้พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงเห็นชอบก็ตาม⁴

"สภาผู้แทนราษฎร" เป็นสถาบันที่ถูกกำหนดให้มีอำนาจสูงสุดในโครงสร้างทางการเมืองของธรรมนูญฉบับชั่วคราวคือทำหน้าที่นิติบัญญัติและสามารถยืนยันให้พระราชบัญญัติใด ๆ ออกบังคับใช้เป็นกฎหมายได้แม้ว่าจะขัดแย้งกับพระมหากษัตริย์ก็ตาม⁵ และในส่วนที่ต้องสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์นั้น สภาผู้แทนราษฎรยังทำหน้าที่พิจารณาคดีเมื่อมีผู้ฟ้องร้องพระมหากษัตริย์⁶ ด้านความสัมพันธ์กับฝ่ายบริหาร สภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติในธรรมนูญมีอำนาจมาก⁷ เพราะสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจดูแลควบคุมกิจการของประเทศ

¹ มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว.

² มาตรา 3 และ มาตรา 7. แหล่งเดิม.

³ มาตรา 4. แหล่งเดิม.

⁴ มาตรา 8. แหล่งเดิม.

⁵ มาตรา 8. แหล่งเดิม.

⁶ มาตรา 6. แหล่งเดิม.

⁷ มาตรา 9. แหล่งเดิม.

และมีอำนาจประชุมกันถอดถอนกรรมการราษฎรหรือพนักงานรัฐบาลผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้ แต่ไม่มีบทบัญญัติในมาตราใดที่จะให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารในการที่จะสั่งยุบสภาผู้แทนราษฎร

แต่ทั้งนี้เนื่องจากความประสงค์ของคณะราษฎรที่จะควบคุมบริหารงาน ให้เป็นไปตามหลัก 6 ประการ โดยเฉพาะในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองที่ยังไม่อาจไว้วางใจอะไรได้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในระบอบใหม่ จึงวางบทกำหนดอย่างละเอียดของการได้มาซึ่งสมาชิกสภา โดยแบ่งออกเป็น 3 สมัย¹ คือ

สมัยที่ 1 นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกสมัยที่ 2 จะเข้ารับตำแหน่ง ให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน จัดตั้งสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวนเจ็ดสิบนาย เป็นสมาชิกสภา

สมัยที่ 2 ภายในเวลาหกเดือน หรือจนกว่าการจัดประเทศเป็นปกติเรียบร้อยสมาชิกสภาจะต้องมีบุคคลสองประเภท กระทำกิจการร่วมกัน คือ

ประเภทที่ 1 ผู้แทนซึ่งราษฎรจะได้เลือกขึ้นจังหวัดละหนึ่งคน

ประเภทที่ 2 ผู้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่แล้วในสมัยที่ 1 มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1 ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันเองว่า ผู้ใดจะคงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาดให้ผู้ที่มีตัวอยู่เลือกบุคคลใด ๆ เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ 3 เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาเขต ได้สอบไล่วิชาประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าต้องไม่เกินสิบปีนับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ 2 เป็นอันไม่มีอีกต่อไป สำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 1 และสมัยที่ 2 ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎรในการจัดตั้งสภาผู้แทนราษฎร และเมื่อถึงสมัยที่ 2 ราษฎรเป็นผู้ใช้อำนาจเลือกตั้งผู้แทนและคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารยังคงเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดของราษฎรแทนครึ่งหนึ่งเป็นสมาชิกประเภทที่ 2 ซึ่งก็คือสมาชิกที่สืบเนื่องมาจากสมัยที่ 1 หรือกล่าวอย่างสรุปก็คือ สมาชิกสภาประเภทที่ 2 ตามสมัยที่ 2 อำนาจแต่งตั้งเป็นของคณะราษฎร ในที่นี้นายปรีดี พนมยงค์ ได้อธิบายถึงการมีสมาชิกประเภทที่ 2 ในสมัยที่ 2 ว่า

"...การที่ให้สมาชิกผสมในสมัยที่ 2 นั้น ไม่ใช่ประสงค์ที่จะหวงอำนาจ ความข้อนั้นมีผู้เข้าใจไปต่าง ๆ สุดแต่เขาจะกล่าวหาว่าประสงค์เป็นดิกเตเตอร์ (Dictator) บ้าง อะไรบ้าง ความจริงไม่ใช่เช่นนั้นเลย การที่เราจำต้องมีสมาชิกประเภทที่ 2 ไว้กึ่งหนึ่ง ก็เพื่อที่จะช่วยเหลือผู้แทนราษฎรในขณะที่เพิ่งเริ่มมีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ เราย่อมทราบอยู่แล้วว่ายังมีราษฎรอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการศึกษาเพียงพอที่จะจัดการปกครองป้องกันผลประโยชน์ของตนเองได้บริบูรณ์ ถ้าขึ้นปล่อยมือให้ราษฎรเลือกผู้แทนโดยลำพังเองในเวลานี้แล้ว

¹ มาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว.

ผลร้ายก็จะตกอยู่กับราษฎรเอง เพราะผู้ที่สมควรไปเป็นผู้แทนราษฎรอาจเป็นผู้มีกำลังในทางทรัพย์สิน ราษฎรเมื่อยังไม่ได้รับการศึกษา ก็อาจหลงไปว่า ผู้ที่ประสงค์จะปกป้องผลประโยชน์ของราษฎร แต่ผลสุดท้ายเขาอาจคิดถึงผลประโยชน์เฉพาะหมู่เหล่าของเขา หาได้คิดถึงราษฎรตลอดจนคนยากจนด้วยไม่ คณะราษฎรปฏิญาณไว้ว่า ถ้าราษฎรได้มีการศึกษาเพียงพอแล้ว ก็ยินดีที่จะปล่อยให้ราษฎรได้ปกครองตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีสมาชิกประเภทที่ 2 ฉะนั้น จึงได้วางเงื่อนไขไว้ว่าเมื่อใดราษฎรได้มีการศึกษาจบประถมศึกษามากกว่ากึ่งจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งแล้ว บทบัญญัติจะเพิกถอนนี้ก็เป็อันยกเลิกทันที และแม้ว่าจะยังไม่ถึงจำนวนนั้นก็ตาม แต่เมื่อถึงกำหนด 10 ปีแล้ว ซึ่งคณะราษฎรหวังว่าจะจัดการบำรุงการศึกษาให้ได้เป็นจำนวนมาก บทเฉพาะกาลนี้ก็เป็อันต้องยกเลิกเหมือนกัน ขอให้เข้าใจว่าสมาชิกประเภท ที่ 2 เป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่จะช่วยประคองการงานให้ดำเนินไปสมความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญและเป็นผู้ป้องกันผลประโยชน์อันแท้จริงไม่เลือกกว่าคนมั่งมีหรือคนจนอันเป็นจุดมุ่งหมายของคณะราษฎรซึ่งได้เปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้..."¹

จากคำอธิบายของนายปรีดี พนมยงค์ ข้างต้น ก็คือปัญหาหลักการกับความเป็นจริงในขณะนั้น หลักการคือความต้องการสร้างระบอบการเมืองรูปแบบใหม่ตามหลักประชาธิปไตย ซึ่งความหมายก็คือราษฎรเป็นใหญ่ แต่ความเป็นจริงประเทศไทยเพิ่งเริ่มระบอบใหม่ในขณะที่ราษฎรยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอ ดังนั้น ทางออกของปัญหาที่ขัดแย้งกันระหว่างหลักการกับความเป็นจริง คือเมื่อมีจำนวนราษฎรจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาเกินกว่าครึ่งหนึ่ง โดยรัฐบาลจะเร่งรัดจัดการให้ทั่วถึงและอย่างช้าต้องไม่เกิน 10 ปี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็จะไปตามสมัยที่ 3

"คณะกรรมการราษฎร" เป็นสถาบันบริหารที่มีอำนาจดำเนินการให้เป็นไปตามมติของสภาผู้แทนราษฎร² คณะกรรมการราษฎรประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการราษฎร 1 คน และกรรมการราษฎร 14 คน³ โดยให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้หนึ่งขึ้นเป็นประธานกรรมการราษฎร และให้ผู้เป็นประธานนั้นเลือกสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรอีก 14 คน เพื่อเป็นกรรมการราษฎร การเลือกนี้เมื่อได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรแล้วให้ถือว่าผู้ได้เลือกนั้นๆเป็นกรรมการของสภาผู้แทนราษฎร แต่เมื่อสภาเห็นว่ากรรมการมิได้ดำเนินกิจการตามรัฐศาสโนบายของสภา สภามีอำนาจเชิญกรรมการราษฎรให้พ้นจากหน้าที่แล้วให้มีการเลือกตั้งใหม่⁴ แต่เมื่อพิจารณาโครงสร้างของฝ่ายบริหารโดยรวมแล้ว คณะกรรมการราษฎรมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมนโยบายเป็นสำคัญ โดยมีเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ เป็น

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 40/2475 วันที่ 27 พฤศจิกายน 2475.

²มาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว.

³มาตรา 32. แห่งเดิม.

⁴มาตรา 33. แห่งเดิม.

ฝ่ายที่ดำเนินกิจการทั้งปวงและรับผิดชอบต่อคณะกรรมการราษฎร¹ รูปแบบของฝ่ายบริหาร (รัฐบาล) ตามธรรมนูญฉบับชั่วคราว กล่าวได้ว่าเป็นการผสมผสานระหว่าง "รัฐบาลราชาธิปไตยอำนาจจำกัด" กับ "รัฐบาลประชาธิปไตย" ซึ่งความหมายนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ได้อธิบายไว้ในหนังสือคำอธิบายกฎหมายปกครอง ว่า

"...รัฐบาลราชาธิปไตยอำนาจจำกัด (Monarchie limitée) ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินไม่มีอำนาจในการแผ่นดิน นอกจากอำนาจในการพิธีและลงพระนามและยอมให้อำนาจพระนามในกิจการต่าง ๆ แต่พระองค์มิได้ใช้อำนาจด้วยตนเอง อำนาจทั้งหลายในการบริหารตกอยู่แก่คณะเสนาบดี เช่น ในประเทศอังกฤษ และเพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินทำอะไรไม่ได้ในตัวเอง จึงมีสุภาษิตอังกฤษอยู่ว่า "King can do no wrong" พระเจ้าแผ่นดินไม่อาจทำผิด ถ้าจะพูดกลับอีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทำอะไรไม่ได้ ก็ทำผิดไม่ได้ด้วยเอง ส่วนรัฐบาลประชาธิปไตย อำนาจบริหารได้ตกอยู่แก่คณะบุคคล เช่น สหเรpublic โซเชลลิสต์โซเวียต ซึ่งอำนาจบริหารได้ตกอยู่ที่คณะบริหารกลาง เป็นต้น แต่มีประธานคณะบริหารกลาง ไม่ใช่ประธานาธิบดีแห่งเรpublic..."²

รูปแบบของรัฐบาลผสมระหว่างฝ่ายผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร กับฝ่ายปฏิบัติงานคือเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งต้องควบคุมดูแลรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบของกระทรวงนั้น ๆ รูปแบบของรัฐบาลที่มีคณะราษฎรต้องการให้มีขึ้น ดังปรากฏใน ข้อตกลงต่าง ๆ ที่เสนาบดีปฏิบัติ อันเป็นข้อตกลงระหว่างผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารกับเสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (หลังยึดอำนาจการปกครองสำเร็จ) ว่า ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ได้เป็นผู้ใช้อำนาจการปกครองชั่วคราว ส่วนกิจการในหน้าที่ของกระทรวงทบวงกรมให้คงปฏิบัติราชการไปตามปกติ กล่าวคือ "1) ถ้าเป็นราชการปกติอันมีระเบียบแบบแผนและเคยปฏิบัติมาแล้วก็ให้ปฏิบัติไปตามปกติได้ 2) ถ้าเป็นราชการที่นำความขึ้นกราบบังคมทูลก็ให้นำเสนอผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารทุกเรื่อง 3) ถ้ามีเหตุขัดข้องหรือสงสัยก็ให้นำข้อนั้น ๆ มาหารือต่อผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้"³ ดังนั้น เมื่อประกาศใช้ธรรมนูญฉบับชั่วคราวและมีการจัดตั้งคณะกรรมการราษฎรขึ้น อำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานด้านนโยบายของคณะกรรมการราษฎร จึงเท่าเทียมกับการควบคุมนโยบายของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร

"ศาล" ปรากฏอยู่ในมาตรา 39 ว่า "การระงับข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลานี้" เป็นเพราะผู้ร่างธรรมนูญการปกครองมีความประสงค์ให้อำนาจศาลเทียบเท่ากับ

¹มาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว.

²ปรีดี พนมยงค์. (2513). คำอธิบายกฎหมายปกครอง. หน้า 32 – 34.

³การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทย. (2475, สิงหาคม). นาวิกศาสตร์. 15(8) ; 1782 –

อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารบัญญัติเพื่อเป็นการคานอำนาจซึ่งกันและกัน¹ เพื่อความสมบูรณ์ของหลักการแบ่งแยกอำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการออกจากกัน อย่างไรก็ตามเมื่ออธิบายถึงการปกครองโดยรัฐบาลรูปแบบต่างๆ นั้น ความแตกต่างอันสำคัญอยู่ที่อำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ ส่วนอำนาจศาลก็มีบทบัญญัติที่ไม่ต่างไปจากรูปแบบเดิม คืออำนาจศาลในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีขอบเขตเพียงใด ในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวยังคงอำนาจศาลไว้ตามเดิม เมื่อมีการแบ่งแยกอำนาจแล้วก็ให้อิสระภาพในทางศาลด้วย หรืออีกด้านหนึ่งอาจเป็นการยอมรับว่า กระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่ในประเทศไทยขณะนั้น อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ และการแก้ไขในเรื่องอำนาจศาลนี้อาจกระทบกระทั่งต่อสิทธิของชาวต่างประเทศในประเทศไทย² ซึ่งไทยได้เสียเอกราชทางการศาลตามสนธิสัญญาพระราชไมตรีที่ทำไว้กับนานาประเทศตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

จึงสรุปได้ว่า อำนาจทางการเมืองศาลในธรรมนูญการปกครอง ต้องการให้ศาลมีอำนาจเทียบเท่ากับอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ เนื่องจากขบวนการยุติธรรมของศาลไทยที่มีอยู่ในเวลานั้นค่อนข้างที่จะมีความสมบูรณ์ การใช้อำนาจทางการเมืองจึงให้ดำเนินการไปตามปกติที่เคยใช้อยู่ก่อนหน้านี้ ด้วยในมาตรา 39 ซึ่งเป็นมาตราสุดท้ายในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ได้ระบุข้อความสั้นๆ เพียงว่า การระงับข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลานี้

แม้ว่าธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวฉบับนี้จะมีระยะเวลาประกาศใช้เพียงครึ่งปี แต่รัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่ประกาศเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ก็ได้รับหลักการและสาระสำคัญไปจากธรรมนูญฉบับชั่วคราวด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475

ผลสืบเนื่องจากการยอมรับให้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม เป็นฉบับชั่วคราว จึงทำให้รัฐบาลคณะกรรมการราษฎรต้องร่างรัฐธรรมนูญใหม่เพื่อให้เป็นฉบับถาวร ในวันประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก* ได้มีการแต่งตั้งอนุกรรมการร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินใหม่ โดยในทางปฏิบัติให้คณะอนุกรรมการชุดนี้แก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญการปกครองแผ่นดินให้เรียบร้อยขึ้น มิใช่ทำการร่างใหม่แต่อย่างใด สำหรับบุคคลผู้ได้รับการแต่งตั้งจากสภาให้เป็นคณะอนุกรรมการได้แก่ พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) เป็น

¹หลวงประเจิดอักษรลักษณ์. (2477). *เล่มเดิม*. หน้า 102.

²หลวงจักรปาณิศร์ติลลิวสร์. (2475). *คำอธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ*. หน้า 73.

*วันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475

ประธานคณะกรรมการ พระยาเทพวิสุทธพหุลศรดาบดี (บุญช่วย วณิกกุล) พระยามานวราชเสวี (ปลอด วิเชียร ณ สงขลา) พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ (วัน จามรมาน) พระยาปริตานุเบกซ์ (พัก พันธุ์พัก) หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) และพันตรีหลวงสินาดโยธารักษ์ (ชิต มั่นศิลป์) อีกสามเดือนต่อมา พระยามโนปกรณนิติธาดาได้เสนอแต่งตั้งคณะกรรมการเพิ่มเติมอีกสองคน คือ พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ชุนตระกูล) และพลเรือโทพระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน) ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้ให้ความเห็นชอบ

ในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับใหม่ พบว่ามีลักษณะการประนีประนอมต่อกันระหว่างคณะราษฎรกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ในฐานะผู้นำของระบอบใหม่กล่าวว่า "เป็นหน้าที่ที่ข้าพเจ้าจะรักษาความสามัคคีระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย สามัคคีระหว่างเจ้านายและพวกเราที่ได้มานั่งประชุม"¹ ส่วนพระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้แถลงต่อสภาว่า "ในร่างพระธรรมนูญนี้ อนุกรรมการได้ทำการติดต่อกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา จนถึงอาจกล่าวได้ว่าได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอด ในร่างที่เสนอมานี้ได้ทูลเกล้าถวายและทรงเห็นชอบด้วยทุกประการแล้ว และที่กล่าวได้ว่าทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่แต่เพียงเห็นชอบด้วยอย่างข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก"² ในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า พระองค์ไม่มีพระราชอำนาจสูงสุดต่อไปอีกแล้ว ดังนั้นความพยายามของพระองค์คือมุ่งหวังที่จะสงวนรักษาสถิติ พระราชอำนาจ พระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ไว้ให้มากที่สุด ทางออกที่ทรงทำได้จึงอยู่ในรูปของการมีส่วนร่วมร่างรัฐธรรมนูญ และสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นความสำคัญส่วนหนึ่งในทางสัญลักษณ์ของพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือพระราชปรารภ ที่เกริ่นไว้ในหน้าแรกของรัฐธรรมนูญ ตามที่พระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎรได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรว่า

"...ในเมื่อเราทำรัฐธรรมนูญเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าได้นำไปทูลเกล้าถวายทอดพระเนตร ก็โปรดปรานเป็นที่พอพระราชหฤทัยมากถึงได้ทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญนี้ และโปรดเกล้าฯ ให้พระสารประเสริฐไปร่างประกาศนี้ ซึ่งแต่แรกทรงหวังที่จะให้อำลักษณ์อ่าน ในเวลาที่จะพระราชทาน เมื่อพระสารประเสริฐได้ร่างแล้วก็นำขึ้นทูลเกล้าถวายทอดพระเนตร แล้ว ก็พระราชทานมาให้คณะกรรมการราษฎรดู คณะกรรมการราษฎรพิจารณาเห็นว่าถ้อยคำที่เขียนมานั้น ถ้าจะใช้เป็นพระราชปรารภในรัฐธรรมนูญก็จะเหมาะสมและงดงามดี จึงได้นำความ

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 42/2475. วันที่ 29 พฤศจิกายน 2475.

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 34/2475. วันที่ 16 พฤศจิกายน 2475.

กราบบังคมทูล ก็โปรดเกล้าฯ ว่าจะให้เป็นพระราชปรารภในรัฐธรรมนูญได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ พระราชปรารภก็เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญหาเป็นประกาศไม่..."¹

เนื้อความพระราชปรารภในรัฐธรรมนูญชั่วคราวใช้ถ้อยคำแบบห้วน ๆ ไม่สละสลวยที่พิจารณาแล้ว มีความหมายว่า พระมหากษัตริย์ทรงถูกบังคับให้ยอมรับตามคำขอรับรองของคณะราษฎรเพื่อให้มีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ได้แปลความหมายใหม่มาเป็นบรรดาข้าราชการทหาร พลเรือน และราษฎรของพระองค์ ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ

"...ทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในพระบรมราชจักรีวงศ์ได้เสด็จ เถลิงถวัลยราชย์ผ่านพิภพทรงดำเนินพระราชโบายปกครองราชอาณาจักรด้วย วิธสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ภายในทศพิชราชธรรมจรรยา ทรงทำนุบำรุงประเทศให้รุ่งเรือง ไพบูลย์สืบมาครบ 150 ปีบริบูรณ์ ประชาชนชาวสยามได้รับพระบรมราชบริหารในวิถิ ความเจริญนานาประการโดยลำดับ จนบัดนี้ มีการศึกษาสูงขึ้นแล้ว มีข้าราชการประกอบด้วย วุฒิปริชาในรัฐาภิบาลโนบายสามารถนำประเทศชาติของตนในอันที่จะก้าวหน้าไปสู่สากล อารยธรรมแห่งโลกโดยสวัสดิ์ สมควรแล้วที่จะพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ข้าราชการ และประชาชนของพระองค์ ได้มีส่วนมีเสียงตามความเห็นดีเห็นชอบในการที่จะจรรโลงประเทศ สยามให้วัฒนาการในภายภาคหน้า จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามตามความประสงค์..."²

จากพระราชปรารภนี้ อาจถือได้ว่า พระองค์ได้ทำการตอบโต้กับประกาศคณะราษฎรเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ที่ได้กล่าวข้อความโจมตีพระราชวงศ์จักรี และการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ฉบับถาวรเกิดขึ้นได้นั้น ในพระราชปรารภก็ได้บรรยาย ไว้ด้วยวลีที่เข้าใจว่าพระมหากษัตริย์ทรงสั่งให้ตรารัฐธรรมนูญนี้ขึ้น และในขณะเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงติดต่อกับพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาและ นายปรีดี พนมยงค์ โดยทรงชี้ถึงข้อบกพร่องในบางมาตราและต้องการให้แก้ไขในรัฐธรรมนูญ และก็ทรงประสบผลสำเร็จในหลายกรณี คือ

ประการแรก คำว่า "กษัตริย์" เป็นคำที่ปรากฏในธรรมนูญฉบับชั่วคราว ซึ่งพระองค์ ทักท้วงว่ามีความหมายเพียงนักรบเท่านั้น ต้องใช้คำว่า "พระมหากษัตริย์" คือเป็นนักรบที่

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 43/2475 (วิสามัญ). วันที่ 2 ธันวาคม 2475.

²"พระราชปรารภ," (2475, 10 ธันวาคม). ใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม, ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย. เล่ม 49. หน้า 529 – 551.

ยิ่งใหญ่ ถืออาวุธคอยปกป้องบ้านเมืองอันเป็นราชประเพณีแต่โบราณกาล¹ โดยพระราชกระแสนี้ จึงทำให้มีการแก้ไขเป็น "พระมหากษัตริย์" ประการที่สอง คือปัญหาว่า มีความจำเป็นหรือไม่ ที่จะต้องกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญว่าพระมหากษัตริย์ต้องมีหน้าที่พิทักษ์รัฐธรรมนูญ เพราะในหลายประเทศประมุขแห่งรัฐต้องทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ สำหรับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความเห็นว่าเป็นความจำเป็นต้องบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเพราะการที่พระมหากษัตริย์ไทยเมื่อจะเสด็จขึ้นครองราชย์ก็ต้องทรงสัตยาธิฐานในพิธีราชาภิเษกตามราชประเพณี ย่อมเท่ากับว่าพระองค์อันรวมถึงพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ต่อ ๆ ไปก็ต้องรักษารัฐธรรมนูญด้วย แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงอ้างราชประเพณีที่มีอยู่แล้วแต่ความระแวงของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่เกรงว่าพระมหากษัตริย์อาจไม่ซื่อสัตย์และไม่พิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ เพราะเหตุการณ์การได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญที่คณะราษฎรเป็นผู้จัดทำขึ้นมิได้เกิดจากความพอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากทรงมีรัฐธรรมนูญในพระราชประสงค์ของพระองค์อยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ที่ต้องทรงยินยอมตามคณะราษฎรก็เพื่อหวังให้ประเทศปราศจากความวุ่นวาย และที่สำคัญคือความมั่นคงในราชบัลลังก์ ปัญหาในเรื่องนี้ได้กลายเป็นประเด็นถกเถียงที่แทรกเข้ามาในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์² เมื่อฝ่ายอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ให้เหตุผลตามพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าเป็นราชประเพณีอยู่แล้ว เพราะเมื่อพระมหากษัตริย์ก่อนขึ้นครองราชย์ต้องทรงตั้งสัตยาธิฐานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่าจะบำรุงอาณาประชาราษฎร์ให้มีความสุขและประเทศให้เจริญรุ่งเรือง จึงไม่จำเป็นต้องระบุในรัฐธรรมนูญ แต่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามคนเห็นว่าควรระบุคือจะต้องบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเพราะพระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ ไปอาจไม่ปฏิบัติตามก็ได้ เมื่อมีการลงมติก็ไม่มีการเดิมข้อความอันใดว่า พระมหากษัตริย์จะต้องทรงปฏิบัติตาม

การร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรได้ดำเนินไปอย่างเร่งรีบและเสร็จเรียบร้อยในเวลาเพียงสามเดือนเศษ หลังจากนั้นจึงนำฉบับร่างขึ้นทูลเกล้าฯ รัฐธรรมนูญฉบับนี้เรียกว่า "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475" แบ่งออกเป็น 7 หมวด 68 มาตรา คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้เสนอฉบับร่างรัฐธรรมนูญต่อสภาผู้แทนราษฎรให้พิจารณาเป็นรายมาตราและสภาลงมติเป็นเอกฉันท์

จากการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระทัยในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี จึงมีบทบัญญัติบางมาตราที่ไม่ทรงเห็นชอบ จึงทรงหักท้วงไปยัง

¹ปรีดี พนมยงค์. (2526). "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม," ใน *ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย*. หน้า 441 – 442.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 36/2475. วันที่ 25 พฤศจิกายน 2475.

พระยามโนปกรณนิติธาดา แต่พระยามโนปกรณนิติธาดาก็ไม่อาจสนองพระราชประสงค์ได้ เพราะมีกรรมการอื่นๆ ร่วมร่างอยู่ด้วย แม้ว่าจะมีขุนนางเก่าหลายคนร่วมเป็นกรรมการก็ตาม แต่หนึ่งในคณะกรรมการร่างก็มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้มึนน้ำหนักเสียงมาก ทั้งเป็นมันสมองของคณะราษฎรและมีทหารให้การสนับสนุน ประกอบกับเป็นผู้ที่สันทัดในเรื่องรัฐธรรมนูญมากกว่าผู้ใด ยิ่งไปกว่านั้น ร่างรัฐธรรมนูญได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรแล้วโดยสมาชิกจำนวน 45 คนจาก 70 คนที่คณะผู้ก่อการแต่งตั้งก็ได้ให้ความเห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ จึงทำให้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรผ่านสภาได้ง่าย ในส่วนของรัฐธรรมนูญที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วยก็คือหมวด 7 การใช้รัฐธรรมนูญและบทเฉพาะกาล¹ โดยมาตรา 65 บัญญัติว่า ขณะที่ราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษามากกว่าครึ่งของจำนวนทั้งหมดและอย่างช้าต้องไม่เกินสิบปีนับตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภทมีจำนวนเท่ากัน

(1) สมาชิกประเภทที่ 1 ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นตามเงื่อนไขในบทบัญญัติมาตรา 16 มาตรา 17

(2) สมาชิกประเภทที่ 2 ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในระหว่างเวลาที่ใช้บทบัญญัติเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรสยาม

จากมาตรา 65 นี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า คณะผู้ก่อการได้ผูกขาดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้สำหรับพวกตนถึงสิบปี ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการเปลี่ยนเพียงตัวผู้ปกครอง แต่ไม่ได้เปลี่ยนระบอบการปกครอง และการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทที่สองที่พระองค์เห็นว่าสมาชิกประเภทนี้ต้องทำหน้าที่พิทักษ์สมาชิกประเภทที่หนึ่ง ด้วยสมาชิกประเภทที่หนึ่งยังไม่เคยชินกับระบอบรัฐสภา ฉะนั้น สมาชิกประเภทที่สองควรเลือกจากบุคคลผู้มีวิญญูชน คุณวุฒิพอสมควร เคยผ่านราชการงานเมืองมาแล้ว แต่ในทางปฏิบัติสมาชิกประเภทที่สองส่วนใหญ่ที่ถูกละเลย รายชื่อให้ทรงแต่งตั้ง กลับเป็นบุคคลในคณะผู้ก่อการแทบทั้งสิ้น เท่ากับกลุ่มผู้ก่อการแต่งตั้งพรรคพวกของตนเข้ามาควบคุมสภา จึงทรงเห็นว่าคณะผู้ก่อการขาดเจตนาและความจริงใจในทางการเมือง²

อีกส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญคือมาตรา 39 ในหมวด 3 ว่าด้วยสภาผู้แทนราษฎรตามทีบัญญัติว่า ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัตินั้น จะได้พระราชทานคืนมายังสภาภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่นายกรัฐมนตรีนำทูลเกล้าฯ ถวาย หรือมิได้พระราชทานคืนมายังสภาภายในหนึ่งเดือนนั้น สภาจะต้องปรึกษากันใหม่และออกเสียงลงคะแนนลับโดย

¹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475.

²นายหนวย. (นามแฝง). (2530). เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนิพนธ์. หน้า 257.

วิธีเรียกชื่อ ถ้าสภาลงมติตามเดิม ให้นำพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าฯถวายอีกครั้ง เมื่อพระมหากษัตริย์มีได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานลงมาภายในสัปดาห์วัน ก็ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัตินั้นบังคับเป็นกฎหมายได้ เมื่อพิจารณาตามความในมาตรานี้ย่อมเป็นที่แน่นอนว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวย่อมไม่ทรงพอพระทัย เพราะเสมือนเป็นการบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ขาดความศักดิ์สิทธิ์ มีสภาพเป็นเพียงหุ่นเชิดเท่านั้น เพราะกฎหมายใดที่พระมหากษัตริย์ทรงคัดค้าน จะต้องเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญ โดยมีผลเข้าไปเกี่ยวพันกับมาตรา 26 ที่ว่า การลงมติวินิจฉัยข้อปรึกษาให้ถือเอาเสียงข้างมาก หากการลงคะแนนถ้าจำนวนมีเสียงเท่ากันให้ประธานที่ประชุมออกเสียงชี้ขาด เมื่อเป็นเช่นนี้ก็แน่นอนว่า สภาเป็นของรัฐบาลแต่ฝ่ายเดียว เพราะมีเสียงข้างมากของคณะผู้ก่อการ แม้ว่าขณะนั้นจะยังไม่มีพรรคการเมือง แต่ต้องตระหนักว่าสมุสรมณราษฎรก็คือพรรคการเมืองหลายๆ ที่สนับสนุนรัฐบาลคณะผู้ก่อการอยู่อย่างเต็มที่ ซึ่งมาตรา 39 นี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงต่อสู้คัดค้านตลอดมาจนกระทั่งวันประกาศพระราชสมบัตินี้

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญฉบับถาวรได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรไปแล้ว ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯ กำหนดวันพระราชทานรัฐธรรมนูญในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม โดยมีพระราชดำรัสในวันพระราชทานรัฐธรรมนูญว่า

"...ขอให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรของเรานี้ จงเป็นหลักที่สถาพร สถิตประดิษฐาน สมรรถภาพอันประเสริฐ เป็นบ่อเกิดความสุขสันติคุณวิบุลยราศีแก่อำณาประชาราษฎรตลอด จำเริญกาลประวัติ นำประเทศสยามบรรลุสรรพพัฒนาชัยมงคล อเนกผลสกลเกียรติยศมโหฬาร ขอให้พระบรมราชวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งทหารพลเรือน ทวยอาณาประชาราษฎรจงมีความสมัครสมานเป็นเอกฉันท์ ในอันที่จะปฏิบัติรักษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามนี้ ให้ยืนยงคงอยู่คู่กับสยามรัฐราชสีมาตราบเท่ากัลปาวสาน สมดังพระบรมราชปณิธานทุกประการเทอญ"¹

แม้ว่าการพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 จะเสร็จสิ้นลงแล้ว แต่หลักการของคณะผู้ก่อการซึ่งกุมอำนาจในคณะรัฐบาลกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ตรงกันมาตั้งแต่เริ่มร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรแล้ว การที่พระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญ ทั้งที่ยังทรงข้องพระทัยอยู่ ก็เพราะเห็นแก่ความสงบเรียบร้อยของแผ่นดิน และทรงหวังไว้ว่าจะมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ในอนาคตตาม

¹นายสุจินดา. (นามแฝง). (2519). พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย. หน้า 300.

พระราชประสงค์ แต่การณ์ก็ไม่เป็นไปตามที่พระองค์ทรงคาดไว้ จึงกลายมาเป็นผลสืบเนื่องในปัญหาทางรัฐธรรมนูญในเวลาต่อมา

ผลกระทบบางประการจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

มีปัญหาบางประการจากรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวพันกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือปัญหาที่พระองค์ทรงทักท้วงคำบางคำที่เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ ที่ต่อมาได้เกิดความเห็นขัดแย้งกันเองในกลุ่มของคณะราษฎร คณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และอีกปัญหาหนึ่งเป็นเรื่องของสภาพภาพของพระบรมวงศานุวงศ์ในบทบาททางการเมืองที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 11 แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบ แต่ก็ได้กลายมาเป็นปัญหาที่คณะราษฎรถูกโจมตีจากทุกวงการโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์

ปัญหาแรก คือการบัญญัติถ้อยคำ 3 คำในรัฐธรรมนูญคือ "กรรมการราษฎร" "คณะกรรมการราษฎร" และ "ประธานคณะกรรมการราษฎร" พระยามโนปกรณนิติธาดาแจ้งว่า คำเหล่านี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งว่าไม่ไพเราะและไม่ค่อยจะถูกเรื่องตามแบบรัฐธรรมนูญ¹ นายปรีดี พนมยงค์ ขอให้ที่ประชุมอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญไม่ต้องทำการวินิจฉัย แต่จะนำไปเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรเลย เนื่องจากเกรงว่า หากให้คณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญวินิจฉัย ตนเองต้องแพะแค้นเสี่ยงข้างมาก ในขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสนอคำว่า "รัฐมนตรี" ให้ใช้แทนคำว่า "คณะกรรมการราษฎร" ไปแล้ว เหตุที่นายปรีดี พนมยงค์ ต้องการใช้คำ "กรรมการราษฎร" เพราะ "อยากจะใช้ภาษาธรรมดาให้คนอ่านเข้าใจง่าย เช่นคำว่า กรรมการราษฎร หมายความว่าบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ราษฎรมอบหมายมาให้ทำหน้าที่บริหารเป็นกรรมการราษฎร"² ปัญหาเรื่องถ้อยคำนี้ได้สร้างปัญหาขึ้นในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรด้วยญัตติที่ว่า ควรจะพิจารณาคำนี้พร้อมกับการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 6 มาตรา 7 มาตรา 8 หรือจะนำไปพิจารณาร่วมกับหมวด 4 ที่ว่าด้วยคณะกรรมการราษฎร โดยนายปรีดี พนมยงค์ เสนอให้สงวนคำนี้ไว้ ที่ประชุมสภาลงมติสนับสนุนด้วยคะแนนเสียงฝ่ายละเท่ากัน* จึงทำให้เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค) ในฐานะประธานสภาผู้แทนราษฎรต้องร่วมลงคะแนนชี้ขาด คะแนนเสียงของประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ทำให้ข้อสงวนของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นฝ่ายชนะ³

ในการประชุมเพื่อพิจารณาถ้อยคำ 3 คำนี้ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี หลวงเดชสทกรณ และนายสงวน ตูลารักษ์ เสนอให้ใช้คำว่า

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 34/2475 (วิสามัญ). วันที่ 16 พฤศจิกายน 2475.

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 38/2475. วันที่ 26 พฤศจิกายน 2475.

*26 คะแนน.

³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 35/2475 วันที่ 25 พฤศจิกายน 2475.

"รัฐมนตรี" แทน "กรรมการราษฎร" ซึ่งพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ชี้แจงว่า "ตามความสมควรแล้ว อยากจะให้ใช้คำเก่าเพราะเป็นคำที่พูดง่ายดีและมีอยู่แล้ว ส่วนคำใหม่ที่พระราชทานลงมานั้น รู้สึกเรียกยากอีกทั้งเป็นคำที่ไม่เคยได้ยินมา คือคำว่ารัฐมนตรีสภา¹ ในกรณีนี้ เราอาจพิจารณาพฤติกรรมการเมืองของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นไปในลักษณะ "เมื่อเลือก" ว่าการที่จะเลือกเอาการประนีประนอมกับฝ่ายพระมหากษัตริย์ หรือเลือกที่จะเข้าข้างคณะราษฎรอยู่เสมอๆ แต่ปัญหาเรื่องถ้อยคำ 3 คำนี้ยังไม่ยุติลง เมื่อนายchim วีระไวทยะ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสายพลเรือนคณะราษฎรเสนอให้ใช้คำเดิม ข้อถกเถียงจึงดำเนินต่อไป แม้ว่านายปรีดี พนมยงค์ ขณะนี้ได้วางเฉยไม่อภิปรายต่อไป แต่ยังคงยืนยันว่าไม่ควรใช้คำว่า รัฐมนตรี ด้วยเหตุผล "ที่รัฐมนตรีเป็นเพียงที่ปรึกษาแผ่นดินไม่ใช่ผู้บริหาร เพราะในสมัยที่มี รัฐมนตรีสภา รัฐมนตรีสภาไม่ได้ทำอะไรเลย เพราะฉะนั้นรู้สึกว่าการเมื่อเอ่ยถึงรัฐมนตรีจะชวนให้ระลึกถึงรัฐมนตรีสภาที่เคยไม่ได้ทำอะไรกัน อีกอย่างหนึ่งถ้าเราจะใช้คำนี้ เราต้องแก้พระราชบัญญัติรัฐมนตรี จึงอยากให้สมาชิกคิดดู"² ซึ่งนายมังกร สามเสน และพระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ (วัน จามรมาน) ร่วมสนับสนุนด้วย แต่ฝ่ายสนับสนุนการใช้คำว่ารัฐมนตรี โดยร้อยโทประยูร ภมรมนตรี เห็นว่าฟังไพเราะดี และพระยามานวราชเสวี (ปลอด วิเชียร ณ สงขลา) ก็เห็นว่าเป็นคำเก่าที่คุ้นปากแล้ว สำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกกลุ่มหนึ่งนำโดยนาวาตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (ถวัลย์ ธารีสวัสดิ์) ได้กล่าวถึงคำว่ากรรมการราษฎรว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทักท้วงแล้วก็ควรจะเปลี่ยน จากเหตุการณ์ที่ยูติไม่ได้นี้ ทำให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอลงมติในวันถัดไป และผู้ที่เห็นว่าควรใช้คำว่า รัฐมนตรี มี 28 เสียง งดออกเสียง 24 เสียง ควรใช้คำอื่นที่ไม่ใช่คำทั้งสองคำนี้ เป็นการเสี่ยงหาทางออกที่จะสนับสนุนหรือคัดค้าน 7 เสียง จึงเป็นอันว่าคำว่า รัฐมนตรี จึงถูกใช้แทนคำว่า กรรมการราษฎร

จากปัญหาของถ้อยคำ 3 คำข้างต้น หากมองโดยผิวเผินอาจเห็นเป็นเพียงคำธรรมดาที่ไม่ควรจะเป็นประเด็นถกเถียงกันใหญ่โต แต่ถ้าพิจารณาถึงความหมายทางการเมืองแล้ว เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทักท้วง อีกทั้งยังได้พระราชทานคำแทนให้ใหม่ จึงถือได้ว่าพระองค์เริ่มเป็นฝ่ายรุกทางการเมือง อีกมุมมองหนึ่งได้สะท้อนถึงความพยายามของสองฝ่ายที่มีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ กับอีกฝ่ายหนึ่งของนายปรีดี พนมยงค์ ระหว่างการพยายามดำรงไว้ซึ่งความหมายของระบอบเก่าให้มากที่สุดกับความพยายามเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางการเมืองใหม่ หรือหากจะมองก้าวข้ามขั้น อาจจะเป็นการประลองกำลังของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อคณะราษฎร โดยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นสนามทดสอบ แต่ผลของการลงคะแนนเสียงครั้งนี้ได้พิสูจน์ว่า พระองค์

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 41/2475. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2475.

²แหล่งเดิม. หน้า 14.

ยังทรงมีอำนาจและพระบารมีอยู่ และอีกประการหนึ่ง เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเริ่มโจมนายปรีดี พนมยงค์ ในเรื่องการนำลัทธิสังคมนิยมเข้ามาเผยแพร่ ซึ่งร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ให้ความเห็นว่า "ถ้าใช้คำว่า คณะกรรมการราษฎร ฟังดูเป็นโซเวียต ฟังไม่สนิท" ส่วนหลวงโกวิทอภัยวงศ์ (นายควง อภัยวงศ์) ได้แย้งว่า "การเป็นโซเวียตหรือไม่แล้วแต่บทบัญญัติรัฐธรรมนูญต่างหาก ถ้าเห็นว่ามีบทบัญญัติเป็นโซเวียตข้อไหนก็เสนอแก้ไข"¹ กรณีคำกล่าวว่าเป็นโซเวียต ของร้อยโทประยูร ภมรมนตรี นับว่าเป็นการเริ่มปลุกกระแสความไม่ไว้วางใจนายปรีดี พนมยงค์ ขึ้น เพราะการ "เป็นโซเวียต" ในเวลานั้น ก็เท่ากับการเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาทางการเมืองของประเทศไทยขณะนั้น

ปัญหาที่สอง ตามมาตรา 11 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 บัญญัติว่า "พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปโดยกำเนิดหรือโดยแต่งตั้งก็ตาม ย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหนือการเมือง" ซึ่งมาตรานี้ทำให้บรรดาเจ้านายชั้นสูงถูกกีดกันออกจากการเมืองโดยสิ้นเชิง จึงทำให้คณะราษฎรถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก สิ่งที่น่าตระหนกถึงคือการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบใหม่เพิ่งผ่านมาไม่ถึงครึ่งปี แม้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ จะดูสงบเรียบร้อย แต่คณะราษฎรก็ยังไม่วางใจบรรดาเจ้านายและผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งอาจจะรื้อฟื้นระบอบเก่ากลับมาอีกครั้ง แต่ข้อเท็จจริงอยู่ตรงที่ว่า บรรดาเจ้านายเป็นกลุ่มที่อยู่ในศูนย์อำนาจของระบอบเก่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบอบใหม่ ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า จะนำบรรดาเจ้านายไปไว้ตรงส่วนไหนของโครงสร้างทางการเมืองในระบอบใหม่ เพราะในรัฐธรรมนูญการปกครองประเทศฉบับชั่วคราว ไม่ปรากฏว่าได้ระบุถึงฐานะของเจ้าในระบอบใหม่ ย่อมแสดงให้เห็นว่าคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญพบช่องว่างของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวแล้ว ขณะเดียวกัน ถ้อยแถลงของพระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ที่ว่า "เราจะตั้งรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ ไม่มีประเด็นที่จะบังคับเรา"² เพราะพระบรมวงศานุวงศ์อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ จึงไม่ควรเกี่ยวข้องในทางการเมืองที่มีทั้งคำครหาและสรรเสริญ หากจะมองถึงทัศนะของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งโดยทั่วไปยังมีแนวคิดที่จะพยายามอนุรักษ์ประเพณีทางสังคมที่คิดว่าดี ไว้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ก็เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ฉะนั้น ถ้อยแถลงของพระยามโนปกรณนิติธาดา จึงสะท้อนแนวคิดการอนุรักษ์ประเพณีไว้ และได้เป็นความขัดแย้งกับหลักเสมอภาคว่า

"...ความข้อนี้ อนุกรรมการรู้สึกลำบากใจอยู่มาก กล่าวคือพระบรมวงศานุวงศ์เป็นบุคคลที่ควร จะอยู่เหนือความติเตียนทั้งหลาย ควรอยู่แต่ในฐานะที่เป็นพระคุณทั้งสิ้น ควรอยู่ในฐานะ อันประชาชนพึงเคารพนับถือ ถ้าเป็นเช่นนี้แล้วก็ไม่ควรที่จะอยู่ในฐานะทางการเมือง เพราะ

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 38/2475. วันที่ 26 พฤศจิกายน 2475.

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 34/2475. วันที่ 16 พฤศจิกายน 2475.

เหตุว่าในทางการเมืองนั้น ถ้ามีชมก็ย่อมมีติ หรือถ้ามีติก็ย่อมมีชม มีทั้งในทางพระเดชและทั้งในทางพระคุณ หลักการที่รู้สึกว่าคุณค่าควรมียู้อยู่ในใจดังนี้ แต่จะบัญญัติลงไปก็มีความรู้สึกในความต่ำสูงอยู่เหมือนกัน..."¹

ทางออกของปัญหานี้ได้มาอยู่ที่จุดเดียวกัน ระหว่างความกลัวการรื้อฟื้นระบอบเก่ากับความพยายามอนุรักษ์ประเพณีที่ดีในหมู่คณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ คือพระยามโนปกรณนิติธาดาได้กราบบังคมทูลว่า "เพื่อความสงบเรียบร้อยสมัคสมานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างเจ้านายกับราษฎร ควรถือเสียว่าพระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปย่อมดำรงอยู่เหนือการเมืองทั้งหลายและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบว่า พระองค์เห็นด้วยตามความคิดของพระยามโนปกรณนิติธาดาทุกประการ"² แม้ว่าที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบมาตรา 11 ไปแล้ว แต่สำหรับหนังสือพิมพ์ ได้หยิบยกนำมาตรา 11 ไปวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในทางสนับสนุนและคัดค้านอย่างกว้างขวาง "เท่าที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์กรุงเทพ เดลิเมล์ กรุงเทพ วารศัพท์ ศรีกรุง ส่วนมากพยายามเน้นพูดถึงแต่ว่าคนไทยยังนิยมยกย่องเจ้านายเป็นประจวบเหมาะอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งตามลัทธิประเพณีเราจะล่วงละเมิดมิได้"³ สำหรับหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยที่ท่าสนับสนุนคณะราษฎรมาก่อนกลับคัดค้านมาตรา 11 อย่างมาก "สิทธิแห่งความเท่าเทียมของมนุษย์ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย"⁴ และ

"...การที่แยกพระบรมวงศานุวงศ์ให้พ้นไปจากเขตต์ของการเมืองเช่นนี้ จะเรียกว่าเป็นการถวายเอกสิทธิ หรือตัดทอนสิทธิก็ย่อมไม่ชอบด้วยคตินิยมของรัฐธรรมนูญทั้งสองประการ ถ้าเป็นการตัดทอนสิทธิ ก็น่าอนาถใจสำหรับเด็ก ๆ ที่จะเกิดมาในราชสกุลนี้ในภายภาคหน้าไม่มีมนุษย์คนไหนจะเลือกเกิดได้ เราอย่าให้บุญและบาปตกแก่ "กำเนิด" ของคนเลย เราจงให้บุญและบาปแก่คนโดยเฉพาะเถิด..."⁵

ผลโดยรวมก็คือ มาตรา 11 นี้ แม้จะเป็นเพียงความขัดแย้งทางความคิดของบุคคลหลายฝ่ายนับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝ่ายนิยมเจ้า ตลอดจนมาถึง

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 34/2475. วันที่ 16 พฤศจิกายน 2475. หน้า 18

²"สำเนาพระราชหัตถเลขา เรื่องเจ้านายเหนือการเมือง ถึงพระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎร ลงวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475," ใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 34/2475. วันที่ 16 พฤศจิกายน 2475.

³"พูดอย่างถือคนแปดคน," (2475, 25 พฤศจิกายน). ประชาชาติ. หน้า 5.

⁴"รัฐธรรมนูญสยาม," (2475, 21 พฤศจิกายน). ประชาชาติ. หน้า 5.

⁵"ถือ" "กำเนิด" หรือ "คน," (2475, 19 พฤศจิกายน). ประชาชาติ. หน้า 5.

หนังสือพิมพ์ ว่าผิดหลักประชาธิปไตยและหลักระบอบรัฐธรรมนูญและเป็นมาตราที่สร้างความไม่พึงใจแก่ฝ่ายนิยมเจ้า ที่มาตรานี้ได้กีดกันบรรดาเจ้านายให้พ้นไปจากวงการเมือง อีกทั้งก็ได้รับการคัดค้านจากฝ่ายที่สนับสนุนความเสมอภาคของบุคคล เหตุนี้มาตรา 11 จึงเป็นประเด็นปัญหาทางการเมืองที่ถูกหยิบยกขึ้นมาโจมตีคณะราษฎรอยู่ตลอด

บทที่ 3

การต่อต้านคณะราษฎรของกลุ่มอนุรักษนิยม

ภายหลังการยึดอำนาจการปกครอง คณะราษฎรเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมืองของประเทศ แม้ว่าเหตุการณ์เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จะประสบผลสำเร็จ แต่ก็เพียงการเริ่มต้นของระบอบรัฐธรรมนูญเท่านั้น สิ่งที่คณะราษฎรยังหวั่นเกรงอยู่ก็คือ กลัวที่จะถูกต่อต้านจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์ และผู้ที่นิยมเจ้า รวมถึงผู้ที่ถูกปลดออกจากราชการภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่อาจจะรวมตัวต่อต้านคณะราษฎรและระบอบการปกครองแบบใหม่ โดยหวนกลับไปสู่การปกครองแบบเก่าอีก ซึ่งคณะราษฎรยอมรับว่าคณะของตนเป็นเพียงบุคคลกลุ่มเล็กๆ ที่ไม่มีประสบการณ์เพียงพอในการบริหารราชการแผ่นดินได้โดยลำพัง ปัญหาความวิตกกังวลว่า คณะราษฎรจึงจำเป็นต้องเชิญบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบอบเก่าที่เป็นกลุ่มอำนาจทางการเมืองให้เข้ามาร่วมดำเนินการปกครอง เพื่อแสดงต่อสาธารณะว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้เป็นเรื่องภายในประเทศ การที่คณะราษฎรได้รับความร่วมมือจากกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกคณะราษฎรเข้ามาร่วมบริหารกิจการบ้านเมือง คณะราษฎรเชื่อมั่นว่ากลุ่มของตนจะสามารถควบคุมการบริหารงานทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ ด้วยวิธีการแต่งตั้งสมาชิกคณะราษฎรเข้าเป็นคณะกรรมการราษฎรเป็นจำนวนมาก ซึ่งตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ได้บัญญัติอำนาจให้กับสภาอย่างสูงมาก แต่ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 อำนาจของสภาผู้แทนราษฎรถูกลดทอนลง เพราะอำนาจบริหารได้มาอยู่ในความควบคุมของนายกรัฐมนตรี บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นกลุ่มอนุรักษนิยม ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในฝ่ายบริหาร จึงได้กลายเป็นกลุ่มอำนาจใหม่อีกกลุ่มหนึ่ง ประกอบกับขณะนั้นได้เกิดความแตกแยกภายในคณะราษฎรในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ ทำให้กลุ่มอนุรักษนิยมได้เปรียบทางการเมืองเนื่องจากสามารถชักนำพันเอกพระยาทรงสุรเดช ให้มาสนับสนุนฝ่ายตนได้ อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทางการเมืองด้วย เหตุการณ์ครั้งนี้ได้นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญโดยตรง เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ด้วยการยึดอำนาจโดยอาศัยพระราชกฤษฎีกาของรัฐบาลพลเรือน เพื่อขจัดอำนาจและอิทธิพลของคณะราษฎร โดยเฉพาะกลุ่มพลเรือนของนายปรีดี พนมยงค์

กลุ่มอำนาจใหม่ทางการเมือง

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระบอบเก่าที่คณะราษฎรได้เชิญเข้ามาร่วมบริหารงาน ในระบอบใหม่นั้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้ชี้แจงต่อที่ประชุมเสนาบดีปลัดทูลฉลองของระบอบเก่า ภายหลังการยึดอำนาจการปกครองสำเร็จแล้ว เมื่อปลายวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ว่าตาม ปกติสภาผู้แทนราษฎรจะมาจากการเลือกตั้งของราษฎร แต่ขณะนั้นก็ยังไม่สามารถดำเนินการ ได้ทันจึงต้องแต่งตั้งสมาชิกคณะราษฎรเป็นการชั่วคราวก่อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ขาด ประสบการณ์ทางการเมือง จึงต้องดกลงเชิญข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบอบเก่ามาร่วมเป็น สมาชิกสภา¹ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เหล่านั้นมีประสบการณ์ในราชการ ซึ่งจำเป็นสำหรับการ บริหารงานของประเทศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรก 70 คน เป็นสมาชิกของคณะ ราษฎร 33 คน เป็นบุคคลภายนอกคณะราษฎรอีก 37 คน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นข้าราชการชั้นผู้ ใหญ่ 25 คน มีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยา 3 คน พระยา 17 คน และหลวง 5 คน แม้ว่าคณะ ราษฎรไม่ได้เป็นฝ่ายกุมเสียงส่วนใหญ่ในสภาผู้แทนราษฎร แต่การแต่งตั้งบุคคลที่ไม่ใช่สมาชิก คณะราษฎรให้เป็นกลุ่มเสียงส่วนใหญ่ ก็ไม่น่าวิตกเพราะข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ย่อมเป็นผู้ที่เห็นแก่ ชาติบ้านเมือง และจะร่วมสร้างระบอบการปกครองแบบใหม่ด้วยดี

กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ส่วนใหญ่รับราชการในฝ่ายพลเรือน เช่น เจ้าพระยาพิชัยญาติ เนติบัณฑิตรุ่นแรกจากโรงเรียนกฎหมาย เจ้าพระยามหิธร อดีตอธิบดีศาลฎีกาและเสนาบดี กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ พระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ พระยาศรีวิสารวาจา พระยาเทพวิสุตพหลสุธาบดี พระยาจำแลนยบดี และฝ่ายทหารที่สำคัญ เช่น พลเรือโทพระยาราชวังสัน พลตรีพระยาประเสริฐ สงคราม เป็นต้น จากคุณลักษณะของการเป็นสมาชิกข้าราชการนี้ บทบาทของกลุ่มข้าราชการชั้น ผู้ใหญ่จึงสูงยิ่งทั้งในดำนานิติบัญญัติและด้านบริหาร

ในระยะครึ่งปีหลังการยึดอำนาจการปกครอง พบว่ากลุ่มที่มีบทบาทในสภาผู้แทน ราษฎรมีสองกลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มพลเรือนที่มี นายปรีดี พนมยงค์เป็นแกนนำ กลุ่มหลังนี้มีบทบาทที่ค่อนข้างจะรุกเร้าให้ฝ่ายบริหารเร่งรัด จัดการกับปัญหาที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่คือปัญหาสภาพเศรษฐกิจ แต่กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ จะมีลักษณะบทบาทเป็นกลางและค่อนข้างประนีประนอม พยายามใช้ความรู้และประสบการณ์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อปรับให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ สามารถยอมรับและทำตามได้หากเรื่องนั้นๆ เป็นความสำคัญของชาติ ได้แก่ ความพยายาม ขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศต่างๆ ในระบอบเก่าเจ้านายเป็นกลุ่มที่มีบทบาท ในการควบคุมนโยบาย แต่เจ้านายก็มีลักษณะกลัวๆ กล้าๆ กับชาติตะวันตก ดังนั้น วิธีการที่ เจ้านายนิยมและข้าราชการต้องปฏิบัติ คือความพยายามขอร้องให้ประเทศคู่สัญญาช่วยเหลือ

¹“การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทย,” (2475, สิงหาคม). นววิศาสตร์. 15(8) : 1777.

ในการแก้ไขสนธิสัญญา แต่ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้มีนโยบายชาตินิยมขึ้นมาเป็นหลัก ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ก็สามารถปรับตัวนำความรักชาติเป็นข้ออ้างกับชาติตะวันตก และสนับสนุนเพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาได้สำเร็จ หรือกรณีกรรมการสภาองคมนตรีสมัยรัชกาลที่ 7¹ เมื่อฝ่ายเจ้านายเปิดโอกาสให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เข้ามามีบทบาททางการบริหารร่วมกัน เพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับของการปกครองแบบสภา กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับคัดเลือกเป็นองคมนตรี ต่างก็สวมบทบาทที่ได้รับอย่างเต็มที่ แต่ในระยะถัดมาสภากรรมการองคมนตรีไม่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้านาย โดยพิจารณาได้จากจำนวนวันประชุมได้ลดลงทุกขณะ แต่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ก็ไม่ได้แสดงอาการแคลงใจอย่างใด ดังนั้นบทบาทของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสภาผู้แทนราษฎรของระบอบใหม่จึงพยายามให้ความร่วมมือจากความเชี่ยวชาญของตนในงานด้านกฎหมาย เช่น การร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา² หรือการตัดถนนสายใหม่ๆ ผ่านพื้นที่รกร้างว่างเปล่า เจ้าพระยาพิชัยญาติ ก็ได้ใช้ความสามารถสนับสนุนโดยรัฐบาลไม่จำเป็นต้องเสียเงิน แต่ให้เก็บจากผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการตัดถนนหรือเจ้าของที่ดินนั่นเอง อันเป็นวิธีที่กระทรวงมหาดไทยในระบอบเก่าเคยปฏิบัติมาก่อน³ ซึ่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เหล่านี้จะแสดงบทบาทตามความสามารถของตนอย่างเต็มที่

กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เข้ามาทำหน้าที่บริหารงานกระทรวงหรือเป็นเสนาบดีกระทรวงต่างๆ ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราว หรือในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงตามรัฐธรรมนูญฉบับถาวร แนวความคิดในการให้ความสำคัญกับการเป็นเจ้ากระทรวงนามาจากระบบราชการไทยของบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เห็นว่า การครองตำแหน่งสั่งการย่อมหมายถึงอำนาจที่แท้จริง โครงสร้างของฝ่ายบริหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราวของคณะราษฎร หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นของคนรุ่นใหม่เช่นชาวคณะราษฎรที่ไม่มีประสบการณ์เป็นผู้สั่งการ มุ่งหวังแต่จะยกเลิกวิธีการปกครองด้วยพระมหากษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียวที่นำมาสู่การตัดสินใจด้านนโยบายที่ผิดพลาดและไม่รอบคอบของการปกครองระบอบเก่า ดังนั้นเพื่อทดแทนในสิ่งที่เห็นว่าผิดพลาดดังกล่าวรูปแบบของคณะผู้บริหารด้านนโยบายจึงถูกแทนที่ด้วยองค์กรที่เรียกว่าคณะกรรมการราษฎรในระบอบใหม่ โดยมีเสนาบดีกระทรวงต่างๆ เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานของกระทรวงนั้นๆ

¹ชาญชัย รัตนนิรุลย์. (2519). *บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. ปรินูญานินพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 253 – 254 และ 259 – 262.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 35/2475. วันที่ 25 พฤศจิกายน 2475.

³รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 21/2475. วันที่ 29 สิงหาคม 2475

และ "ต้องรับผิดชอบต่อคณะกรรมการราษฎรในกิจการทั้งปวง" (มาตรา 31) ส่วน "การตั้งการถอดถอนตำแหน่งเสนาบดี เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ พระราชอำนาจนี้จะทรงใช้โดยคำแนะนำของคณะกรรมการราษฎร" (มาตรา 35) เห็นได้ว่า เสนาบดีเป็นหน่วยงานต่างหากจากรัฐบาลหรือคณะกรรมการราษฎร แต่ต้องขึ้นตรงต่อรัฐบาลเช่นเดียวกับสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ต้องขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ทางอำนาจหน้าที่ระหว่างรัฐบาล (คณะกรรมการราษฎร) กับเสนาบดีมีกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราวเพียงว่า "สิ่งใดที่เป็นการฝ่าฝืนต่อคำสั่งหรือระเบียบการของคณะกรรมการราษฎร หรือกระทำไปโดยธรรมนูญไม่อนุญาตให้ทำได้ ให้ถือว่ากรณนั้นเป็นโมฆะ" (มาตรา 31) หากจะเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางอำนาจหน้าที่นี้ให้ชัดเจน น่าจะเทียบได้จากข้อตกลงต่าง ๆ ที่เสนาบดีปฏิบัติกับผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ที่ระบุถึงวิธีปฏิบัติราชการของเสนาบดีว่า ถ้าเป็นราชการปกติอันมีระเบียบแบบแผนและเคยปฏิบัติมาแล้ว ก็ให้ปฏิบัติไปตามเคยได้ ถ้าเป็นราชการที่เคยนำความขึ้นกราบบังคมทูลก็ให้นำเสนอผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ถ้ามีเหตุขัดข้องหรือสงสัยก็ให้นำข้อนั้นๆ มาหารือต่อผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร¹ เห็นได้ว่าสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบเก่า ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร คณะกรรมการราษฎรในระบบใหม่มีบทบาทอำนาจหน้าที่อย่างเดียวกันคือเป็นผู้ควบคุม ดูแลด้านนโยบาย แต่ที่ต่างออกไปคือ คณะกรรมการราษฎรมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสภา (มาตรา 28) โดยเป็นกรรมกรของสภาผู้แทนราษฎร ที่ได้รับแต่งตั้งหรือถูกถอดถอนจากสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 33)

ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร พระยามโนปกรณนิติธาดา ไม่ใส่ใจที่จะขอตำแหน่งกรรมการราษฎรที่มี 14 ตำแหน่งให้แก่กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งที่เป็นสิทธิของประธานคณะกรรมการราษฎรจะเป็นผู้คัดเลือกบุคคลเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรรับรอง แต่สิ่งที่พระยามโนปกรณนิติธาดามุ่งให้ความสำคัญยิ่งกว่าตำแหน่งกรรมการราษฎร คือการจัดสรรตำแหน่งเสนาบดีทั้ง 7 กระทรวง ให้เป็นของกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เนื่องจากการเป็นเจ้ากระทรวงย่อมเป็นตำแหน่งสั่งการ ขณะเดียวกันก็อาจเป็นไปได้ว่า คณะราษฎรคงต้องการที่จะได้ที่นั่งจำนวนมากในตำแหน่งคณะกรรมการราษฎร เพราะจากพื้นฐานแนวความคิดก็คือ คณะกรรมการราษฎรเป็นผู้ควบคุมดูแลและตัดสินใจด้านนโยบายอันมีความสำคัญต่อการที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ดังนั้นจำนวน 14 ที่นั่งในตำแหน่งคณะกรรมการราษฎรจึงเป็นของกลุ่มผู้นำคณะราษฎร 10 ที่นั่ง ที่เหลือเพียง 4 ที่นั่ง เป็นของพลเรือตรีพระยาปริชาลยุทธ พระยาศรีวิสารวาจา พระยาประมวลิษาพูล และหลวงเดชสหกรณ์ เมื่อต่างฝ่ายต่างต้องการไม่

¹"รายงานการประชุมเสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่างๆ พร้อมด้วยคณะราษฎร วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475," (2475, 15 สิงหาคม). นววิศาสตร์. หน้า 1782 - 1783.

ตรงกันความขัดแย้งจึงไม่เกิดขึ้น พระยามโนปกรณนิติธาดาเสนอให้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ประทานสภาผู้แทนราษฎร มาเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2475 โดยให้เหตุผลต่อสภาผู้แทนราษฎรว่าแม้จะรู้สึกเสียดายที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีต้องไปจาก ตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร "แต่ว่าหน้าที่ราชการทางโน้นสำคัญกว่า ท่านจึงต้องไป"¹ สิ่งที่น่าพิจารณาในเหตุการณ์นี้คือ โครงสร้างของระบอบรัฐธรรมนูญ ตำแหน่งประธาน สภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นตำแหน่งประมุขของฝ่ายนิติบัญญัติย่อมมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับประธาน คณะกรรมการราษฎรตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ การเปลี่ยนย้ายตำแหน่งของเจ้าพระยา ธรรมศักดิ์มนตรีเพื่อให้การยึดกุมอำนาจทางการเมืองของฝ่ายอนุรักษนิยมจะมั่นคงขึ้น จึงสะท้อนให้เห็นแนวคิดเบี่ยงลัดของพระยามโนปกรณนิติธาดาว่า ศักดิ์ศรีของประมุขฝ่าย นิติบัญญัติหาได้มีความสำคัญเท่ากับตำแหน่งเจ้ากระทรวงเลย และยังไม่นับเป็นคณะรัฐบาล ด้วย เพราะเมื่อครั้งที่มิได้เสนอให้พระยามโนปกรณนิติธาดาดำรงประธานสภาผู้แทนราษฎร พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ตอบปฏิเสธตำแหน่งนี้ ด้วยเหตุผลว่า "ปรารถนาจะได้โอกาส ทำงานเพื่อชาติ เพื่อราษฎรให้เต็มกำลังความสามารถ การเป็นผู้แทนราษฎรเพียงเท่านี้ พอละมี โอกาสทำประโยชน์แก่ราษฎรได้มากกว่าการเป็นประธาน ด้วยว่าการเป็นประธานไม่มีหน้าที่จะ ได้เถียงแสดงเหตุผลในที่ประชุม"² จึงแสดงให้เห็นแนวคิดที่ไม่ให้ความสำคัญแก่ตำแหน่ง ประธานสภาผู้แทนราษฎรที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากโครงสร้างรัฐบาลตามพระราชบัญญัติธรรมนูญฉบับชั่วคราว นายปรีดี พนมยงค์ และคณะราษฎรได้ให้ความสำคัญต่อการเข้าคุมที่นั่งในคณะกรรมการราษฎรซึ่งถือว่าการเป็น รัฐบาลจะทำหน้าที่ควบคุมนโยบาย มากกว่าที่จะเข้าไปเป็นเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ที่เป็นฝ่าย ปฏิบัติตามนโยบายรัฐบาล และขณะเดียวกันกลุ่มผู้นำคณะราษฎรก็ยังไม่อาวูโสพอที่จะเข้า ควบคุมกระทรวงต่าง ๆ ได้ ซึ่งหากเข้าไปเป็นผู้ควบคุมก็อาจจะได้รับการคัดค้านจากข้าราชการ ประจำ ดังนั้น การให้ความสำคัญกับตำแหน่งกรรมการราษฎรและจากสภาพการณ์ของ คณะราษฎรเอง จึงทำให้เกิดความลงตัวต่อการให้ความสำคัญของการเข้าดำรงตำแหน่ง เจ้ากระทรวงของกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาสามารถ นำตำแหน่งเสนาบดีทุกกระทรวงมาสวมเข้ากับกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่โดยไม่ต้องเกิดความ ขัดแย้งหรือต้องแย่งชิงกับคณะราษฎร ด้วยบุคคลจึงมีความสำคัญอย่างมาก ดังนั้น การคัดเลือก ด้วยบุคคลที่มีความคิดเห็นสอดคล้องกับคณะราษฎรที่ว่า ประเทศต้องมีรัฐธรรมนูญ และยกเลิก พระราชอำนาจสิทธิขาดของพระมหากษัตริย์ย่อมเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งพิจารณาได้จากองค์ประกอบ ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 40 คน จาก 70 คนนั้น เป็นคนรุ่นหนุ่มและเกือบทั้งหมดเป็น สมาชิกคณะราษฎร ย่อมหมายความว่าคณะราษฎรหวังจะควบคุมการดำเนินงานของ

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 22/2475. วันที่ 2 กันยายน 2475.

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 1/2475. วันที่ 28 มิถุนายน 2475.

ฝ่ายบริหารในสภาผู้แทนราษฎร ขณะที่สมาชิกสภาที่เลือกได้คัดเลือกจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ สำหรับผู้ที่จะมาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎรจะต้องพิจารณาคัดเลือกด้วยเหตุผลอื่นๆ ประกอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การได้รับการรับรองรัฐบาลระบอบใหม่จากต่างประเทศและความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์

เนื่องจากการเปลี่ยนระบอบการปกครองและเปลี่ยนรัฐบาลที่ไม่ใช่วิถีปกติเช่นการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ทำให้คณะราษฎรกลัวการแทรกแซงจากต่างชาติและเกรงว่ารัฐบาลต่างชาติจะไม่รับรองรัฐบาลใหม่ ดังนั้นในการประชุมร่วมระหว่างคณะราษฎรกับเสนาบดีและปลัดทูลฉลองของระบอบเก่า ปัญหาความสัมพันธ์กับต่างประเทศได้สะท้อนออกมาเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ กล่าวว่า สิ่งสำคัญที่จะต้องทำโดยด่วนคือ กิจการที่เกี่ยวกับการต่างประเทศ รัฐบาลชั่วคราวใหม่นี้ไม่คิดที่จะทำอันตรายชีวิตและทรัพย์สินของคนต่างประเทศที่ดำเนินธุรกิจหรือพำนักอาศัยอยู่ในประเทศไทย สิ่งใดที่เคยเป็นมาอย่างไรก็กระทำเหมือนเดิม ตลอดจนสัญญาทางพระราชไมตรีจะให้ดำเนินต่อไป ขอให้ช่วยกันระงับการแทรกแซงจากต่างประเทศ เพราะประเทศไทยยังไม่เข้มแข็งพอที่จะป้องกันตนเองได้ และขณะเดียวกันก็ต้องการให้รัฐบาลต่างประเทศรับรองรัฐบาลใหม่ด้วย¹

สำหรับความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ แม้วาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะถูกล้มล้างลงและพระมหากษัตริย์จะถูกลดทอนพระราชอำนาจ แต่ศักยภาพของกลุ่มที่ยังจงรักภักดีต่อระบอบเก่าก็ยังมีสูงอยู่ ซึ่งเป็นความกลัวของคณะราษฎรตลอดมา ทั้งเพื่อเป็นการลดกระแสความกลัวในหมู่เจ้านายและพระมหากษัตริย์ว่าจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่รุนแรง เช่นการล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ การประทุษร้ายหรือริบทรัพย์สินเจ้านาย รัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับพระมหากษัตริย์ เพราะพระองค์ยังคงอำนาจในการยับยั้งพระราชบัญญัติ อีกทั้งรัฐบาลและระบอบการปกครองระบอบใหม่ยังต้องอาศัยพระบรมเดชานุภาพ หากมีความขัดกันในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ย่อมนำไปสู่ความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลและระบอบใหม่อาจจะล้มเหลวได้อย่างง่าย ๆ ด้วยเหตุผลขององค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันก็เชื่อว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นิยมประชาธิปไตย และเห็นด้วยกับการที่ประเทศต้องมีรัฐธรรมนูญ จะไม่หันเหไปในทางพระมหากษัตริย์ ที่สำคัญจะไม่เป็นปรปักษ์กับคณะราษฎรในทางการเมือง นายปรีดี พนมยงค์ จึงเสนอชื่อพระยามโนปกรณนิติธาดา เข้าดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร จากข้อเขียนของนายปรีดี พนมยงค์ ในระยะหลัง ที่กล่าวถึงความผิดพลาดของตนที่สนับสนุนพระยามโนปกรณนิติธาดาว่า ตัวเขาเองเป็นผู้เดียวที่ทำให้ผิดเพราะได้เสนอคณะราษฎรให้เชิญพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็น

¹รายงานการประชุมเสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ กับด้วยคณะราษฎร วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475. ใน การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม. นาวิกศาสตร์. (2475, สิงหาคม). นาวิกศาสตร์. หน้า 1778 - 1779.

หัวหน้ารัฐบาล ทั้งที่สมาชิกคณะราษฎรอื่นๆ ก็มีได้คุ้นเคยกับพระยามโนปกรณนิติธาดา มาก่อน...และการปฏิบัติของพระยามโนปกรณนิติธาดาในระหว่างเป็นอธิบดีศาลอุทธรณ์นั้นก็กล้าตัดสินใจโดยมิได้เกรงกลัวอำนาจผู้ใด แม้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระบรมวงศานุวงศ์ก็ตาม ซึ่งนักเขียนกฎหมายหลายคนขณะนั้นได้นิยมชมชอบท่าน¹

พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) ศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญ ในพ.ศ. 2446 เป็นเนติบัณฑิตจากโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ได้รับทุนไปศึกษาต่อทางด้านกฎหมายที่ประเทศอังกฤษพร้อมกับพระยาเทพวิสุทธิพรพหลศุทธาบดี (อธิบดีศาลฎีกาที่อยู่ในกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และกลุ่มอนุรักษนิยม) กลับเข้ารับราชการในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์และศาลแพ่ง พ.ศ. 2457 เป็นผู้ช่วยสมุหพระนิติศาสตร์กระทรวงวัง พ.ศ. 2461 เป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตรธิการ เป็นที่ปรึกษากฎหมายสภาเผยแพร่พาณิชย์ พ.ศ. 2465 เป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงพาณิชย์ เป็นกรรมการศาลฎีกาและองคมนตรี เป็นอธิบดีศาลอุทธรณ์ นอกจากนี้ยังเป็นกรรมการร่างกฎหมายกระทรวงยุติธรรม และเป็นสภากรรมการองคมนตรีตลอดมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2470 จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากภูมิหลังประวัติของพระยามโนปกรณนิติธาดา นอกจากจะเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายแล้ว ยังผ่านประสบการณ์งานกระทรวงเกษตรธิการและกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งน่าจะสรุปได้ว่า การเลือกพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎรในอีกด้านหนึ่งนั้น เพราะเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ทุกด้าน

สำหรับความสัมพันธ์ของพระยามโนปกรณนิติธาดากับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยามโนปกรณนิติธาดามีความสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สามารถพิจารณาได้จากการที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการองคมนตรีตั้งแต่ พ.ศ. 2470 การเข้าสู่ตำแหน่งนั้นนอกจากจะต้องผ่านการกลั่นกรองจากกลุ่มอภิรัฐมนตรีว่าเป็นบุคคลที่วางใจได้แล้ว ต้องเป็นบุคคลที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้จัก และเป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเลือกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ให้มาเป็นเสนาบดีกระทรวงในสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาก็เลือกแต่ผู้ที่เป็นกรรมการองคมนตรีสภาทั้งสิ้น ซึ่งย่อมหมายความว่าบุคคลเหล่านั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวย่อมทรงรู้จักด้วยเช่นกัน อีกด้านหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางภรรยา คือคุณหญิงมโนปกรณนิติธาดา ซึ่งเป็นนางสนองพระโอษฐ์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี จากปัจจัยเหล่านี้จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว "ทรงคุ้นเคยและทรงทราบอุปนิสัยใจคอดีอยู่แล้วทั้งตัวพระยามโนและคุณหญิง"² พระยามโนปกรณนิติธาดาจึงมีคุณสมบัติเหมาะสมกับสถานการณ์ในช่วงเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่จะทำหน้าที่เป็นตัวกลางและการประนีประนอมทางการเมืองระหว่างคณะราษฎรกับพระมหากษัตริย์ เพราะนายปรีดี

¹ปรีดี พนมยงค์. (2526). *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย*. หน้า 423.

²จำลอง อิศรางกูร. (2492). *ละครการเมือง*. หน้า 84 - 85.

พนมยงค์ ก็ค่อนข้างมั่นใจว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนักประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันก็เป็นบุคคลที่มีความเป็นกลางและเชื่อมั่นในตนเอง ฝ่ายพระมหากษัตริย์มั่นใจว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกคณะราษฎร ก็จะไม่สนับสนุนคณะราษฎรมากเกินไปจนอาจกระทบต่อผลประโยชน์และสถานะของพระมหากษัตริย์และคณะเจ้านาย แต่สภาพการณ์บทบาทและพฤติกรรมทางการเมืองของพระยามโนปกรณนิติธาดาหลังจากได้อำนาจแล้ว ก็ไม่ได้เป็นไปตามที่ฝ่ายคณะราษฎรคาดหวังไว้

การคัดเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งเสนาบดีเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พระยามโนปกรณนิติธาดาได้เลือกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบอบเก่าทั้งหมด¹ จะเห็นว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาให้ความสำคัญแก่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ด้วยการเข้าไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงนี้อีกตำแหน่งหนึ่ง กระทรวงการต่างประเทศมีพระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ชุนตระกูล) ซึ่งเป็นปลัดทูลฉลองของกระทรวงนี้มาตลอดสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นเสนาบดี กระทรวงมหาดไทยมีพระยาจำแลนยบดี (ชิต สุนทรวร) อธิบดีกรมพลำกังค์ กระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ต้นสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นเสนาบดี กระทรวงยุติธรรมมีพระยาเทพวิฑูร-พหลศรดาบตี (บุญช่วย วณิกกุล) อธิบดีศาลฎีกา เป็นเสนาบดี กระทรวงกลาโหมแต่งตั้งพลตรีพระยาประเสริฐสงคราม ปลัดทูลฉลองให้ทำหน้าที่เสนาบดีไปพลางก่อน เพื่อรอพลเรือโทพระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน) เสนาธิการทหารเรือ ซึ่งขณะนั้นไปราชการที่กรุงเจนีวา และเมื่อเดินทางกลับในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม กระทรวงธรรมการ มีพระยาประมวฬวิชาพูล ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ และเป็นกรรมการคณะราษฎร เป็นเสนาบดี โดยบุคคลผู้นี้มิได้เป็นผู้ที่พระยามโนปกรณนิติธาดาสนับสนุน แต่การเข้ามาเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการก็เนื่องมาจากการเป็นกรรมการคณะราษฎร เพราะเพียงแค่วะเวลาเพียงสองเดือน คือในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2475 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ก็ได้รับการแต่งตั้งมาเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการแทน ส่วนกระทรวงเกษตรราพาณิขการ* มีเจ้าพระยาวงษานุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา) เป็นเสนาบดี สำหรับกระทรวงวังและกระทรวงมูรธาธร ดูไม่สู้จะมีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศ ไม่มีความสำคัญในระบอบใหม่ เป็นกระทรวงที่ตั้งขึ้นเพื่อพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์เท่านั้น และต่อมาก็ถูกลดฐานะเป็นเพียงกรมและถูกยกเลิกไปในที่สุด

แม้ว่ารัฐบาลชุดแรกที่พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำ จะได้รับการขนานนามจากหนังสือพิมพ์ว่าเป็นรัฐบาลคณะราษฎรหรือรัฐบาลหุ่น แต่ชื่อนี้ช่วยซ่อนเร้นบทบาทและ

¹ "ประกาศผลัดเปลี่ยนเสนาบดี ปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ และรวมกระทรวง," (2475, 29 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 49. หน้า 180 - 182.

*เป็นการรวมกระทรวงเกษตรราพาณิขการกับกระทรวงพาณิขย์และคมนาคมเข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน

พฤติกรรมทางการเมืองที่แท้จริงของกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หรือกลุ่มอนุรักษนิยมโดยเฉพาะพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งในที่นี้จะพิจารณาตัวของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมในแนวความคิดและพฤติกรรมที่แสดงออกทางด้านเศรษฐกิจและด้านรัฐธรรมนูญ

ปัญหาเศรษฐกิจนับว่าเป็นเรื่องสำคัญในขณะนั้น ซึ่งส่งผลกระทบต้องงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาลเป็นอย่างมาก พระยามโนปกรณนิติธาดาตระหนักถึงปัญหานี้มากจึงเข้ามารับหน้าที่เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติอีกตำแหน่งหนึ่ง เพื่อควบคุมและแก้ปัญหาการคลังของประเทศ แต่เป้าหมายที่สำคัญก็คือต้องการยับยั้งการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงใด ๆ ด้านนโยบายเศรษฐกิจของคณะราษฎรที่ปรากฏในคำประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 เมื่อวันยึดอำนาจการปกครองที่จะรีบทรัพย์เจ้านาย เอามาบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ เมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาเข้ามาเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติแล้ว สิ่งแรกที่ทำคือ การออกแถลงการณ์ต่อสภาผู้แทนราษฎรถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ทำให้ค่าเงินบาทขาดเสถียรภาพ จึงจำเป็นต้องแสดงความมั่นคงทางการคลังและนโยบายการลดหย่อนภาษีและการเก็บภาษีใหม่บางอย่างที่เป็นภาระหนักของราษฎร เพื่อเป็นไปตามนโยบายของคณะราษฎรที่ได้เคยประกาศไปแล้ว พระยามโนปกรณนิติธาดาจึงต้องยอมทำ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้สร้างความหนักใจให้แก่พระยามโนปกรณนิติธาดา เช่น ยกเลิกภาษีเกลือ ยกเลิกภาษีสมัตสรที่เป็นรายได้เข้ารัฐปีละ 150,000 บาท ลดค่าธรรมเนียมการทำตัวพิมพ์ รูปพรรณสัณฐานตัวพาหนะ ทำให้ขาดรายได้ปีละ 500,000 บาท แต่ "เราเห็นว่า เสียเงินเพียงเท่านี้แล้วจะเป็นการช่วยเหลือชาวนาได้เป็นอันมาก จึงเห็นว่าควรทำ"¹ ลดพิกัดเก็บเงินค่านาเป็นการช่วยเหลือชาวนา แม้จะเป็นจำนวนมากแต่หวังว่าจะหาทางอื่นมาชดเชยได้² และยกเลิกพระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดินฉบับใหม่ โดยกลับไปใช้ฉบับเก่า³ การยกเลิกภาษีเงินเดือน เพราะรายได้แผ่นดินขาดหายไปมากกว่าสามล้านบาท นอกจากนั้น ยังลดเงินเดือนเสนาบดีและอธิบดี ลดเบี้ยบำนาญข้าราชการชั้นผู้ใหญ่⁴ ยุบตำแหน่งและหน่วยงานที่ซ้ำซ้อนกันเพื่อให้งบประมาณสมดุลย์ จึงส่งผลกระทบต้องงบประมาณของสำนักพระราชวังจนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรู้สึกเสียพระเกียรติและมีพระราชดำรัสต่อว่าเสนาบดีกระทรวงพระคลัง⁵

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 5/2475. วันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2475.

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 6/2475. วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2475.

³ แหล่งเดิม.

⁴ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 54/2475. วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2475.

⁵ แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ ทรงสละราชสมบัติ. (2478). หน้า

รัฐบาลชั่วคราวของพระยามโนปกรณนิติธาดาต้องประสบปัญหายิ่งขึ้น เมื่อกระแสการเรียกร้องของชาวนาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องการให้ช่วยเหลือชาวนามีมากขึ้นในขณะที่มีการคาดว่าจะการจับเก็บรายได้จะลดลงอีกแต่รายจ่ายไม่สามารถตัดทอนลงไปมากกว่านี้ได้แล้ว นอกจากความพยายามควบคุมการคลังควบคู่ไปกับการเอาอกเอาใจชาวนาตามนโยบายของคณะราษฎรนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดายังต้องเผชิญกับการเรียกร้องของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและจากหนังสือพิมพ์ "เรื่องนี้ได้คิดและในคำแถลงการณ์ก็มี แต่ที่จะบอกว่าจะช่วยได้แค่ไหน เพียงใดในบัดนี้ยังไม่ได้ เพราะต้องคิดถึงงบประมาณด้วย"¹ แม้ว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาจะได้รับแรงกดดันจากนายปรีดี พนมยงค์และคณะราษฎรสายพลเรือนในสภาผู้แทนราษฎร ให้รัฐบาลยอมรับการจัดวางแผนโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นแนวความคิดด้านเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ปรากฏอยู่ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลชั่วคราวชุดที่ 2 ที่พระยามโนปกรณนิติธาดายังเป็นหัวหน้ารัฐบาลที่มีอำนาจเด็ดขาดเหนือคณะรัฐมนตรี

"...การวางแผนเศรษฐกิจของชาติถ้าไม่ทำให้ถี่ถ้วน คือรีบด่วนเกินไปแล้ว ความปั่นป่วนย่อมเกิดขึ้น การวางแผนต้องใช้เวลา จะนิมิตร์ให้ทันทีไม่ได้ รัฐบาลได้กำหนดที่จะแบ่งระยะเวลาออกเป็นสมัยๆ คือสมัยสอบสวน สมัยเตรียมการทดลอง และสมัยลงมือปฏิบัติ หลักการในเรื่องนี้มีเพียงกันอยู่เป็น 2 ทาง ทางหนึ่งรัฐบาลเข้าจัดทำเองเสียทั้งหมดซึ่งเป็นการตั้งไป อาจมีเสียยิ่งกว่าได้ อีกทางหนึ่งรัฐบาลปล่อยให้ราษฎรทำเอง ใครดีใครได้ก็เป็นการหย่อนเกินไป ฉะนั้น จุดหมายของรัฐบาลนี้จึงคิดเข้ามามีส่วนในกิจการที่เห็นเป็นสำคัญ สมควรทำเสียเองก็ทำ จะเอาประโยชน์ของคนหมู่หนึ่งเป็นที่ตั้งและไม่คิดถึงประโยชน์ของคนอีกหมู่หนึ่งนั้นหาไม่ได้..."²

จากคำแถลงนโยบายรัฐบาล พระยามโนปกรณนิติธาดาเห็นว่าประเทศต้องมีการวางแผนเศรษฐกิจระยะยาวที่แตกต่างจากรัฐบาลระบอบเก่าซึ่งเป็นโครงการปีต่อปี แต่ในสาระของแผนเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณนิติธาดานั้นเท่ากับว่าพร้อมที่จะขัดขวางแนวความคิดด้านเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์อย่างเต็มที่

สำหรับแนวความคิดและพฤติกรรมที่แสดงออกมาในด้านรัฐธรรมนูญ นับว่าเป็นงานสำคัญอันดับแรกของรัฐบาลชั่วคราว (ชุดแรก) ของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีที่กล่าวว่าจะเป็นฝ่ายที่มีอิทธิพลเหนือกว่านายปรีดี พนมยงค์และส่งผลไปถึงการแก้ไขพระราชบัญญัติธรรมนูญฉบับชั่วคราวของคณะราษฎร โดยเฉพาะเรื่องรูปแบบของฝ่ายบริหารและความสัมพันธ์

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 8/2475. วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2475.

² "คำแถลงนโยบายรัฐบาล," รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 47/2475. วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2475.

ทางอำนาจหน้าที่ระหว่างรัฐบาลกับสภาผู้แทนราษฎร สำหรับเรื่องรูปแบบของฝ่ายบริหารนั้น กลุ่มอนุรักษนิยมสามารถยกเลิกรัฐบาลแบบคณะกรรมการราษฎรซึ่งประธานคณะกรรมการราษฎรไม่มีอำนาจเต็มที่ แต่กลับต้องเผชิญกับความวุ่นวายเมื่อมีการลงมติที่ต้องใช้คะแนนเสียงส่วนใหญ่ ดังนั้นในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ประธานคณะกรรมการราษฎรและคณะกรรมการราษฎรพร้อมด้วยคณะเสนาบดี ได้ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง และในวันเดียวกันนี้พระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนคณะรัฐมนตรีพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ถวายรายชื่อให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้งต่างหากอีกฉบับหนึ่ง การเปลี่ยนเป็นรัฐบาลแบบคณะรัฐมนตรีทำให้อำนาจเด็ดขาดอยู่ที่นายกรัฐมนตรี และแนวความคิดที่จะให้ความสำคัญกับตำแหน่งสั่งการหรือเจ้ากระทรวง แม้ว่าบุคคลที่ประกอบขึ้นเป็นรัฐบาลชุดใหม่ของพระยามโนปกรณนิติธาดาที่ประกาศแต่งตั้งเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 จะไม่ได้เปลี่ยนแปลงตัวบุคคลคือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และกลุ่มอนุรักษนิยมที่เป็นเสนาบดีในรัฐบาลชั่วคราวชุดแรก ก็ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเดิมทุกกระทรวง และกรรมการราษฎรยังได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีเช่นกันแต่ไม่มีกระทรวงว่าการ นั้นย่อมหมายความว่าบทบาทอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีไม่มีกระทรวงสังกัด เหล่านี้ได้ถูกกลดทอนลง

ในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับสภาผู้แทนราษฎร อำนาจหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรที่เคยมีอย่างมากตามพระราชบัญญัติธรรมนูญฉบับชั่วคราว ได้ถูกกลดลงให้อยู่ในระดับความสัมพันธ์แบบถ่วงดุลย์ คือสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่เสนอญัตติ กระทุ้งถามและลงมติไว้วางใจคณะรัฐมนตรี ขณะที่ฝ่ายรัฐบาลก็มีสิทธิยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ หากพิจารณาตามแนวความคิดของกลุ่มอนุรักษนิยมก็คือ ต้องการหลีกเลี่ยงการถูกอภิปรายจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังปรากฏในคราวประชุมพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 29 และมาตรา 30 จากคำแถลงการณ์ของพระยามโนปกรณนิติธาดาถึงมาตราดังกล่าวซึ่งเป็นเรื่องการกำหนดสมัยประชุมสภาว่า "เรากำหนดตามรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น คือปีละหนึ่งครั้ง หากมีพิเศษเขาก็เรียกประชุมวิสามัญ...แต่ในระหว่างเก้าสิบวันนี้ พระมหากษัตริย์จะให้ปิดประชุมเสียก็ได้ แต่หากว่างานยังไม่แล้ว เราก็ขอให้พระมหากษัตริย์ขยายเวลาออกไปได้เช่นเดียวกัน"¹ แม้ว่ามาตรา 33 ระบุให้สมาชิกสภาจำนวน 1 ใน 3 มีสิทธิทำคำร้องขอเปิดประชุมสภาสามัญวิสามัญ แต่ความต้องการของสมาชิกสภายังต้องการควบคุมรัฐบาล เช่น พลเรือตรีพระยาศรยุทธเสนี และพระยานิติศาสตรวิศาลย์ ซึ่งเป็นสมาชิกคณะราษฎรเห็นว่าสมัยประชุมมีเพียงปีละครั้งเดียวและระยะเวลาเก้าสิบวันนั้นน้อยเกินไป ควรเป็นปีละสองครั้งและระยะเวลาหนึ่งร้อยยี่สิบวัน ในเหตุผลของความเป็นจริงก็คือคณะของตนเพิ่งเปลี่ยนระบอบการปกครอง มีกิจการที่ต้องทำอีกมากและที่สำคัญต้องการควบคุมคณะรัฐมนตรี ในที่สุดจึงได้เติมข้อความในมาตรา 29 ว่า ในปีหนึ่งท่านให้

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 37/2475. วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475.

มีสมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่งหรือหลายสมัยแล้วแต่สภากำหนด แต่หลังจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ตามรัฐธรรมนูญฉบับถาวร พระยามโนปกรณนิติธาดาใช้เวลาประชุมสภาผู้แทนราษฎรจากสัปดาห์ละ 3 วัน เหลือเพียง 1 วัน ซึ่งก็นับเป็นความสำเร็จของกลุ่มอนุรักษนิยมในอีกแง่มุมหนึ่ง

การแสดงพฤติกรรมในอีกด้านหนึ่งของกลุ่มอนุรักษนิยมก็คือ ความพยายามยกฐานะและพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ การยกสถาบันพระมหากษัตริย์ให้อยู่เหนือสถาบันฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ตลอดทั้งให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นผู้แทนในการใช้อำนาจอิสระที่เป็นของราษฎร ยกเลิกมาตราที่ให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยคดีความของพระมหากษัตริย์ และระบุว่า พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ (มาตรา 3) ตลอดทั้งเพิ่มระยะเวลาในการให้พระราชอำนาจยับยั้งพระราชบัญญัติ ซึ่งในความคิดของพระยามโนปกรณนิติธาดาเห็นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญในการเป็น "เครื่องจักรคอยถ่วงเหนี่ยวอำนาจต่างๆ ให้อำนาจต่างๆ ถ่วงเหนี่ยวหรือดุลย์อำนาจระหว่างรัฐบาลกับสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้นไม่"¹ แต่แนวความคิดในการเพิ่มพระราชอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์ยับยั้งพระราชบัญญัตินั้น ฝ่ายปฏิวัติที่ล้มระบอบเก่าล้มพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ ย่อมกลัวการโต้ตอบจากพระมหากษัตริย์หากถวายพระราชอำนาจแก่พระองค์มากขึ้น แต่สำหรับกลุ่มอนุรักษนิยมแล้ว ไม่มีความรู้สึกและเหตุผลที่จะเกรงกลัวในลักษณะดังกล่าว ดังนั้น จึงสามารถแสดงบทบาทส่งเสริมพระเกียรติยศและพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ได้ นั่นคือเป็นการเสริมอำนาจให้แก่กลุ่มอนุรักษนิยมของตนอีกด้วย

แนวคิดทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษนิยม

จากสถานการณ์ทางการเมือง แม้ว่ากลุ่มอนุรักษนิยมค่อนข้างจะได้เปรียบอยู่บ้าง แต่กลุ่มอนุรักษนิยมก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าประเทศจะต้องมีรัฐธรรมนูญ ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร กลุ่มอนุรักษนิยมก็ไม่ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาทั้งหมด เพียงแต่อยู่ในระดับการประนีประนอมกับคณะราษฎรเท่านั้น การประนีประนอมนี้แสดงออกมาระหว่างการแต่งตั้งฝ่ายบริหารชุดใหม่กับการคงอยู่ของสภาผู้แทนราษฎรชุดเก่าหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 สำหรับฝ่ายบริหารได้ระบุไว้ในมาตรา 46 ว่า พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นคณะหนึ่ง แม้ว่าจะระบุว่า "ทรงตั้ง" แต่ในทางปฏิบัติจริง ประธานสภาผู้แทนราษฎรจะเป็นผู้ทูลเกล้าถวายรายชื่อบุคคลที่สมควรขึ้นมากในสภาให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย จากนั้น นายกรัฐมนตรีจะถวายรายชื่อบุคคลที่จะเป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้งอีกครั้ง จากหลักการดังกล่าวในวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร พระยามโนปกรณนิติธาดาในฐานะประธาน

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 37/2475. วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475.

คณะกรรมการราษฎรพร้อมด้วยคณะกรรมการราษฎรและคณะเสนาบดี จึงได้ถวายกราบบังคมลาออกจากตำแหน่ง เรื่องนี้ พระยามโนปกรณนิติธาดาได้อธิบายว่า "เพราะเหตุว่าตามรัฐธรรมนูญชั่วคราว สภาเป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการราษฎร แต่ว่าตามรัฐธรรมนูญถาวรฉบับใหม่นี้ พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแต่งตั้งแล้วสภานี้ก็จะได้ลงมติความไว้วางใจให้ปฏิบัติราชการต่อไป"¹ แต่ในกรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลับเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม เพราะมาตรา 68 ระบุว่า คณะราษฎรยังเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้

"มาตรา 68 ในระหว่างเวลาตั้งแต่ใช้รัฐธรรมนูญนี้จนกว่าสมาชิกตามมาตรา 65 นั้น* จะได้เข้ารับหน้าที่แล้ว ท่านว่าสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีอยู่แล้ว โดยพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475"² เมื่อพิจารณาตามเนื้อหาของมาตรานี้ การเลือกและเสนอตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 ในสมัยต่อไปนั้นก็ไม่ใช่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อีกต่อไป แต่อำนาจการเลือกและการเสนอตั้งเป็นของรัฐบาล ซึ่งก็คืออำนาจของคณะราษฎร อย่างไรก็ตาม การใช้ถ้อยคำว่า "ทรงตั้ง" สมาชิกประเภทที่ 2 ก็เป็นเพียงการรักษาหน้าใจหรือถวายพระเกียรติ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดหากตีความตรงตัวโดยไม่พิจารณาสิ่งอื่นๆ มาประกอบ หากใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริงไม่นอกจากนี้ ประเด็น ที่กลุ่มอนุรักษนิยมไม่สมหวังคือ อายุของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งแม้จะมีการแก้ไขจากอายุ 20 ปี เป็น 23 ปี แต่กลุ่มอนุรักษนิยมก็ยังเห็นว่าน้อยไป และเห็นอีกว่าจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะมีถึงประเภทละ 120 คน รวม 2 ประเภทเป็น 240 คนนั้นก็มากเกินไปสำหรับการที่จะควบคุม ความไม่สมหวังนี้ได้แสดงออกมาโดยการใช้อำนาจเด็ดขาดหลังเกิดวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2475 ด้วยการแก้ไขกฎหมายการเลือกตั้ง

หากพิจารณาถึงแนวคิดและพฤติกรรมทางด้านเศรษฐกิจและด้านรัฐธรรมนูญของกลุ่มอนุรักษนิยมที่พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำนั้น (ดูบทที่3 หัวข้อแรก) จะพบว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมมีบทบาทและแนวทางต่างไปจากคณะราษฎร พระยามโนปกรณนิติธาดาก็ตระหนักถึงขอบเขตที่จำกัดในด้านความสัมพันธ์กับคณะราษฎร โดยเฉพาะกับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสูงในหลายด้าน ได้แก่ด้านการเมืองในฐานะผู้นำคณะราษฎรสายพลเรือนและเป็นมันสมองของคณะราษฎร ในด้านเศรษฐกิจในฐานะผู้วางแผนเค้าโครงการเศรษฐกิจและหลัก 6 ประการ และในด้านรัฐธรรมนูญในฐานะผู้ร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราวและผู้ร่วมร่างรัฐธรรมนูญแห่ง

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 46/2475, วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2475.

*ประกอบด้วยสมาชิกประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2

² "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม," (2475, 10 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 49. หน้า

ราชอาณาจักรสยาม จึงทำให้มีการประนีประนอมต่อกัน มีข้อสังเกตประการหนึ่งในการ "ร่วมเกมการเมือง" กับทุกๆ ฝ่ายของพระยามโนปกรณนิติธาดา คือให้ความหวังแก่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าพระองค์จะได้ทรงเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 ด้วยพระองค์เอง ตามความในรัฐธรรมนูญว่าด้วยเสียงของสมาชิก 2 ใน 3 ซึ่งจะประกาศ พระราชบัญญัติที่พระองค์ทรงยับยั้งเป็นกฎหมายบังคับใช้ได้จะได้รับการแก้ไข¹ ขณะที่ พระยามโนปกรณนิติธาดาได้วางกลการเมืองกับนายปรีดี พนมยงค์ โดยนำความชื่นชมและความพอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มาบอกฝากนายปรีดี พนมยงค์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรหรือร่างพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง² แต่ "ไม้ตาย" ของพระยามโนปกรณนิติธาดา คือการใช้สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทักท้วง (ดูบทที่ 2) ดังในกรณีการพิจารณาเปลี่ยนคำว่า "กรรมการราษฎร" มาเป็น "รัฐมนตรี" ซึ่งถ้าเอาเข้าจริงแล้ว ก็น่าจะเป็นคำที่พระยามโนปกรณนิติธาดาและ กลุ่มอนุรักษนิยมก็คงไม่เห็นด้วยเหมือนกัน เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวสัมพันธ์กับอำนาจทางตำแหน่ง (ดูบทที่ 3 หัวข้อแรก) ไม้ตายนี้ใช้ได้ผลเสมอ ดังจะเห็นในกรณีห้ามข้าราชการเป็นสมาชิก สมาคมการเมืองและพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งสุดท้ายเมื่อปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. 2475

ในช่วงครึ่งปีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ประเมินสถานการณ์ทางการเมืองใหม่ว่า "การเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อจะมีรัฐธรรมนูญนี้ หาได้รับความนิยมนจากคนไทยทั่วไปดังที่เราคาดหมายไว้ว่าจะเป็น"³ การประเมินสถานการณ์ทางการเมืองใหม่นี้ พระยามโนปกรณนิติธาดาก็คงจะคิดเหมือนกับพระองค์เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประเมินว่า คณะราษฎรขณะนี้ขาดความเป็นเอกภาพและหาได้มีความคิดหรือแนวทางทางการเมืองและเศรษฐกิจไปในทางเดียวกันไม่ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา แม้จะเป็นหัวหน้าคณะราษฎรแต่ก็พยายามวางตัวเป็นกลาง นอกจากนี้แม้พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาจะเป็นผู้บัญชาการทหารบก แต่ก็ไม่มีฐานกำลังในกองทัพอย่างแท้จริง อำนาจในกองทัพตกที่แท้จริงอยู่ในความควบคุมของพันเอกพระยาทรงสุรเดช ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขึ้นมาบิบบทบาทอย่างสูงทางการเมืองก็มีผู้สนับสนุนที่แท้จริงเพียงไม่กี่คนในสภา

¹จำลอง อิศวรรค์. (2492). *ละครการเมือง*. หน้า 68 และ 137.

²ภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 นายปรีดี พนมยงค์ ได้เปิดเผยในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรว่า "ครั้นแล้วพระยามโนปกรณฯ ได้มาบอกกับข้าพเจ้าว่า พระมหากษัตริย์ทรงชมเชยข้าพเจ้าว่า ร่างกฎหมายนี้ทรงเห็นว่าเป็นหลักประชาธิปไตยแท้ๆ และทรงรับสั่งว่าจะไม่ทรงทักท้วงเลย แม้แต่ตัวอักษรเดียว" อ้างใน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร*. ครั้งที่ 9/2476. วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2476.

³พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. (2505). *เจ้าชีวิต*. หน้า 698.

ผู้แทนราษฎรและในคณะกรรมการราษฎร ผู้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ส่วนใหญ่เป็น คณะทหารและพลเรือนชั้นผู้น้อย ส่วนพันธมิตรหัวงพิบูลสงคราม ผู้นำคณะราษฎรชั้นผู้น้อยสาย ทหารบก และนาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย ผู้นำคณะราษฎรชั้นผู้น้อยสายทหารเรือ ก็ไม่ได้ แสดงความสนใจทางการเมืองแต่อย่างใด การประเมินสถานการณ์ภายในคณะราษฎรนี้ น่าจะ ทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 พร้อมทั้งกลุ่มอนุรักษ นิยมในโครงสร้างทางการเมืองใหม่ก็เริ่มเป็นฝ่ายรุกทางการเมืองต่อคณะราษฎร โดยเฉพาะกับ ฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์ในช่วง 3 เดือนสุดท้ายของ พ.ศ. 2475

ตามรัฐธรรมนูญฉบับถาวรเป็นที่ตกลงกันว่า รัฐบาลชั่วคราวสมัยที่ 2 จะเป็นรัฐบาล ที่มีอายุเพียงไม่เกิน 4 เดือน คือถึงต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2476 โดยมีภาระหน้าที่เตรียมให้ มี การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2476 เพื่อให้เป็นไป ตามบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญ ที่ให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท คือมาจากการเลือกตั้งและการแต่งตั้ง พระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. 2475 ซึ่งถือว่าเป็น ส่วนหนึ่งที่สำคัญของรัฐธรรมนูญ ได้ประกาศใช้ในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2475 กระทรวง มหาดไทยได้ออกกฎกระทรวงมหาดไทยเรื่องกำหนดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตาม ความในพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. 2475 ซึ่งเท่ากับเป็นการประกาศให้มีการเตรียมงาน เพื่อรองรับการเลือกตั้ง กระทรวงมหาดไทยก็เพียงแต่รอประกาศพระราชกฤษฎีกาให้มีการ เลือกตั้งเท่านั้น การเลือกตั้งครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยก็จะเริ่มต้นขึ้น

การรุกรทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษนิยม

ในช่วงสามเดือนสุดท้ายของ พ.ศ. 2475 ได้เกิดปัญหาทางการเมืองที่สำคัญ 2 เรื่อง คือ ปัญหาสมาคมการเมือง (สมาคมคณะราษฎร) และปัญหาเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ปัญหาทั้งสองเรื่องนี้ได้ทำให้เกิดความแตกแยกอย่างรุนแรงในกลุ่มผู้นำคณะราษฎร ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงการเป็นฝ่ายรุกทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระยา มโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำ และการแสดงพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการสนับสนุนกลุ่มอนุรักษนิยมอย่างชัดเจน

1. ปัญหาสมาคมการเมือง*

สมาคมคณะราษฎรเป็นสมาคมการเมืองที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย สมาคมแรกของประเทศไทย เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2475¹ มีพระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ เป็นนายกสมาคม ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี เป็นอุปนายก นายสงวน ดุลารักษ์ เป็นเหรัญญิก

*สมาคมการเมือง คือ พรรคการเมืองในปัจจุบัน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2475). เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. 0201.16/35. 21 พฤศจิกายน 2475.

นายประยัด ศรีจัญญ เป็นนายทะเบียน นายสุรินทร์ ชีโนทัย เป็นบรรณารักษ์ นายวณิช ปานะนันท์ เป็นเลขานุการ เรือเอกหลวงนิเทศกลกิจ เป็นปฏิคม ร้อยตำรวจเอกหลวงอภิบาล-เขตต์นคร ร้อยเอกหลวงเชวงศักดิ์สงคราม ร้อยเอกหลวงอดุลเดชจรัส ร้อยเอกหลวงรณสิทธิ-พิชัย ร้อยเอกหลวงชาญสงคราม เรือเอกหลวงนาวาวิจิตร เรือเอกชลิต กุลกำมัชร เรือโทวัน ฤยาพร เป็นกรรมการ เราจะพบว่า นอกจากนายกสมาคมและกรรมการบางคนที่ไม่ใช่สมาชิก คณะราษฎรแล้วสมาชิกส่วนใหญ่ของสมาคมคณะราษฎรจะเป็นสมาชิกคณะราษฎรชั้นผู้น้อย พระยานิติศาสตรวิศาลย์ได้แถลงว่า "การที่จัดตั้งสมาคมนี้ขึ้นก็เพื่อให้ช่วยกันออกความคิดเห็นให้รัฐบาลเดินตามจุดประสงค์เท่านั้น หากใครจะเป็นผู้ลงมือกระทำการใดๆ ตามที่มีคน เข้าใจกันนั้นไม่"¹ จุดประสงค์ในที่นี้คือหลัก 6 ประการของคณะราษฎรซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของ สมาคมด้วย รัฐบาลในคำแถลงนี้หมายถึงสมัยรัฐบาลชั่วคราว แต่เมื่อเข้าสู่สมัยที่สอง ซึ่งสภาจะ ประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท โดยประเภทที่ 1 มาจากการเลือกตั้ง ประเภทที่ 2 มาจากการ แต่งตั้ง สมาคมคณะราษฎรก็แสดงเจตนาอย่างเต็มที่ ที่จะส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งในฐานะ พรรคการเมืองและในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดรัฐธรรมนูญ แต่ตามหลักวิธีการที่ได้มีการตกลงกัน เมื่อคราวร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร คือประธานสภาผู้แทนราษฎรจะทูลเกล้าฯ เสนอชื่อบุคคลที่ จะเป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นบุคคลที่คุมเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรให้พระมหากษัตริย์ ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง สิ่งนี้ย่อมหมายความว่า เมื่อสมาคมคณะราษฎรเป็นพรรคการเมืองเดียวที่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง จึงมีแนวโน้มที่จะคุมเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรและ เป็นฝ่ายจัดตั้งรัฐบาลในที่สุด

ความไม่น่าไว้วางใจสมาคมคณะราษฎรของกลุ่มอนุรักษนิยมมี 2 ประการ คือ ประการแรก สมาคมคณะราษฎรเป็นฐานสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ นอกจากนั้นวัตถุประสงค์ หลักของสมาคมได้ระบุอย่างชัดเจนที่จะช่วยรัฐบาลและประชาชนให้ถึงซึ่งความสุขสมบูรณ์ตาม หลัก 6 ประการ ซึ่งการที่สมาคมจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ก็ต้องเป็นรัฐบาลเสียเอง ประการที่สอง ในการจัดตั้งสาขาสมาคมคณะราษฎรประจำจังหวัดต่างๆ สมาคมได้อาศัยกลไกระบบราชการ เป็นแกนจัดตั้ง² ฝ่ายบริหารสาขาจังหวัดต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการระดับสูงของจังหวัดนั้น ส่วนฝ่ายอื่นๆ ก็จะมีข้าราชการฝ่ายปกครอง ทหาร ตำรวจ การที่คณะราษฎรเป็นกลุ่มอำนาจ ใหม่ของประเทศ ย่อมมีแรงดึงดูดให้ข้าราชการจำนวนมาก ต้องปรับเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอด ทางตำแหน่งหน้าที่การงานในระบบราชการด้วยการสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกคณะราษฎร ดังนั้น ข้าราชการจึงเป็นสมาชิกที่สำคัญของสมาคมคณะราษฎร "เป็นที่ตระหนักกันอยู่ว่า เนื้อแท้ของ

¹"การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม," (2475, 16 กุมภาพันธ์). นาวีกาศาสตร์. หน้า 307

- 308.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2475). เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. 0201.16/36. 20 ธันวาคม

2475.

สมาคมนี้ก็คือข้าราชการทุกประเภท"¹ นับจากวันจดทะเบียนเป็นสมาคมการเมือง เริ่มต้นมีสมาชิกประมาณ 10,000 คน จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 เฉพาะมณฑลกรุงเทพฯ ก็มีสมาชิกถึง 60,000คน ในจำนวนนี้ครึ่งหนึ่งเป็นข้าราชการ อีกครึ่งหนึ่งเป็นคนสามัญหรือประชาชนทั่วไป² ดังนั้น การแสวงหาฐานสนับสนุนของคณะราษฎรจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ด้วยเหตุนี้ ในความเห็นของกลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำ และทัศนะของพระมหากษัตริย์ เจ้านาย รวมถึงกลุ่มนิยมเจ้า จึงมีอาจจะละเลยให้สมาคมคณะราษฎรเติบโตเป็นสมาคมการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป

ในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2475 กลุ่มนิยมเจ้าได้ยื่นเรื่องขอจดทะเบียนสมาคมคณะชาติ เป็นสมาคมการเมืองอีกสมาคมหนึ่ง ทำให้มีข้อโต้แย้งว่าควรให้มีการจัดตั้งได้หรือไม่ "จึงกลายเป็นข้อโต้เถียงหรืออภิปรายกันขนานใหญ่ในหน้าหนังสือพิมพ์"³ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนสมาคมคณะราษฎร* กับหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนกลุ่มนิยมเจ้า** หนังสือพิมพ์กลุ่มแรกโจมตีคณะชาติว่า เป็นกลุ่มการเมืองของผู้ร่ำรวยซึ่งถือประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ เป็นผู้เกลียดชังคณะราษฎรและต่อต้านนโยบายคณะราษฎร มีคณะเจ้านายอยู่เบื้องหลัง จึงไม่สมควรให้จดทะเบียนเป็นสมาคมการเมือง ส่วนหนังสือพิมพ์กลุ่มหลังเห็นว่า เป็นความจำเป็นสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตยที่จะต้องมีพรรคการเมืองหรือพรรคฝ่ายค้าน⁴ ในขณะเดียวกัน กลุ่มผู้นิยมเจ้าได้หาทางออกในการจดทะเบียนสมาคมการเมือง ด้วยการทำหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยให้เหตุผลว่า "ประเทศที่ปกครองโดยถือเสียงราษฎรเป็นใหญ่ ซึ่งเรียกว่า ดิโมคราซี หรือประชาธิปไตยนั้น จำเป็นต้องมีคณะกรรมการเมืองมากกว่าหนึ่งคณะ..."⁵ พร้อมกันนั้น หลวงวิจิตรวาทการ เลขาธิการคณะชาติได้ไปชี้แจงเรื่องนี้กับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งต่อมากลุ่มผู้นำคณะราษฎรก็ยินยอมให้คณะชาติตั้งขึ้นได้⁶

จากเกมการเมืองที่จะให้จัดตั้งสมาคมคณะชาติได้หรือไม่นั้น กลุ่มอนุรักษนิยมได้เปลี่ยนมาเป็นแผนการหาทางล้มเลิกสมาคมคณะราษฎร เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยามโนปกรณนิติธาดา ตามข้อความบางตอนว่า ยังไม่ถึง

¹"สมาคมคณะราษฎร," (2475, 9 มีนาคม). *ประชาชาติ*. หน้า 4.

²แหล่งเดิม.

*เช่น หนังสือพิมพ์ 24 มิถุนา, สัจจัง, กรรมกร.

**เช่น หนังสือพิมพ์ไทยใหญ่, ช่วยกรรมกร และกรุงเทพฯเดลิเมล์.

³"มติเรื่องคณะชาติ," (2475, 20 มกราคม). *ประชาชาติ*. หน้า 5.

⁴รัตน เมฆนันทไพศิฐ. (2531). *การเมืองกับกฎหมายการพิมพ์* (พ.ศ. 2453 - 2487).

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 162 - 164.

⁵"เรื่องของคนหนึ่ง," (2511). ใน "ศรภักย์"ต่าย.

⁶จำลอง อิศวรรค์. (2492). *เล่มเดิม*. หน้า 159.

เวลาอันสมควรที่จะมีคณะกรรมการเมืองเหมือนประเทศทางยุโรป แต่เมื่อเกิดมีคณะกรรมการเมืองขึ้นแข่งขันกัน ประชาชนทั่วไปก็จะเข้าใจผิดกันไปว่า เป็นการตั้งหมู่คณะสำหรับขัดแย้งหักล้างอำนาจซึ่งกันและกัน แต่โดยเหตุที่รัฐบาลได้อนุญาตให้มีสมาคมคณะราษฎรแล้ว จึงเป็นการยากที่จะกีดกันห้ามมิให้มีคณะกรรมการเมืองอีกคณะหนึ่งหรือหลายคณะได้ พระองค์ทรงพระราชทานความเห็นว่าจะสมควรที่จะเลิกสมาคมคณะราษฎรและคณะอื่นๆ ที่จะขอก่อตั้งทั้งหมด¹ พระราชหัตถเลขาฉบับนี้จึงน่าจะเป็นเครื่องมือให้พระยามโนปกรณนิติธาดาเสนอในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี สั่งห้ามข้าราชการเป็นสมาชิกสมาคมการเมือง ซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายฐานสาขาของสมาคมคณะราษฎรเกือบทั้งหมด อีกทั้งกลุ่มผู้นำคณะราษฎรบางคนก็ไม่สนับสนุนสมาคมคณะราษฎร แต่กลับมาสสนับสนุนกลุ่มพระยามโนปกรณนิติธาดา เช่น กลุ่มนายทหารของพันเอกพระยาทรงสุรเดช ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ในขณะที่บางส่วนก็วางเฉย เช่น พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันตรีหลวงพิบูลสงคราม จึงทำให้กลุ่มพลเรือนของนายปรีดี พนมยงค์ ต้องถูกโดดเดี่ยวในคณะรัฐมนตรี

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับหนังสือสั่งการเรื่องมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 ในการสั่งห้ามข้าราชการเป็นสมาชิกสมาคมการเมืองไปยังกระทรวงต่างๆ นั้น ไม่ปรากฏว่าหนังสือสั่งการฉบับนี้ส่งไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมแต่อย่างใด ซึ่งน่าจะหมายความว่า เรื่องนี้พระยามโนปกรณนิติธาดาคงให้ทหารดกลงกันเอง เพราะในวันรุ่งขึ้นได้มีคำสั่งกระทรวงกลาโหมโดยมติคณะกรรมการกลางกลาโหม ให้ทหารออกจากสมาคมการเมือง² หลักการที่ว่าทหารต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองนั้น เป็นหลักการที่ถูกต้องตามแบบประชาธิปไตย แต่ในสภาวะทางการเมืองย่อมกดดันบทบาทของนายทหารคณะราษฎร ขณะที่ได้อำนาจประโยชน์แก่ฝ่ายรัฐบาลหรือกลุ่มอนุรักษนิยมนั่นเอง เพราะนายทหารคณะราษฎรเป็นกรรมการกลางสมาคมคณะราษฎรโดยตำแหน่งและกลุ่มนายทหารคณะราษฎรชั้นผู้น้อยก็เป็นผู้ทำหน้าที่บริหารสมาคมนี้ ดังนั้น คำสั่งของคณะกรรมการกลางกลาโหม น่าจะยังไม่ได้รับการปฏิบัติจากนายทหารคณะราษฎรที่ให้ออกจากสมาคมการเมือง ซึ่งก็หมายความว่า ขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชาในปลายเดือนกุมภาพันธ์ มีข่าวลือว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่เสด็จจากหัวหินกลับพระนครในงานพิธีฉัตรมงคล* ทำให้เกิดเสียงวิจารณ์ว่าคณะรัฐบาลแตกแยกกันอย่างรุนแรงและก็เป็นจริงเพราะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้เสด็จนิวัติกลับ ซึ่งพอจะอธิบายได้ว่าพระองค์ไม่พอพระทัยต่อการกระทำของคณะราษฎร จึงทรงแสดงท่าทีสนับสนุนกลุ่มอนุรักษนิยมในการณิคำสั่งห้ามข้าราชการเป็นสมาชิกสมาคมการเมือง จากแรงกดดันนี้ทำให้

¹"แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ ทรงสละราชสมบัติ," (2478).

เล่มเดิม. หน้า 155 - 156.

²"ให้ทหารออกจากสมาคมการเมือง," (2475, 20 กุมภาพันธ์). ประชาชาติ. หน้า 4.

*วันที่ 24 กุมภาพันธ์

พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาหัวหน้าคณะราษฎร ต้องออกคำชี้แจงของผู้บัญชาการทหารบก คลายเป็นคำกำชับให้ทหารวางตัวเป็นกลางทางการเมืองตามคำสั่งกระทรวงกลาโหม "...ทหาร พร้อมด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้เป็นจอมทัพของเรา จักปฏิบัติตนเป็นคนกลาง...ไม่ใช่ เป็นกำลังสำหรับคณะใดคณะหนึ่ง โดยจะเพาะทหารเราไม่มีหน้าที่โอนเอียงส่งเสริมคณะหนึ่ง คณะใด..."¹ ระหว่างคำสั่งกระทรวงกลาโหมตามมติคณะกรรมการกลางกลาโหมกับคำชี้แจงของผู้บัญชาการทหารบกที่ห่างกันถึงยี่สิบวันก็เป็นสิ่งที่อธิบายได้อีกว่า พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาผู้บัญชาการทหารบกและหัวหน้าคณะราษฎรก็ถูกโดดเดี่ยวในคณะกรรมการกลางกลาโหมเหมือนกัน

ปัญหาสมาคมการเมืองนี้ กลุ่มอนุรักษ์นิยมของพระยามโนปกรณนิติธาดา ประสบความสำเร็จในการกดดันกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ในคณะรัฐมนตรี กดดันพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาหัวหน้าคณะราษฎรในคณะกรรมการกลางกลาโหม ดึงความสนับสนุนได้จากกลุ่มพันเอกพระยาทรงสุรเดช และร้อยโทประยูร ภมรมนตรี โดยภาพรวมก็คือ ความแตกแยกกันเองในกลุ่มผู้นำคณะราษฎร

2. ปัญหาเค้าโครงการเศรษฐกิจ

จากสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจที่ผิดเคื่องก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นจุดที่คณะราษฎรใช้เป็นประเด็นโจมตีระบอบการปกครองของรัฐบาลชาตินิยม ดังนั้นเมื่อคณะราษฎรเข้ามาจัดตั้งรัฐบาล จึงได้แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจที่คณะราษฎรได้เคยโจมตีรัฐบาลเก่า ฉะนั้น แนวทางแก้ไขปัญหาแรงกดดันทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะด้านภาษีอากรของคณะราษฎร เช่น ยกเลิกภาษีนาเกลือ ยกเลิกอากรสมพัสดุ ลดค่าธรรมเนียมทำตัวพิมพ์รูปพรรณสัณฐาน พิกัดเก็บเงินค่านา ยกเลิกพระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดินฉบับใหม่* ประกาศพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา ห้ามยึดทรัพย์สินของกสิกร จัดตั้งสำนักงานจัดหางาน อย่างไรก็ตาม สิ่งต่างๆที่รัฐบาลชั่วคราวแก้ไขเป็นเพียงการลดกระแสแรงกดดันทางเศรษฐกิจต่อราษฎรเท่านั้น จุดประสงค์หลักของคณะราษฎรคือต้องพัฒนาประเทศให้เจริญในด้านต่างๆ นั่นคือการบำรุงความสุขสมบูรณ์ ในเรื่องนี้ นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้มีบทบาทผลักดันการแก้ไขปัญหาและพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ที่คิดว่ารัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง ส่วนกลุ่มพลเรือนโดยนายซิม วีระไวทยะ และนายสงวน ตุลารักษ์ก็แสดงการเรียกร้องรัฐบาลในสภาผู้แทนราษฎรให้จัดการกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วน

นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าคณะราษฎรสายพลเรือนเป็นผู้ที่แสดงออกมาตั้งแต่ต้นที่จะให้รัฐบาลวางแผนเศรษฐกิจ โดยให้รัฐบาลเป็นผู้จัดการเอง ให้รัฐบาลเป็นเจ้าของที่ดิน ราษฎรเป็นผู้ออกแรงงาน ขณะที่แนวทางของพระยามโนปกรณนิติธาดา รัฐบาลเป็นเพียงผู้

¹"คำชี้แจงของผู้บัญชาการทหารบก," (2475, 5 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 49. หน้า 4183 - 4184.

ชักชวนชี้แจงแนะนำสั่งสอนราษฎร ช่วยเหลือเงินทุนบ้าง ดังนั้น เมื่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของ นายปรีดี พนมยงค์ ปรากฏออกมา ย่อมเท่ากับว่าแนวความคิดด้านเศรษฐกิจของทั้งสองฝ่าย ต้องขัดแย้งกันอย่างชัดเจน ความขัดแย้งในแนวทางเศรษฐกิจนี้ กล่าวได้ว่า เป็นความขัดแย้ง ระหว่างแนวเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมกับแนวอนุรักษนิยม ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณาวางแผนการเศรษฐกิจ นายปรีดี พนมยงค์ได้รับ มอบหมายให้เป็นผู้ร่าง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ซึ่งต่อมาไม่นานนักนายปรีดี พนมยงค์ได้เสนอ ร่างเค้าโครงการต่อคณะรัฐมนตรีในวันที่ 9 มีนาคม และที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้ตั้งคณะกรรมการ 14 คน ให้พิจารณาเค้าโครงการฉบับนี้ ในขณะที่มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรอยู่นั้น นายจรูญ สืบแสง ได้ตั้งกระทู้ถึงนโยบายเศรษฐกิจว่ารัฐบาลดำเนินการไปอย่างไร พระยามโนปกรณ- นิธิตาดาได้ตอบว่า กำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณา แต่สิ่งที่น่าสังเกตขณะตั้งกระทู้ นายจรูญ สืบแสง ได้กล่าวว่า "นโยบายของหลวงประดิษฐฯ มีบางคนเข้าใจไปว่า เป็นนโยบายทาง คอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยม"¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขณะนั้นกระแสการโจมตีนายปรีดี พนมยงค์ ได้ปรากฏขึ้นแล้ว

คณะกรรมการพิจารณาร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ ได้ประชุมกันเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2475 ที่ประชุมได้ลงมติเห็นชอบ 8 ราย ได้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ หลวงเดชสหกรณ์ หลวงคหกรรมบดี หลวงเดชาดิวงศ์วรวิวัฒน์ หม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรวรรณ นายแนบ พหลโยธิน นายทวี บุญยเกตุ และนายวิลาศ โอสถานนท์ ส่วนกลุ่มผู้คัดค้านมี พระยามโนปกรณนิธิตาดา พลเรือโทพระยาราชวังสัน พันเอกพระยาทรงสุรเดช และพระยา ศรีวิสารวาจา สำหรับร้อยโทประยูร ภมรมนตรี และหลวงอรรถสารประสิทธิ์ งดออกเสียง เนื่องจากทำหน้าที่เลขานุการที่ประชุม พร้อมกันนั้นกลุ่มผู้คัดค้านเค้าโครงการเศรษฐกิจ ได้เตรียมวางแผนพัฒนาการเศรษฐกิจอย่างคร่าวๆ เสนอต่อที่ประชุมด้วยเช่นกัน ซึ่งเท่ากับเป็น การสร้างความขัดแย้งในแนวทางเศรษฐกิจอย่างเปิดเผยขึ้นแล้ว

การประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2475 พระยานิธิตาสตรี-ไพศาลย์ได้ตั้งกระทู้ว่า คณะรัฐมนตรีรับปากว่าจะอธิบายเรื่องโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งพลเรือโท พระยาราชวังสันได้ตอบว่า คณะกรรมการกำลังพิจารณาอยู่ แต่ก็น่าสังเกตว่าหลังจากนั้นก็ไม่มี การประชุมสภาอีกเลยจนกระทั่งวันที่ 30 และวันที่ 31 มีนาคม แม้จะมีการประชุมอีกสองครั้ง แต่ก็ไม่มีสมาชิกสภารายใดกล่าวถึงเรื่องโครงการเศรษฐกิจอีกเลย ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี พิจารณานโยบายเศรษฐกิจครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 มีนาคม ก็ยังมิได้มีการลงมติแต่อย่างใด เป็นแต่ เพียงแสดงความคิดเห็นตามแนวทางของแต่ละฝ่าย เพราะนายแนบ พหลโยธิน ได้เสนอให้รอ คอยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา กลับมาจากต่างจังหวัดเสียก่อน ด้วยหวังจะมีการ

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 55/2475. วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2475.

ประนีประนอมกันได้ การพิจารณาโครงการเศรษฐกิจครั้งนี้กล่าวได้ว่าเป็นการถกเถียงกันระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับกลุ่มของพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งต่างก็ยืนมั่นในแนวทางของตน โดยตั้งข้อแม้ว่า หากรัฐบาลยอมรับนโยบายของฝ่ายใด อีกฝ่ายหนึ่งก็จะลาออก นายปรีดี พนมยงค์ กล่าวว่าได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ถ้าจะประกาศใช้นโยบายเศรษฐกิจของตน ตนก็ต้องลาออกจากการเป็นรัฐมนตรีเสียก่อน เพื่อจะไม่ได้ทำให้คนเข้าใจผิดว่าเป็นนโยบายของรัฐบาล¹ ซึ่งพระยามโนปกรณนิติธาดาเห็นว่า ให้ลาออกไม่ได้ โดยให้เหตุผลว่า จะทำให้ขาดความเชื่อถือในรัฐบาล เพราะรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลต่างมีนโยบายต่างกัน นายปรีดี พนมยงค์ จึงเสนอว่า ขอให้แนวทางเศรษฐกิจของตนปรากฏในทางใดทางหนึ่ง แต่พระยามโนปกรณนิติธาดาก็ไม่อาจยอมรับได้

การประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาเรื่องนี้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475² เมื่อพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ถามถึงนโยบายเศรษฐกิจว่าได้ดำเนินการไปอย่างไรบ้าง นายปรีดี พนมยงค์ ได้เล่าถึงการเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดาได้นำบันทึกพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ที่พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยและทรงคัดค้านอย่างรุนแรงให้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ ได้อ่าน วิธีนี้จึงทำให้ทุกอย่างยุติลงทันที เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ กล่าวว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วยแล้วก็มีทางเดียวเท่านั้นคือตัวของเขาต้องลาออกจากรัฐมนตรี เรื่องการลาออกนี้พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาขอให้ระงับไว้ก่อนโดยเสนอทางออกให้แก่ทั้งสองฝ่ายคือไม่ประกาศนโยบายเศรษฐกิจของฝ่ายใด ส่งคนไปดูงานเกี่ยวกับเรื่องนี้แล้วมาออกความคิดเห็นกัน และรอให้ถึงสมัยที่สองแล้วแต่งตั้งบุคคลสามจำพวก คือคนมีทรัพย์ พ่อค้าและกรรมกรขึ้นเป็นกรรมการพิจารณา จะเห็นได้ว่าทางออกของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นการผลักดันให้รัฐบาลชุดใหม่ที่กำลังจะมีขึ้นในไม่ช้าเป็นผู้พิจารณา แต่ในท้ายที่สุดของการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งนี้มีการลงมติ ซึ่งปรากฏว่านโยบายเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณนิติธาดา มีผู้สนับสนุนถึง 11 เสียง ได้แก่ พระยามโนปกรณนิติธาดา พลเรือโทพระยาราชวังสัน พันเอกพระยาทรงสุรเดช พระยาศรีวิสารวาจา พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ พระยาจำแลนยบดี พระยาเทพวิฑูรพหลศุรดาบดี นาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย และหลวงเดชสหกรณ์ แต่ผลสรุปที่เกิดขึ้นภายหลังการลงมติ แม้ว่านโยบายของพระยามโนปกรณนิติธาดาจะได้รับความเห็นชอบ แต่ที่ประชุมเสียงส่วนมากขอไม่ให้ประกาศเป็นนโยบายของ

¹ วัฒนา มโนพิโมกษ์. (2519). *ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 253 - 257.

² แหล่งเดิม.

รัฐบาล ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่า ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งจนทำให้ นายปรีดี พนมยงค์ ต้องลาออกจากการเป็นรัฐมนตรี

จากลำดับเหตุการณ์จะพบว่า เริ่มต้นที่การพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจของ นายปรีดี พนมยงค์ แล้วกลายเป็นความขัดแย้งจากการเสนอแนวนโยบายเศรษฐกิจของพระยา โนปกรณ์นิติธาดาและการอ้างพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีทรงเห็นด้วยกับร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี อย่างกรณีหลวงเดชสหกรณ์ที่เคยสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ก็กลับมาสนับสนุนพระยาโนปกรณ์นิติธาดา หรือการงดออกเสียงของพันเอกพระยา พลพลพยุหเสนา กับพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์

กลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระยาโนปกรณ์นิติธาดาเป็นผู้นำนั้น ไม่ได้เป็นรัฐบาล หุ่นของคณะราษฎร แต่มีแนวความคิดและบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจ และการร่างรัฐธรรมนูญเป็นของตนเองมาตั้งแต่แรก เพียงแต่ว่าค่อนข้างประนีประนอมกับคณะราษฎรในสมัยที่เป็น รัฐบาลชั่วคราวชุดแรก แต่ในสมัยที่เป็นรัฐบาลชั่วคราวชุดที่สอง กลุ่มอนุรักษนิยมกลับเป็นฝ่าย รุกทางการเมือง สำหรับปัญหาสมาคมการเมืองและปัญหาเค้าโครงการเศรษฐกิจ คณะราษฎร เองก็ได้แสดงให้เห็นความไม่มีเอกภาพในกลุ่มผู้นำ โดยเฉพาะการแยกตัวออกมาของพันเอก พระยาทรงสุรเดช ที่พระยาโนปกรณ์นิติธาดาสารภาพถึงเข้ามาสนับสนุนฝ่ายตนได้ ตลอดทั้ง กลุ่มอนุรักษนิยมยังได้รับการสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จากสภาพ การณ์ดังกล่าวเห็นได้ว่า กลุ่มอนุรักษนิยมมีความเข้มแข็งทางอำนาจมากขึ้นในคณะรัฐบาล แต่ กลุ่มอนุรักษนิยมยังต้องเผชิญกับการคัดค้านและอาจพ่ายแพ้ต่อการลงมติในเรื่องใด ๆ ที่จะมีขึ้น ในกาลข้างหน้า ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ กับพรรคพวกคณะราษฎรสายพลเรือนเป็นฝ่ายกุมเสียง ข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร ด้วยเหตุนี้ เมื่อกลุ่มอนุรักษนิยมประเมินว่าฝ่ายตนมีกำลัง สนับสนุนจากกองทัพอย่างเพียงพอ แผนการยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อกำจัดฝ่ายค้านจึงเป็นสิ่งที่ ตามมา

บทที่ 4

วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

ความสับสนเนื่องจากการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เพื่อสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญ นั้น ปัญหาที่สำคัญคือการจัดวางให้พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะและมีอำนาจหน้าที่เพียงใดในระบอบใหม่ สำหรับคณะราษฎรก็ยังไม่อาจวางใจได้ว่า พระมหากษัตริย์ บรรดาเจ้านายและกลุ่มผู้นิยมเจ้าจะรื้อฟื้นการปกครองระบอบเก่าขึ้นมาอีกครั้ง ดังนั้น จึงจัดวางตำแหน่งพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในฐานะประมุขของประเทศ มีอำนาจยับยั้งกฎหมายที่ผ่านการลงมติของสภาผู้แทนราษฎร แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงหวังว่าจะได้เป็นผู้เลือกและแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 และทรงต้องการให้มีการตราไว้ในรัฐธรรมนูญว่า สภาผู้แทนราษฎรจะลงมติให้บังคับใช้กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงยับยั้งได้ก็ต่อเมื่อใช้คะแนนเสียง 3 ใน 4 แห่งมวลสมาชิกทั้งหมด¹ ผลโดยรวมของทั้งสองประเด็นที่ทรงมุ่งหวังคือ พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจทั้งโดยพฤตินัยและนิตินัยอย่างแท้จริงในระบอบใหม่ หรือเป็นการเปลี่ยนระบอบการปกครองเพียงแต่ชื่อและรูปแบบบางประการของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้อยู่ภายใต้ชื่อระบอบรัฐธรรมนูญ

ความมุ่งหวังของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับความต้องการของคณะราษฎรที่จะจำกัดกรอบฐานะและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่ ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้ความสนับสนุนกลุ่มอนุรักษนิยมของพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งมีความขัดแย้งกับคณะราษฎรในปัญหาสมาคมการเมืองและนโยบายเศรษฐกิจ ให้ประกาศ "พระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่" เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เพื่อขจัดคณะราษฎรออกจากศูนย์อำนาจทางการเมือง ผลของการประกาศพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ทำให้รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาชุดใหม่ เป็นรัฐบาลเผด็จการที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ

¹สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2536). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. หน้า 35 - 38. และ 49 - 51.

แผนการก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ

การเตรียมแผนยุบสภาผู้แทนราษฎรของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม เริ่มในตอนบ่ายของวันพุธที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2475 โดยพระยามโนปกรณนิติธาดาพร้อมด้วยพลเรือโทพระยาราชวังสัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เดินทางไปหัวหินเพื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ลงพระปรมาภิไธยในพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร นั้นหมายถึงความล้มเหลวของนายปรีดี พนมยงค์ ในมติคณะรัฐมนตรีเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจขึ้นเด็ดขาดของพระยามโนปกรณนิติธาดา นอกจากนี้ พระบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชวิจารณ์ว่า ทั้งตัวนายปรีดี พนมยงค์และเค้าโครงการเศรษฐกิจของเขาเป็นคอมมิวนิสต์

"...มีข้อความอันหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนอย่างไม่ต้องสงสัยเลยว่า โครงการนี้นั้นเป็นโครงการอันเดียวที่แน่นอนกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างใครนั้นข้าพเจ้าไม่ทราบ สตาลิน จะเอาอย่างหลวงประดิษฐไพฑูริย์ หรือหลวงประดิษฐไพฑูริย์ จะเอาอย่างสตาลินก็ตอบไม่ได้ ตอบได้ข้อเดียวว่า โครงการทั้ง 2 นี้เหมือนกันหมด เหมือนกันจนรายละเอียดเช่นที่ใช้และรูปของวิธีการกระทำ จะผิดกันก็แต่รัสเซียนั้นแก้ไขเป็นไทยหรือไทยนั้นแก้ไขเป็นรัสเซีย..."¹

พระบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจย่อมเป็นเครื่องมือที่ดีสำหรับพระยามโนปกรณนิติธาดา ที่ทำให้ผู้อาจคัดค้านหรือไม่เห็นด้วยต้องวางตัวเป็นกลาง หรือผู้ที่เคยวางตัวเป็นกลางก็อาจหันมาสนับสนุน พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ซึ่งในความเป็นจริงแล้วพระยามโนปกรณนิติธาดาในฐานะนายกรัฐมนตรี เมื่อลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ก็มีผลทางกฎหมายได้ แต่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ให้คณะรัฐมนตรีร่วมลงนามด้วย ยกเว้นรัฐมนตรีที่ไม่มีกระทรวงว่าการ 6 คน คือ พลเรือตรีพระยาปริชาลยุทธ นายปรีดี พนมยงค์ หลวงเดชสทกรณ พระยาประมวลวิชาพูล นายแนบ พหลโยธิน และนายตัว ลพานุกรม สิ่งที่เกิดขึ้นครั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่า พระยามโนปกรณนิติธาดา ได้สร้างภาพว่าได้รับการสนับสนุนจากนายทหารคณะราษฎรในเรื่องนี้ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ให้เหตุผลถึงการร่วมลงนามในพระบรมราชโองการว่า ก่อนที่ตนเองจะเดินทางไปต่างจังหวัด ได้มีข้อขัดแย้งกันในคณะรัฐมนตรีเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ แต่ไม่คิดว่าเรื่องจะบานปลาย และขณะนั้นมีผู้หัวนักรงพากันถอนเงินออกจากธนาคารเพราะเสถียรภาพของรัฐบาล ทำให้ต้องร่วมลงชื่อรับสนองพระบรมราชโองการเพื่อให้เกิดการณ์ยุติลง² จากเหตุผลของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา อาจเป็นเพราะ

¹ปรีดี พนมยงค์. (2526). *ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย*. หน้า 255.

²"สัมภาษณ์พระยาพหลฯ," (2476, 7 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 4.

ถูกกดดันจากเสียงข้างมากของกลุ่มพระยามโนปกรณนิติธาดา และกลุ่มนายทหารของ พันเอกพระยาทรงสุรเดช ขณะเดียวกันข่าวลือเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจและตัวของนายปรีดี พนมยงค์เป็นคอมมิวนิสต์ "จึงจำใจต้องลงนามไป เพราะเห็นว่าจะขัดขึ้นไปที่ไม่มีประโยชน์"¹ สำหรับพันตรีหลวงพิบูลสงครามให้เหตุผลในการร่วมลงนามว่า ตนเองยังใหม่กับการเมือง ถูกเกลี้ยกล่อมให้ลงนามเป็นคนสุดท้ายเพราะเห็นทุกคนลงชื่อกันไปแล้ว เห็นได้ว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาได้กดดันนายทหารคณะราษฎรชั้นผู้ใหญ่ลงไปจนถึงชั้นผู้น้อยที่ได้คัดค้านไม่เห็นด้วยในการปิดสภาผู้แทนราษฎร² ซึ่งได้แก่ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา พันตรีหลวงพิบูลสงคราม และนาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย วิธีการใช้เสียงส่วนใหญ่ของคณะรัฐมนตรีและพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระยามโนปกรณนิติธาดานำมาใช้ จำลอง อิศวรรงค์ ผู้เขียนหนังสือละครการเมือง ได้ให้ความเห็นว่า "ถ้าจะขัดขึ้นทัดทานอย่างใดลงไปในขณะที่นั้น อาจทำให้เป็นที่ขุนเคืองพระราชหฤทัย ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ก็อย่าหวังเลยว่าจะความสงบสุขในแผ่นดินไทยจะมีอยู่ได้... คณะราษฎรทั้งคณะก็จะถูกตราหน้าว่าชื่อว่าเป็นคณะคอมมิวนิสต์ที่ได้พยายามเปลี่ยนแปลงการปกครองมาก็เพื่อจะนำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์มาฝังลงไว้ในผืนแผ่นดินไทยนั่นเอง"³ สำหรับทัศนะของหนังสือพิมพ์ต่างประเทศก็มองเหตุการณ์วิกฤตการณ์ทางการเมืองของไทยครั้งนี้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งก็ไม่ผิดความจริงเพราะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินส่วนพระองค์ให้รัฐบาลพิมพ์พระราชวินิจฉัยโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ 3,000 ฉบับ เพื่อแจกจ่ายให้แก่บุคคลและคณะบุคคลทราบข้อความนั้นๆ โดยทั่วกัน⁴ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงการสนับสนุนรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในโครงการเงินกู้เอกชนในประเทศของรัฐบาล โดยพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นผู้แจ้งความแก่หนังสือพิมพ์ว่า "ในหลวงทรงให้รัฐบาลกู้เงินเป็นล้านๆ"⁵

จากเหตุการณ์ปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ได้เกิดความหวาดกลัวในหมู่เจ้านายและผู้มีกำลังว่าจะถูกริบทรัพย์เพื่อนำไปฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับข่าวเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ที่มีลักษณะเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ อีกทั้งพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ตอกย้ำความเป็นคอมมิวนิสต์ลงไปอีก จึงสร้างความเชื่อถือเป็นเรื่องจริง จากสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ ย่อมเปิดโอกาสและเงื่อนไขที่ค่อนข้างชอบธรรมให้พระยามโนปกรณนิติธาดายึดอำนาจเพื่อจัดอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ออกไป

¹ กรมโฆษณาการ. (2482). คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482 เรื่องกบฏ. หน้า 23.

² แหล่งเดิม. หน้า 24.

³ จำลอง อิศวรรงค์. (2492). ละครการเมือง. หน้า 128 – 129.

⁴ "พระราชวินิจฉัยโครงการเศรษฐกิจ," (2476, 20 เมษายน). ประชาชาติ. หน้า 2.

⁵ "ในหลวงทรงให้รัฐบาลกู้เงิน," (2476, 26 เมษายน). ประชาชาติ. หน้า 4.

จากรัฐบาลและขจัดพวกฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ที่อยู่ในสภาผู้แทนราษฎร แต่สิ่งที่ควรพิจารณาคือ ขณะนั้นมีการเคลื่อนไหวของลัทธิคอมมิวนิสต์เพียงใดในสังคมการเมืองไทย เพราะในสมัยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ให้ความหมายลัทธิคอมมิวนิสต์ว่า เป็นลัทธิเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการถือครองกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์ ไม่เคยเป็นเหตุร้ายแก่ความสงบเรียบร้อยของประชาชน จึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นภัย แต่รัฐบาลต้องปราบปรามเพราะ "มีทั้งการสั่งสอนและฝึกฝนให้ใช้กำลังบังคับและทำร้าย เพื่อเป็นทางให้เกิดการกำเริบ พวกคอมมิวนิสต์มักจะพยายามก่อให้เกิดความเกลียดชังและความเป็นปรปักษ์ต่อรัฐบาลอย่างหนึ่ง ถ้ายั่วให้คนทั้งหลายขาดความจงรักภักดีและให้เกิดความกระด้างกระเดื่องขึ้น"¹ และหากจะพิจารณาถึงการเคลื่อนไหวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในไทยเวลานั้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นชาวจีนและญวน เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศของตน โดยภาพรวมแล้วความกลัวในปัญหาคอมมิวนิสต์นั้น เป็นเพียงความรู้สึกผิวดินทางการเมืองของไทย เพราะการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคอมมิวนิสต์ในไทย เช่น คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มแห่งสยามก็เป็นคนจีนต่างด้าว แต่พระยามโนปกรณนิติธาดา ก็พยายามปลุกกระแสความน่าหวาดกลัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้น ซึ่งหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรณ ทรงวิจารณ์พฤติกรรมการปลุกกระแสคอมมิวนิสต์ของพระยามโนปกรณนิติธาดา ว่า

"...พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี ในขณะนั้นได้ยืนเด่นอยู่ในรัศมีอันผุดผ่องปราศจากความมัวหมองทั้งผอง...แต่บังเอิญผีคอมมิวนิสต์ได้ผลุ่ดโผล่เข้ามาหลอนพระยามโนฯ คงจะขวัญหนีดีฝ่อด้วยความจริงใจ...แต่ในขณะนั้นภัยคอมมิวนิสต์มีอยู่โดยแท้จริงและอย่างร้ายแรงหรือ ข้าพเจ้าขอกล่าวอ้างถ้อยคำของหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ในขณะนั้น เพราะเป็นหนังสือพิมพ์ที่เจ้าคุณมโนฯก็นับถือหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ กล่าวว่า ในพระนครนี้มีภัยคอมมิวนิสต์นิดหน่อย แต่ตามชนบทไม่มีเลยตั้งแต่นั้นมา รัฐบาลพระยามโนฯ ก็พรั่นและร่ำร้องถึงภัยคอมมิวนิสต์หนักยิ่งขึ้นเป็นลำดับมา จนมหาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศสั่นสะท้านไปหมด ด้วยความตระหนกตกใจในภัยคอมมิวนิสต์นี้..."²

ในอีกด้านหนึ่งของการเตรียมการยุบสภาผู้แทนราษฎรโดยพระยามโนปกรณนิติธาดา และกลุ่มอนุรักษนิยมครั้งนี้ แม้ว่าภาพที่ออกมาจะเป็นเพียงการยึดอำนาจรัฐบาลตนเอง โดยอาศัยพระราชกฤษฎีกา ไม่มีการต่อสู้ของทหาร ไม่มีการควบคุมตัวบุคคลสำคัญ หรือการยึด

¹สุชาติ เจริญวงศ์. (2519). *ปฏิวัติของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อการเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยม ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 333 - 345.

²"คดีการเมือง : ตามโอวาทท่านวรรณ," (2476, 25 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 8.

สถานที่ราชการสำคัญอย่างเช่นการปฏิบัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แต่การกล้าตัดสินใจครั้งนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดาสนใจในกำลังสนับสนุนจากกองทัพบกและกองทัพเรือ จากบันทึกของ เอช. คริสเตียนเซน กล่าวว่า กลุ่มขุนนางรู้สึกว่พวกตนมีกำลังเข้มแข็งพอ ก็ตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่า ถ้าหากจำเป็นแล้วก็จะทำลายล้างความพยายามที่จะก่อให้เกิดความยุ่งยากทั้งหลาย โดยขอความร่วมมือจากกองทหารจากต่างจังหวัด ด้วยความร่วมมือของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะรัฐบาลได้เปิดเผยความคิดของตน ต่อพันเอกพระยาทรงสุรเดช ว่ามีอำนาจอยู่ในมือพอเพียง และอธิบายโดยละเอียดว่าจะเกิดอะไรแก่ประเทศไทย ถ้าหากใช้ทฤษฎีกึ่งคอมมิวนิสต์ของพวกหัวก้าวหน้า ซึ่งเป็นผลให้พระยาทรงสุรเดช ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกให้คำมั่นว่า จะให้ความสนับสนุนแก่กลุ่มขุนนาง¹ และการประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรของพระยามโนปกรณนิติธาดานั้น "มีทหารบกทหารเรือเข้มแข็งอยู่แล้ว โดยทหารบกมีพันเอกพระยาทรงสุรเดช เป็นผู้คุมกำลัง ทหารเรือมีพลเรือโทพระยาราชวังสัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และนาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย และเชื่อมั่นว่าฝ่ายอื่นจะคิดปฏิบัติซ้อนเป็นไม่มีทาง"²

จากความสัมพันธ์อันเหมาะสมระหว่างปัจจัยปัญหาเจ้าโครงการเศรษฐกิจที่มีแนวทางการแบบลัทธิคอมมิวนิสต์กับความแตกแยกของกลุ่มผู้นำทางทหารของฝ่ายคณะราษฎร เป็นผลทำให้การเตรียมยุบสภาผู้แทนราษฎรของพระยามโนปกรณนิติธาดากับกลุ่มอนุรักษนิยมเป็นสิ่งที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาการวางจังหวะสร้างสถานการณ์ความวุ่นวายที่สภาผู้แทนราษฎร รวมถึงพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยเตรียมไว้แล้วตั้งแต่วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2475 จากนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดาพร้อมด้วย พระยาศรีวิสารวาจา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี เลขาธิการคณะรัฐมนตรี "ก็ได้อพยพเข้าไปอยู่ในวังปารุสกวัน"³ ซึ่งแม้จะเป็นท่าเทียบรัฐบาลแต่ก็เป็นที่ที่พันเอกพระยาทรงสุรเดชกับกลุ่มนายทหารของเขาได้ควบคุมอยู่ด้วย ดังนั้น จึงมีการวางแผนการยุบสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 โดยการสร้างสถานการณ์เพื่อให้เกิดความวุ่นวายในคราวประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 58/2475 เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2475* วาระสำคัญในการประชุม คือ การตั้งกระทู้ถาม เรื่องคำสั่งห้ามข้าราชการเข้าเป็นสมาชิกสมาคมการเมือง ซึ่งเป็น

¹ วัฒนา มโนโพนิกษ์. (2520). *ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 81.

² เสาวลักษณ์. (นามแฝง). (2508). *ตัวตายแต่ชื่อยัง*. หน้า 220.

³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 59/2475. วันที่ 31 มีนาคม 2475.

*สภาผู้แทนราษฎรในสมัยรัฐบาลชั่วคราวชุดที่ 2 กำหนดให้มีการประชุมทุกวันศุกร์ ฉะนั้น กำหนดประชุมครั้งนี้ได้ถูกเลื่อนจากวันศุกร์ที่ 24 มีนาคม ไปประชุมวันพฤหัสบดีที่ 30 มีนาคม

ญัตติของพระยานิติศาสตราพิศาลย์ นายกษมาคมคณะราษฎร เพราะเรื่องนี้พระยามโนปกรณ-
นิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม ได้รับชัยชนะจากการสนับสนุนของคณะรัฐมนตรีและ
คณะกรรมการกลางกลาโหม สิ่งนี้กลุ่มอนุรักษนิยมของพระยามโนปกรณนิติธาดาน่าจะได้มีการ
เตรียมตัวรับมือแล้วว่าปัญหาเรื่องคำสั่งห้ามข้าราชการเป็นสมาชิกสมาคมการเมือง ต้องได้รับ
การคัดค้านอย่างรุนแรงจากสมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือนที่มีนายปรีดี พนมยงค์เป็นแกนนำ
และเรื่องก็เป็นจริง เมื่อฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดาพ่ายแพ้ในการลงมติลับของสมาชิกสภา
ผู้แทนราษฎร โดยให้รัฐบาลถอนคำสั่งห้ามนี้ออกไปในคราวประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันศุกร์
ที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2475 เวลา 9.35 - 11.50 น.* แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในเช้าวันนี้คือ มีกำลังทหารโดย
คำสั่งของพันเอกพระยาทรงสุรเดช ให้ตรวจค้นอาวุธของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนก่อน
เข้าประชุมในสภา ในกรณีนี้ พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ชี้แจงต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรว่า
"...ทหารนั้นถือว่เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องความสงบ เมื่อวานนี้ความปรากฏแก่เขาว่า มีบางคน
พกอาวุธเข้ามาเป็นที่น่าหวาดเสียวแก่สมาชิก เมื่อเขาถือว่เป็นหน้าที่จะระงับความสงบ ก็ขอ
อย่าให้พกอาวุธเข้ามาในที่ประชุมเลย"¹ นายจรูญ สืบแสง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิก
คณะราษฎรสายพลเรือนซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่พกอาวุธปืนเข้าสภาเสมอ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า แต่ก่อนก็
พกอาวุธปืนกันได้ แต่การพกนั้นมิใช่เพื่อการหาเรื่องยิงกัน เป็นการพกเพื่อป้องกันตัวและก็ได้
มีการตรวจค้น ทำไมสภาเพิ่งจะมากลัวกัน ในที่สุดที่ประชุมสภาได้ขอให้ประธานสภาผู้แทน
ราษฎรถอนคำสั่งเรื่องทหารตรวจค้นอาวุธ แต่นอกจากทหารที่มาทำหน้าที่ตรวจค้นอาวุธแล้ว
ยังมีทหารอีกกลุ่มหนึ่งถืออาวุธนั่งอยู่ในห้องประชุมสภาและกันที่ประตูไม่ให้สมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรออกจากที่ประชุม

จากเหตุการณ์ที่สภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้ เห็นได้ว่า เป็นการสร้างสถานการณ์เพื่อให้
ดูสมจริงถึงความวุ่นวายที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า แผนการยุบสภาผู้แทนราษฎรของ
พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมประสบความสำเร็จแล้วตั้งแต่วันที่ 31 มีนาคม
พ.ศ. 2475 เพราะในคืนวันเดียวกันนี้ ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ในฐานะรัฐมนตรีร่วมคณะและ
เป็นเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้เข้าควบคุมการพิมพ์ราชกิจจานุเบกษาอยู่ตลอดเวลา² สิ่งนี้
ย่อมหมายความว่า พระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรี
ชุดใหม่ จะมีผลทางกฎหมายตั้งแต่วันเสาร์ที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เป็นต้นไป

*พระยามโนปกรณนิติธาดา ขอเลื่อนเวลาประชุมตามปกติจากเวลา 16.00 - 18.00 น. มาเป็นเวลา
9.35 - 11.50 น.

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 59/2475. วันที่ 31 มีนาคม 2475.

²"ราชกิจจานุเบกษาประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร." (2476, 3 เมษายน). ประชาชาติ. หน้า 1.

การประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่

การที่รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาถูกอภิปรายโจมตีในสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2475 ประกอบกับการมีแนวโน้มว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นพรรคพวกของนายปรีดี พนมยงค์ อาจจะเสนอให้มีการทบทวนเพื่อพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่ง และได้มีการลงมติประกาศใช้เป็นนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล ได้สร้างความหวาดระแวงแก่พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม ในทางกลับกันพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมก็สามารถสร้างความร้าวฉานขึ้นในคณะผู้ก่อการปฏิวัติได้ เมื่อความลงตัวของปัจจัยทั้งสองมารวมกัน การประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่จึงเกิดขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระราชกฤษฎีกา

ให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่

ประชาธิปไตย ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า สภาผู้แทนราษฎรในขณะนี้คงประกอบด้วยสมาชิกซึ่งตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว จนกว่าจะถึงเวลาอันสมควรที่จะโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรตั้งผู้แทนขึ้นมา เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นการสมควรที่สภาจะพึงดำริการเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญทางเศรษฐกิจอันเป็นรากเหง้าแห่งความเป็นอยู่ของประเทศมาแล้วแต่โบราณกาล บัดนี้ปรากฏว่ามีสมาชิกเป็นจำนวนมากแสดงความปรารถนาแรงกล้า* เพียรที่จะทำการเปลี่ยนแปลงไปในทางนั้นโดยวิธีการอันเป็นอุปายในทางอ้อมที่จะบังคับข่มขู่ให้สภาต้องดำเนินการไปตามความปรารถนาของตน เป็นการไม่สมควร เป็นที่เห็นได้ชัดแล้วว่า จะประชุมกันบัญชาการของประเทศโดยความสวัสดิภาพไม่ได้แล้ว สามารถจะนำมาซึ่งความไม่มั่นคงต่อประเทศ และทำลายความสุขสมบูรณ์ของอาณาประชาราษฎร์ ทรงพระราชดำริเห็นว่า เป็นเวลาฉุกเฉินแล้ว สมควรต้องจัดการป้องกันความหายนะอันจะมาสู่ประเทศและอาณาประชาราษฎร์ทั่วไป

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ขึ้น มีข้อความดังต่อไปนี้

1. ให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรนี้เสีย และห้ามไม่ให้เรียกประชุมจนกว่าจะได้มีสภาผู้แทนราษฎรขึ้นใหม่ เมื่อได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรตามความในรัฐธรรมนูญแล้ว

2. ให้ยุบคณะรัฐมนตรีปัจจุบันนี้เสียและให้มีคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ กอบด้วยนายกรัฐมนตรีหนึ่งนาย กับรัฐมนตรีอื่นๆ อีกไม่เกินยี่สิบนาย และให้นายกรัฐมนตรีซึ่งยุบเป็นนายกรัฐมนตรีของคณะรัฐมนตรีใหม่กับรัฐมนตรีผู้ซึ่งว่าการกระทรวงต่างๆ อยู่ในเวลานี้เป็นสมาชิกของคณะรัฐมนตรีใหม่โดยตำแหน่ง ส่วนรัฐมนตรีอื่นๆ จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นโดยคำแนะนำของนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป

3. ตราบใดที่ยังไม่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ยังไม่ได้เรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรใหม่ และยังไม่ได้ตั้งคณะรัฐมนตรีตามความในรัฐธรรมนูญแล้ว ให้คณะรัฐมนตรีใหม่ตามพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ เป็นผู้ใช้อำนาจต่างๆ ซึ่งรัฐธรรมนูญได้ให้ไว้แก่คณะรัฐมนตรี

4. ตราบใดที่ยังไม่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรและยังไม่ได้เรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติตามคำแนะนำและยินยอมของคณะรัฐมนตรี

5. ตราบใดที่ยังไม่ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ยังไม่ได้เรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรใหม่นั้น และยังไม่ได้ตั้งคณะรัฐมนตรีตามความในรัฐธรรมนูญแล้ว ให้รอการใช้บทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญซึ่งขัดกับพระราชกฤษฎีกา ส่วนบทบัญญัติอื่นๆ ในรัฐธรรมนูญนั้น ให้เป็นอันคงใช้อยู่ต่อไป

ประกาศ ณ วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เป็นปีที่ 9 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พระยามโนปกรณนิติธาดา

เจ้าพระยาวงษา

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

พระยาเทพวิฑูร

พระยาราชวังสัน

พระยาจำแสนยบดี

พระยาศรีวิสารวาท

พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา

พันเอกพระยาทรงสุรเดช

พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์

พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ

พันตรีหลวงพิบูลสงคราม

นาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย

นายประยูร ภมรมนตรี¹

พร้อมกันนั้น รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงให้ประชาชนทราบ ตามรายละเอียดต่อไปนี้

¹"พระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่," (2476, 1 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 50. หน้า 1 – 4.

คำแถลงการณ์ของรัฐบาล

รัฐบาลขอแถลงให้ประชาชนทราบเพื่อเป็นข้อเข้าใจร่วมกันในเหตุผลอันสำคัญยิ่งซึ่งบังเกิดขึ้น กระทำให้เป็นความจำเป็นที่ต้องปิดสภาผู้แทนราษฎร ตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา

ในคณะรัฐมนตรี ณ บัดนี้ เกิดแตกแยกกันเป็น 2 พวก มีความเห็นแตกต่างกันและไม่สามารถที่จะคล้อยตามกันได้ ในความเห็นข้างน้อยนั้นปรารถนาที่จะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ ความเห็นข้างมากนั้น เห็นว่านโยบายเช่นนั้นเป็นการตรงข้ามแก่ธรรมเนียมประเพณีของชาวยุโรป และเป็นสิ่งที่เห็นได้โดยแน่นอนทีเดียวว่า นโยบายเช่นนั้น จักนำมาซึ่งความหายนะแก่อาณาประชาราษฎร และเป็นมหันตภัยแก่ความมั่นคงของประเทศ

ในคณะรัฐมนตรีซึ่งมีรัฐมนตรีถึง 20 คน จะหวังให้มีความเห็นเหมือนกันไปทุกสิ่งทุกอย่างเสมอไปนั้นไม่ได้ก็จริงอยู่ แต่ว่าถ้ารัฐบาลจักดำรงอยู่ในความสามารถบริหารราชการแผ่นดินโดยเรียบร้อยแล้ว เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐมนตรีทุกคนจักต้องเป็นผู้มีความเห็นไปในทางเดียวกันในนโยบายอันสำคัญๆ ความเป็นไปของคณะรัฐมนตรีในเวลานี้เป็นภาวะอันสุดแสนที่จะทนทานได้ ไม่ว่าจะเป็นอยู่ฤๅจะเกิดขึ้นแก่บ้านเมืองใด และไม่ว่าจะมีรัฐบาลอย่างไร

สมาชิกแห่งสภาผู้แทนราษฎรในเวลานี้เล่า ก็ประกอบขึ้นด้วยสมาชิกที่แต่งตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญ สภานี้มีหน้าที่ในทางนิติบัญญัติจนกว่าจะได้มีสภาใหม่โดยราษฎรเลือกตั้งสมาชิกขึ้นมา สภาซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่แต่งตั้งขึ้นชั่วคราวเช่นนี้ หากจะไม่ที่จะเพียรวางนโยบายทางเศรษฐกิจใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงของเก่ากันมิอยู่ใช้อยู่ประดุจเป็นการพลิกแผ่นดินส่วนสภาในเวลานี้จะอ้างว่าไม่ได้ทำ ฤๅยังไม่ได้ทำกฎหมายอันมีลักษณะไปในทางนั้นก็จริงอยู่ แต่เป็นที่เห็นได้โดยชัดเจนแจ่มแจ้งว่า สมาชิกเป็นจำนวนมากคน มีความปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น และมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อรัฐมนตรีอันมีจำนวนน้อยในคณะรัฐมนตรี

ความแตกต่างกันในสภา ซึ่งมีหน้าที่ในทางนิติบัญญัติกับคณะรัฐมนตรีซึ่งมีหน้าที่ในทางบริหารดังนี้ เป็นที่น่าอันตรายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของประเทศ โดยกระทำให้ราชการชักช้าแตกแยกกันในรัฐบาล ก่อให้เกิดความหวาดเสียวและความไม่แน่นอนแก่ใจประชาชนทั่วไป

ฐานะแห่งความเป็นอยู่เช่นนี้ จะปล่อยให้คงเป็นต่อไปอีกไม่ได้แล้ว ความปลอดภัยของประชาชนเป็นกฎหมายสูงสุด ไม่ว่าบ้านเมืองใดและโดยคดีเช่นนั้นเท่านั้นที่บังคับให้รัฐบาลต้องปิดสภาและตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่

รัฐบาลขออย่าข้อหนึ่งว่า พระราชกฤษฎีกานี้ ให้หรือการใช้รัฐธรรมนูญแต่เฉพาะบาง มาตราและเป็นการชั่วคราวเท่านั้น¹

วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

การประกาศพระราชกฤษฎีกาครั้งนี้กล่าวได้ว่า เป็นวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ ครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เพราะเป็นการยึดอำนาจรัฐบาลตนเองโดยผู้นำรัฐบาลที่เป็นพลเรือน และเป็นการที่ผู้นำรัฐบาลพลเรือนชุดชั่วคราวยึดอำนาจเพื่อขจัดและลดทอนอำนาจของคณะราษฎรที่เป็นรัฐมนตรีร่วมคณะให้ออกออกศูนย์กลางอำนาจการปกครองของประเทศ อีกทั้งให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เกือบทุกมาตรา ให้อยุบสภาผู้แทนราษฎรที่สมาชิกมาจากการแต่งตั้ง ให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างๆ ทั้ง 7 กระทรวงในคณะรัฐบาลชั่วคราวชุดที่ 2 ยังคงดำรงตำแหน่งเดิมในรัฐบาลชุดใหม่ จึงทำให้รัฐมนตรีที่ไม่มีกระทรวงว่าการ* รวม 13 คนต้องพ้นสภาพการเป็นรัฐมนตรี โดยพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้งรัฐมนตรีที่ไม่มีกระทรวงว่าการทดแทน ให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ คือสามารถตราพระราชบัญญัติบังคับใช้ได้เอง ซึ่งตามนัยก็คือ เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติแทนสภาผู้แทนราษฎร รวมความแล้วอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศจึงตกอยู่ในความควบคุมของพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี

ประเด็นที่น่าสังเกตคือ นอกจากพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ซึ่งมีรัฐมนตรีของรัฐบาลชั่วคราวชุดที่ 2 จำนวนมากร่วมลงนามกับประกาศคำแถลงการณ์ของรัฐบาล จะนับว่าเป็นกฎหมายด้วยหรือไม่ แม้ว่า "พระราชกฤษฎีกา" และ "ประกาศตั้งคณะรัฐมนตรี" อีกทั้ง "คำแถลงการณ์ของรัฐบาล" จะได้ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ก็ตาม เนื่องจากข้อความอำพรางและขัดแย้งกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง หากพิจารณาก็จะเห็นว่าพระราชกฤษฎีกากับคำแถลงการณ์ของรัฐบาลไม่ได้เป็นส่วนเดียวกัน เพราะผู้ที่ร่วมลงนามในพระราชกฤษฎีกาก็ไม่ได้ร่วมลงนามในคำแถลงการณ์ของรัฐบาล เนื่องจากคำแถลงการณ์ของรัฐบาลเป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี กล่าวคือ พระราชกฤษฎีกาให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีในการแต่งตั้งรัฐมนตรีที่ไม่มีกระทรวงว่าการ สิ่งที่ตามมาก็คือ เป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรีที่จะออกคำแถลงการณ์ในนามรัฐบาล ความแตกต่างนี้เราพบได้ถึงมูลเหตุที่กล่าวอ้างในพระราชกฤษฎีกากับคำแถลงการณ์ของรัฐบาลฉบับนี้** ได้พุ่งประเด็นไปที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมาก "ปรารภนาแรงกล้า" ที่จะ

¹สุพจน์ ด้านตระกูล. (2516). ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ. หน้า 25.

*ในสมัยปัจจุบันนิยมเรียกว่า "รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี" หรือ "รัฐมนตรีลอย"

**ตามความในหน้าที่ 80 – 83

เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นจริง เพราะในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร 2 ครั้งสุดท้ายก่อนประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ปัญหาเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจก็ไม่มีผู้ใดยื่นกระทู้ถาม ในพระราชกฤษฎีกาก็ไม่ได้กล่าวถึงปัญหาความแตกแยกในคณะรัฐมนตรีเรื่องปัญหาเค้าโครงการเศรษฐกิจทั้งที่เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นแล้วอีกทั้งในพระราชกฤษฎีกาก็ไม่ปรากฏคำว่าคอมมิวนิสต์แต่เหตุผลที่กล่าวอ้างในคำแถลงการณ์ของรัฐบาลกลับแตกต่างออกไป คือมุ่งกล่าวถึงความแตกแยกของคณะรัฐมนตรีออกเป็น 2 ฝ่าย ในปัญหาการวางนโยบายเศรษฐกิจและมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมากให้การสนับสนุนรัฐมนตรีเพียงไม่กี่คนที่นิยมเลื่อมใสในแนวเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ตามคำแถลงการณ์ที่ว่า"ในคณะรัฐมนตรี ณ บัดนี้ เกิดการแตกแยกออกเป็น 2 พวก... ความคิดเห็นข้างน้อยนั้นปรารถนาที่จะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ ความเห็นข้างมากนั้นเห็นว่านโยบายเช่นนั้นเป็นการตรงกันข้ามแก่นบธรรมเนียมประเพณีของชาวยุโรป...นโยบายเช่นนั้นจักนำมาซึ่งความหายนะแก่พระราชราษฎรและเป็นมหันตภัยแก่ความมั่นคงของประเทศ" เมื่อพิจารณาความในพระราชกฤษฎีกา ได้ให้คำอธิบายมูลเหตุที่ค่อนข้างบิดเบือนความจริงเพื่อสร้างความชอบธรรมในการประกาศพระราชกฤษฎีกา แต่ในคำแถลงการณ์ของรัฐบาลกลับเป็นการโจมตีนายปรีดี พนมยงค์ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ทั้งพระยามโนปกรณนิติธาดายังใช้อำนาจตามพระราชกฤษฎีกาตรา "พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2476" ในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2476 ในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว "ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของคณะรัฐมนตรี"¹ ซึ่งในความต้องการของพระราชบัญญัติฉบับนี้ "เป็นการสำคัญให้ชัดเจนลงไปว่า หลวงประดิษฐ์ฯ นั้น เป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์จริง"² อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ที่ตกเป็นรองเช่นนี้ ทางออกของนายปรีดี พนมยงค์ คือต้องลี้ภัยไปที่ประเทศฝรั่งเศสตามคำแนะนำเชิงบังคับของรัฐบาล

การปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมประสบผลสำเร็จในเป้าหมายเบื้องต้น คือสามารถจัดบทบาททางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์และพรรคพวกสายพลเรือน สัมมนาตามคณะราษฎรได้กดดันบทบาททางการเมืองของนายทหารคณะราษฎรโดยเฉพาะพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา แต่จากเหตุการณ์ครั้งนี้ได้ส่งผลให้กลุ่มคณะราษฎรเกรงว่าจะมีการฟื้นฟูระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกครั้ง และนายปรีดี พนมยงค์ ก็ตกเป็นเป้าหมายแรกของกลุ่มอนุรักษนิยมที่ถูกจัดออกจากศูนย์อำนาจทางการเมืองแล้ว ในข้อ

¹"พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2476," (2476, 2 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 50. หน้า 10 - 12.

²จำลอง อิศวรรค์. (2492). เล่มเดิม. หน้า 10 - 12.

กล่าวหาว่าเป็นผู้ฉกฉวยในลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งก่อนเดินทางลี้ภัยการเมืองไปประเทศฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2476 เขาได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ประชาชาติว่า ตนเองได้เตรียมตัวที่จะลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีก่อนหน้าวันที่ 1 เมษายน หลายวันเพื่อประกาศเค้าโครงการเศรษฐกิจให้มหาชนพิจารณา และได้ทำความตกลงกับผู้นำคณะราษฎรบางคนแล้ว แต่ในที่สุดเขาก็ได้เผชิญกับการประกาศพระราชกฤษฎีกาโดยมิได้คาดหมายและรวดเร็วจับพลอย่างไม่ทันรู้ตัว ทำให้หมดกำลังใจในการทำงาน แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้คงไม่ใช่เค้าโครงการเศรษฐกิจของเขาเพียงอย่างเดียวที่ทำให้เขาต้องมีสภาพเป็นเช่นนี้คงน่าจะมีจุดประสงค์อย่างอื่นของรัฐบาลแอบแฝงอยู่ แต่ถ้าให้สัมภาษณ์ออกไป หนังสือพิมพ์ก็ไม่กล้าที่จะนำไปลงเผยแพร่ได้¹

ในความคิดของบรรดาสมาชิกคณะราษฎรเกี่ยวกับการประกาศพระราชกฤษฎีกาคณะราษฎรนี้ เป้าหมายของพระยามโนปกรณนิติธาดาคงไม่ได้อยู่ที่เค้าโครงการเศรษฐกิจและตัวนายปรีดี พนมยงค์เพียงอย่างเดียว หากยังต้องการขจัดคณะราษฎรที่ยังคงร่วมรัฐบาลอยู่ เพราะพระราชกฤษฎีกานี้ แม้จะกำหนดให้คงใช้รัฐธรรมนูญเกือบทุกมาตรา แต่เงื่อนไขของการจะกลับมาใช้รัฐธรรมนูญอย่างเต็มรูปแบบอีกครั้งก็ต่อเมื่อได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน เราอาจพิจารณาได้ว่าในระหว่างเวลาที่พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นรัฐบาลชุดที่ 3* ได้ใช้อำนาจตามความในพระราชกฤษฎีกาดำเนินการพระราชบัญญัติมากถึง 38 ฉบับ แต่ พระราชบัญญัติเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พระยามโนปกรณนิติธาดากลับวางเฉย ไม่ตราออกมาเป็นกฎหมายบังคับใช้ ทั้งที่เป็นสิ่งที่ควรรีบกระทำเป็นอันดับต้นๆ แต่กว่าจะประกาศใช้ก็ประวิงเวลาออกไปถึง 75 วัน จากกรณีนี้ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ว่า "ได้ถามนายกรัฐมนตรีว่าการเลือกผู้แทนจะทำการในเดือนมิถุนายนได้หรือไม่ นายกรัฐมนตรีตอบว่าบางทีจะไม่ทัน จึงขออย่าให้เกินเดือนสิงหาคม นายกฯ ตอบว่า ถ้าในวงการเมืองปลอดจากการกระทบกระเทือนและตั้งอยู่ในความสงบราบรื่นแล้วก็จะเลือกผู้แทนได้ภายในกำหนดนั้น"² ในขณะที่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์เกี่ยวกับปัญหาการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า "จะได้ลงมือเลือกในเดือนตุลาคมปีนี้แน่นอนอย่างช้า...คงจะมีการแก้ไขอีกเล็กน้อยเพื่อให้เหมาะสมแก่ความเป็นอยู่ของชาวเรา"³ หากทว่าเมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ออกพระราชกฤษฎีกาแก้ไขพระราชบัญญัติเลือกตั้ง พ.ศ. 2475 เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2476 แต่ยังไม่กำหนดวันเลือกตั้ง ถ้อยแถลงข้างต้นจึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่เป็นความจริงเพราะมีเงื่อนไขว่า จะต้องแก้ไขพระราชบัญญัติการเลือกตั้งในส่วนของ

¹"สัมภาษณ์หลวงประดิษฐมนูธรรม," (2476, 12 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 3.

*ระหว่างวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ถึงวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 รวม 81 วัน

²"สัมภาษณ์พระยาพลพล," (2476, 7 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 3.

³"สัมภาษณ์พระยามโนฯ," (2476, 27 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 3.

อายุของผู้สมัครรับเลือกตั้ง จะต้องมีการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทที่ 2 และจะต้องจัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ก่อน ดังนั้น ข้อวิเคราะห์ถึงความนึกคิดของบรรดาคณะราษฎรในหนังสือ "ละครการเมือง" ที่ว่า "คณะผู้ก่อการทั้งหลาย ย่อมเล็งเห็นกันไปว่าเจตนาของพระยามโนฯ มิใช่เพียงแต่จะจัดนายปรีดี พนมยงค์ หรือนายแนบ พหลโยธิน นายตัว ลพานุกรม...รัฐมนตรีผู้มีแนวคิดเห็นขัดแย้งกับตนเท่านั้น หากเป็นการขจัดอำนาจของคณะราษฎรทั้งคณะหรือพยายามจะเลิกล้มระบอบรัฐธรรมนูญเสียทีเดียว"¹ จึงเป็นข้อวิเคราะห์ที่ไม่ผิดนัก (ดูเรื่องผลสำเร็จของการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมฯ)

ผลสำเร็จของการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่

นับตั้งแต่รัฐบาลชั่วคราวชุดที่ 2 ของพระยามโนปกรณนิติธาดาพร้อมด้วยกลุ่มอนุรักษนิยม ได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 แล้ว ทำให้บทบาทและอิทธิพลของคณะราษฎรสายพลเรือนที่เคยมีอย่างสูง ตั้งแต่การปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาเกือบหนึ่งปี ถูกขจัดออกไปจากรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาลชุดใหม่ครั้งที่ 3* ของพระยามโนปกรณนิติธาดา บรรดารัฐมนตรีที่ไม่มีกระทรวงว่าการในรัฐบาลชั่วคราวชุดที่ 2 ที่เป็นพลเรือน ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งในรัฐบาลชุดใหม่เลย นายปรีดี พนมยงค์ ต้องสละการเมืองไปต่างประเทศ นายแนบ พหลโยธิน กับนายตัว ลพานุกรม ผู้ร่วมก่อตั้งคณะราษฎรตั้งแต่ครั้งที่อยู่ปารีสก็หมดบทบาททางการเมืองตั้งแต่นั้น มีเพียงร้อยโทประยูร ภมรมนตรี นายทหารนอกราชการเท่านั้นที่ก่อนหน้านี้ได้เข้าไปอยู่ในกลุ่มพระยามโนปกรณนิติธาดา ยังคงได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีที่ไม่มีกระทรวงว่าการตามเดิม ส่วนพระยาประมวณวิหาพล ปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ ผู้แสดงตนสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อย่างสม่ำเสมอ ถูกย้ายอีกทั้งถูกลดตำแหน่งไปเป็นหัวหน้าแผนกสถิติและรายงาน² สำหรับหลวงเดชสุพรรณ ก็หมดบทบาททางการเมืองเช่นกัน นอกจากนี้ พระยานิติศาสตราไพศาลย์ นายกสมาคมคณะราษฎรที่นับว่าเป็น "ดาวสภา" ทำตัวเป็นฝ่ายค้านรัฐบาลอย่างสม่ำเสมอ ก็ถูกลดตำแหน่งจากอธิบดีศาลอาญาและอธิบดีศาลต่างประเทศไปเป็นเพียงผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์³ แต่ในทางตรงกันข้าม พระยามโนปกรณนิติธาดาในฐานะนายกรัฐมนตรี

¹จำลอง อิศวรรค์. (2492). เล่มเดิม. หน้า 125.

*ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ถึงวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476

²"การปลดย้ายและให้ข้าราชการดำรงตำแหน่ง," (2476, 7 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 50. หน้า 147.

³"ข่าวการเมือง," (2476, 13 เมษายน). ประชาชาติ. หน้า 2.

ยังคงยึดกุมตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทุกกระทรวงไว้กับกลุ่มอนุรักษ์นิยม ส่วนนายทหารคณะราษฎรที่จำเป็นจะต้องประนีประนอมด้วย ก็ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีที่ไม่มีกระทรวงว่าการเท่านั้น ซึ่งรวมถึงพลเรือตรีพระยาปริชาลยุทธ ผู้บัญชาการทหารเรือ ที่ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาใหม่ สำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้แก่ พระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ และพระยามานวราชเสวี ก็ได้รับแต่งตั้งเข้ามาร่วมรัฐบาลด้วย อีกคนหนึ่งนั่นคือ นาวาตรีหลวงศุภชลาศัย ผู้นำคณะราษฎรสายทหารเรือชั้นผู้น้อยรองจากนาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย ทั้งหมดนี้กล่าวได้ว่า พระยามโนปกรณนิติธาดาพยายามสร้างภาพว่า กลุ่มผู้นำฝ่ายทหารคณะราษฎรได้ให้การสนับสนุนรัฐบาลชุดใหม่ของตน

จุดมุ่งหมายในการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ของพระยามโนปกรณนิติธาดา นั้น นอกจากจะจัดบทบาทของกลุ่มพลเรือนคณะราษฎรที่มีนายปรีดี พนมยงค์เป็นแกนนำออกไปจากวงการเมืองและลดอิทธิพลของนายทหารคณะราษฎรในวงการรัฐบาลแล้ว ยังได้ครอบครองอำนาจเด็ดขาดในคณะรัฐบาลไว้ในกลุ่มอนุรักษ์นิยมของตนอีกด้วย การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาดำเนินการกวาดล้างศัตรูทางการเมือง โดยมีกำลังทหารภายใต้การบังคับบัญชาของพันเอกพระยาทรงสุรเดชให้การสนับสนุน ก็เป็นผลให้รัฐบาลชุดใหม่ของพระยามโนปกรณนิติธาดามีเสถียรภาพมั่นคงพอสมควร อีกสิ่งหนึ่งที่ปรากฏขึ้นภายหลังการประกาศพระราชกฤษฎีกาเพียงวันเดียว คือการตราพระราชบัญญัติห้ามจัดตั้งสมาคมการเมือง¹ นั้นหมายถึงการล้มสมาคมคณะราษฎร อันเป็นฐานเสียงสำคัญของคณะราษฎรหากมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในอนาคตอันใกล้ ซึ่งเป็นความพยายามของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษ์นิยมมาโดยตลอด และในวันเดียวกันนี้* ยังได้ตราพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ออกบังคับใช้ด้วย ทำให้สมาคมคณะราษฎรต้องเปลี่ยนเป็นสโมสรคณะราษฎรที่ไม่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งในที่สุดสโมสรนี้ก็หมดบทบาทไปตั้งแต่นั้น

สำหรับความมั่งหวังที่แท้จริงของการประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ เราสามารถประมวลเหตุการณ์ที่ผ่านมาเป็นข้อสรุปของวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญได้คือ

1. ความต้องการแก้ไของค์ประกอบของสภาผู้แทนราษฎรตามแนวคิดของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษ์นิยม
2. ความต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญบางมาตรา เพื่อเพิ่มพระราชอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์

¹ "พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช 2476," (2476, 2 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 50. หน้า 13 - 15.

*วันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2476

มีสิ่งหนึ่งที่พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมไม่กล้าที่จะยกเลิกรัฐธรรมนูญ เพราะในท่ามกลางกระแสที่ประเทศไทยต้องมีรัฐธรรมนูญและประเทศไทยก็เพิ่งจะมีรัฐธรรมนูญมาเพียงไม่ถึงหนึ่งปี หรือเพียงสามเดือนกว่านับจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร หากพระยามโนปกรณนิติธาดายกเลิกรัฐธรรมนูญพร้อมกับประกาศพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ ก็อาจทำให้ต้องสูญเสียความชอบธรรมทางการเมืองในระบอบใหม่ทันที อาจเป็นเหตุให้กลุ่มผู้นำนายทหารคณะราษฎรโดยเฉพาะพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาที่ถูกกดดันบทบาททางการเมืองมาก่อนหน้านี้ อ้างสาเหตุเพื่อยึดอำนาจหรือทำการปฏิวัติซ้อนได้เช่นกัน เราจึงพบประโยคหนึ่งในตอนท้ายของคำแถลงการณ์ของรัฐบาลว่า "รัฐบาลขออย่าความข้อหนึ่งว่า พระราชกฤษฎีกานี้ให้หรือการใช้รัฐธรรมนูญแต่เฉพาะบางมาตราและเป็นการชั่วคราวเท่านั้น"¹ สิ่งที่เราต้องวิเคราะห์ถึงความซับซ้อนในการประกาศพระราชกฤษฎีกาเพื่อยุบสภาครั้งนี้ คือ

1. ในขณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เกือบทุกคนเป็นผู้ที่อยู่ในกลุ่มของพระยามโนปกรณนิติธาดาและเป็นนักกฎหมาย ย่อมตระหนักดีว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด กฎหมายอื่นใดจะขัดหรือแย้งย่อมเป็นโมฆะ แต่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ใช้พระราชกฤษฎีกา² อันเป็นกฎหมายที่ฝ่ายบริหารออกได้โดยไม่ขัดกับกฎหมายทั่วไป "...ให้หรือการใช้บทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญซึ่งขัดกับพระราชกฤษฎีกานี้เสีย..." จึงเห็นได้ว่าเป็นการใช้กฎหมายแบบสวนทาง ซึ่งหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ทรงวิเคราะห์มาตราในรัฐธรรมนูญที่เหลืออยู่เพียง 18 มาตรา จากทั้งหมด 68 มาตรา³ กล่าวคือ เมื่อพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภาผู้แทนราษฎรและให้คณะรัฐมนตรีชุดใหม่เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทน ดังนั้น หลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญมาตรา 2 "อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวไทย..." จึงขาดหายไป ย่อมทำให้มาตราอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรีสูญหายไปด้วย คงเหลือแต่มาตราที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ หน้าที่ของชนชาวไทย และหมวดศาล ซึ่งโดยนัยของการประกาศพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ก็คือ รัฐธรรมนูญเสมือนได้ถูกยกเลิกไปโดยปริยาย แม้จะไม่มีมีการประกาศยกเลิก

2. การประกาศพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ โดยวัตถุประสงค์ของเนื้อหา "ให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรนี้เสีย และห้ามไม่ให้เรียกประชุมจนกว่าจะได้มีสภาผู้แทนราษฎรขึ้น

¹"คำแถลงการณ์ของรัฐบาล," (2476, 1 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 50. หน้า 9.

²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 17/2476. วันที่ 7 กันยายน 2476. (หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ทรงอธิบายถึงหลักการใช้กฎหมายในระบอบรัฐธรรมนูญว่า "พระราชบัญญัติ" คือกฎหมายที่ผ่านสภา "พระราชกำหนด" คือกฎหมายที่ฝ่ายบริหารออกได้ในกรณีฉุกเฉินเมื่อสภามีได้ประชุมอยู่ แต่ต้องให้สภาอนุมัติในคราวประชุมต่อมา ส่วน"พระราชกฤษฎีกา" เป็นกฎหมายซึ่งฝ่ายบริหารออกได้โดยไม่ขัดกับกฎหมายทั่วไป ส่วน"ประกาศ" นั้น เป็นทางฝ่ายบริหารแจ้งความให้ทราบ)

³"ไขข่าวการเมือง," (2476, 8 เมษายน). ประชาชาติ. หน้า 3.

ใหม่เมื่อได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร..." ในแง่ของการปฏิบัติพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้สามารถกระทำได้ เพราะการปิดสภาผู้แทนราษฎรกระทำโดยอำนาจของพระราชกฤษฎีกาเอง การปิดสภาผู้แทนราษฎรมี 2 กรณี คือสภาหมดสมัยวาระประชุม หรือครบกำหนดอายุตามวาระของสมาชิกสภาแล้วจะต้องจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ ส่วนการยุบสภาผู้แทนราษฎร เป็นการที่รัฐบาลมีเรื่องขัดแย้งกับสภาอย่างรุนแรง และฝ่ายรัฐบาลใช้อำนาจยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ ในการนี้ พระยามโนปกรณนิติธาดา ย่อมตระหนักดีว่า ถ้าตนปิดสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่ ย่อมทำให้คณะรัฐมนตรีชุดเดิมต้องมีฐานะเป็นรัฐบาลรักษาการจนกว่าจะมีรัฐบาลชุดใหม่ แต่พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ได้ตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่พร้อมกันไปด้วย นั่นหมายความว่าสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบไปแล้วพร้อมกับมีการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ และกว่าที่พระยามโนปกรณนิติธาดาจะประกาศกฎหมายเลือกตั้ง ก็ประวิงเวลาออกไปถึง 75 วันหลังประกาศพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้

3. พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ได้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงในรัฐบาลชุดเดิมที่ถูกยุบสภา ให้ดำรงตำแหน่งเดิมในรัฐบาลชุดใหม่ สำหรับรัฐมนตรีที่ไม่มีกระทรวงว่าการที่จะดำรงตำแหน่งใหม่ พระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ประกาศตั้งรัฐมนตรีแยกต่างหากออกไป สิ่งสำคัญก็คือ พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ ได้ให้อำนาจคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เป็นทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ จึงเท่ากับว่าคณะรัฐมนตรีชุดนี้ได้กลายเป็นเผด็จการทางรัฐสภาไปแล้ว

จากพฤติกรรมทางการเมืองของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมที่ผ่านมาหลังประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่แล้ว พระยามโนปกรณนิติธาดาได้พยายามแสดงเจตนาว่า จะให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ตามความในพระราชกฤษฎีกา แต่ความมุ่งหวังนั้นปลายของการที่รัฐธรรมนูญจะสมบูรณ์ได้อีกครั้งหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็คือ พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมจะกลายเป็นกลุ่มอำนาจใหม่ทางการเมืองที่ปราศจากคณะราษฎรแทรกแซง พร้อมกันนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงได้รับพระราชอำนาจเพิ่มขึ้นตามที่พระองค์ทรงตั้งหวังตามบทบัญญัติในพระราชกฤษฎีกาเมื่อรัฐธรรมนูญมีความสมบูรณ์แล้วต่อเมื่อ

1. "เมื่อได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับการล้มสภาคณะราษฎร ที่คณะราษฎรหวังจะส่งสมาชิกสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เมื่อสภาคณนี้ล้มไปแล้ว คณะราษฎรย่อมขาดฐานเสียงสนับสนุน ทำให้ไม่สามารถกุมเสียงข้างมากในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 เพราะปรากฏว่าหลังจากการที่รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา*

*รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดบริหารงานได้เพียง 81 วัน

ถูกพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 นายปรีดี พนมยงค์ ได้ส่งจดหมายมายังสภาผู้แทนราษฎร โจมตีพระยามโนปกรณนิติธาดาว่า ได้วางแผนในการหาเสียงข้างมากไว้ โดยให้พระยาจำแลนยบดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสั่งเจ้าเมืองและนายอำเภอให้จัดการให้ผู้สนับสนุนพระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับการเลือกตั้ง¹ นอกจากนี้พระยามโนปกรณนิติธาดายังได้แก้ไขพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. 2475 ในส่วนของคุณสมบัติของผู้รับเลือกตั้ง ซึ่งจะได้แต่ผู้มีอายุมากแล้ว*มาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และมีแนวโน้มหรืออาจเชื่อได้ว่า เป็นกลุ่มที่มีแนวความคิดอนุรักษนิยม ส่วนการห้ามข้าราชการสมัครเข้ารับการเลือกตั้งก็เป็นหนทางที่จะสกัดกั้นปัญญาชนออกไป เพราะผู้ที่มีการศึกษาและรับรู้ความเคลื่อนไหวทางการเมืองในขณะนั้นส่วนมากอยู่ในวงราชการ นอกจากนั้น หลังจากที่ราษฎรในตำบลได้เลือกผู้แทนตำบล เพื่อไปทำหน้าที่เลือกผู้แทนที่จังหวัด ซึ่งมีแนวโน้มว่าผู้แทนตำบลจะไม่รู้จักผู้สมัครรับเลือกตั้งมากขึ้น เพราะย่อมมีผู้สมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากหลายจังหวัดด้วยกัน โดยสรุปก็คือ จากกฎหมายเลือกตั้งที่มีการแก้ไข ส่งผลให้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 มีขนาดเล็กลง และโดยวิธีจัดการเลือกตั้งของรัฐบาล ก็จะทำให้รัฐบาลสามารถกุมเสียงข้างมากในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ไว้ได้

2. "จนกว่าจะมีการเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎร" ซึ่งหมายความว่าต้องมีการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เรียบร้อยแล้ว และสิ่งนี้เป็นความมุ่งหวังของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดมา ว่าพระองค์จะได้ทรงเป็นผู้เลือกเอง และผู้ที่พระองค์เลือกย่อมเป็นผู้ที่พระองค์ทรงคุ้นเคย หรือมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ซึ่งรวมไปถึงรัฐบาลของพระองค์ด้วย

3. "จนกว่าจะได้ตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่แล้ว" ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาต้องได้รับการโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และหมายรวมถึงกลุ่มอนุรักษนิยมที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะรัฐมนตรีอีกครั้ง (ดูเรื่องการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภา)

เมื่อรัฐธรรมนูญมีความสมบูรณ์อีกครั้งจากปัจจัยทั้งสามประการข้างต้นแล้ว กลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นแกนนำ ก็จะกลายเป็นกลุ่มอำนาจใหม่ทางการเมืองโดยชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญ จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้ง 2 ประเภท รวมกันประมาณ 100 คนเศษ รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาก็จะสามารถควบคุมสมาชิกที่มีแนวโน้มเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมไว้ได้ ตลอดทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะได้ รับพระราชอำนาจในการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ส่วนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 9/2476. วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2476.

*อายุ 35 ปีขึ้นไป.

มาตรา 39 ว่าด้วยพระราชอำนาจยับยั้งพระราชบัญญัติของพระมหากษัตริย์ หากสภายินยอมให้ประกาศบังคับใช้เป็นกฎหมายก็ต้องมีคะแนนเสียง 2 ใน 3 วิธีการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรานี้สามารถทำได้ 2 วิธี วิธีแรกคือ ในช่วงที่พระยามโนปกรณนิติธาดายังคงมีอำนาจนิติบัญญัติตามพระราชกฤษฎีกาใช้อำนาจนี้แก้ไขมาตราในรัฐธรรมนูญด้วยตัวเอง "ฝ่ายพระยามโนฯ มีการวิ่งเต้นติดต่อกับบุคคลสำคัญในวงการเมืองอยู่เสมอๆ ทั้งยังมีการร่วมประชุมหารือกันอย่างลับๆ เนืองๆ และในที่ประชุมกันนั้น ก็มีเรื่องที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญบางมาตราที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พอพระทัย และเพื่อจะแก้ไขให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ ซึ่งเป็นการขัดแย้งกันอยู่กับความมุ่งหมายของคณะราษฎร"¹ แต่วิธีการนี้ก็ไม่ปรากฏว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาได้กระทำ วิธีที่เป็นไปได้อีกทางหนึ่งคือการแก้ไขมาตราในรัฐธรรมนูญโดยวิธีการทางรัฐธรรมนูญซึ่งจะมีความชอบธรรมกว่าคือ เมื่อมีการเลือกตั้งและแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้ง 2 ประเภทแล้ว ก็สามารถเสนอขอแก้ไขรัฐธรรมนูญในสภาผู้แทนราษฎรได้ เพราะสภาผู้แทนราษฎรไว้ซึ่งอำนาจในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญด้วยคะแนน 3 ใน 4 แห่งมวลสมาชิกทั้งหมด ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญมาตรา 61 มาตรา 62 และมาตรา 63

การประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ครั้งนี้ พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมประสบความสำเร็จในการรวมอำนาจไว้ในกลุ่มของตน ขจัดบทบาทและอิทธิพลของกลุ่มผู้นำคณะราษฎรฝ่ายทหาร โดยเฉพาะบทบาทของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา แต่เป้าหมายที่แท้จริงของวิกฤตการณ์ครั้งนี้ ถือว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์ เพราะคณะราษฎรฝ่ายทหารบางคนยังอยู่ร่วมรัฐบาลและเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในกองทัพอีกด้วย

¹จำลอง อิศระรงค์. (2498) เล่มเดิม. หน้า 137.

บทที่ 5

ผลจากวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

การประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม ประสบความสำเร็จในการรวมอำนาจไว้ในกลุ่มตน แต่ก็ยังไม่ถือว่าประสบผลสำเร็จอย่างเด็ดขาดเพราะคณะราษฎรยังมีตัวตนในรัฐบาลและยังมีอำนาจควบคุมกองทัพ ดังนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดาในรัฐบาลชุดที่ 3 จึงได้พยายามกำจัดกลุ่มอำนาจทางทหารของคณะราษฎรให้ออกจากการควบคุมกองทัพ เพื่อการเข้าสู่เป้าหมายของการประกาศพระราชกฤษฎีกาในเรื่องการแก้ไขของคณะประกอบของสภาผู้แทนราษฎรและการแก้ไขรัฐธรรมนูญบางมาตรา ฉะนั้น การประกาศให้มีการเลือกตั้งซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่การฟื้นฟูของรัฐธรรมนูญอย่างสมบูรณ์จึงถูกพระยามโนปกรณนิติธาดาประวิงเวลามาตลอด อันเป็นผลทำให้ฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดาเริ่มสูญเสียความชอบธรรมทางการเมือง นั่นคือเมื่อครั้งประกาศพระราชกฤษฎีกา พระยามโนปกรณนิติธาดาได้อ้างปัญหาเค้าโครงการเศรษฐกิจและตัวนายปรีดี พนมยงค์ หรือโดยรวมก็คือปัญหาคอมมิวนิสต์มาสร้างความชอบธรรมต่อการประกาศพระราชกฤษฎีกา เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ถูกส่งตัวออกนอกประเทศแล้ว กระแสลัทธิคอมมิวนิสต์ก็คลี่คลายลง แต่รัฐธรรมนูญยังไม่กลับมามีความสมบูรณ์อีกครั้ง และสร้างปัญหาให้ฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดาต้องแก้ไข โดยเฉพาะบรรดาข้าราชการและผู้มีการศึกษาได้กลับมามองเหตุการณ์การประกาศพระราชกฤษฎีกาในทัศนะใหม่ ว่า พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้ละเมิดรัฐธรรมนูญ

ความรู้สึกนึกคิดของผู้มีการศึกษาหรือปัญญาชนต่อรัฐธรรมนูญนั้น แม้จะทำให้ฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งกุมอำนาจในคณะรัฐบาลจะสูญเสียความชอบธรรมทางการเมือง แต่กลุ่มคนเหล่านี้ก็ไม่มีพลังที่จะทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลสั่นคลอนได้ พลังกดดันหรือล้มรัฐบาลที่แท้จริงอยู่ที่กองทัพ ฉะนั้นความพยายามที่จะขจัดนายทหารคณะราษฎรโดยพระยามโนปกรณนิติธาดาจึงเป็นสาเหตุสำคัญของการยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาโดยกลุ่มนายทหารคณะราษฎรซึ่งได้เกิดขึ้น 81 วันหลังเกิดวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ

การแย่งชิงอำนาจภายในกองทัพ

เมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาได้จัดการให้นายปรีดี พนมยงค์ พ้นไปจากวงการเมืองแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือหาวิธีล้มสวามคณณะราชฎการด้วยการสั่งห้ามข้าราชการทุกประเภทสมัครเป็นสมาชิกสวามคณณะนี้ และผู้ที่ป็นอยู่แล้วให้ลาออก ป็นผลให้บรรดาสมาชิกคณณะราชฎการไม่พอใจและมีอาจางเจยได้ ดังนั้น เพื่อหาทางแก้ไขปัญหานี้ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา พร้อมด้วยพันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ และพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ ได้ร่วมกันพิจารณาถึงบทบาทและการกระทำของพระยามโนปกรณนิติธาดา ในที่สุดที่ประชุมก็ตกลงว่า จะสละตำแหน่งในการบริหารราชการแผ่นดิน¹

การยึ่นใบลาออกจากตำแหน่งทางการเมืองและตำแหน่งในกองทัพเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ของนายทหารทั้งสี่นั้น หากพิจารณาในอีกแง่หนึ่งแล้วจะพบว่า เป็นการขอลงเพื่อชิงความเป็นผู้นำในกองทัพบกกันเอง โดยเฉพาะระหว่างพันเอกพระยาทรงสุรเดชกับพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา เพราะบุคคลทั้งสองเป็นผู้ที่มีบทบาทเด่นในทางการเมืองและการทหาร จากภูมิหลังประวัติของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา อาจกล่าวได้ว่าพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนามีลักษณะของทหารอาชีพอย่างแท้จริง มีความคิดทางการเมืองที่ต้องการพัฒนาประเทศและกองทัพ การที่นายทหารคณณะราชฎการให้การยอมรับและเชิฎมาเป็นหัวหน้าคณณะราชฎการนั้น เนื่องจากพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจะเป็นผู้อาวุโส มีชื่อเสียงมีตำแหน่งสูงในกองทัพบก ที่สำคัญคือมีบุคลิกเป็นกลางและสามารถประนีประนอม ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 แม้ว่าพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจะดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดของกองทัพบก แต่พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาดระหนักดีว่าตนหาได้มีกำลังที่แท้จริงในหน่วยกำลังฝ่ายรบเลย เพราะกำลังฝ่ายรบนั้นได้ถูกควบคุมไว้โดยกลุ่มของพันเอกพระยาทรงสุรเดช และกลุ่มของพันโทหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งหากพิจารณาจากสายตาคณณะราชฎการนอกคณณะราชฎการ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำชั้นแนวหน้าอันดับหนึ่ง ที่มีบทบาท อำนาจและอิทธิพลทั้งทางการเมืองและการทหาร เพราะอยู่ในฐานะหัวหน้าคณณะราชฎการและผู้บัญชาการทหารบก ทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมต้องการกดดันและจำกัดบทบาททางการเมืองการทหารของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาตั้งแต่ปัญหาสวามคณณะการเมืองเป็นต้นมา เมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาสามารถทำให้พันเอกพระยาทรงสุรเดช หันมาสนับสนุนฝ่ายตนได้ การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาเลือกพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเป็นเป้าหมายแรกที่จะขจัดบทบาททางการเมืองและการทหารนั้น น่าจะอยู่ในลักษณะใกล้เคียงกับการเลือกนายปรีดี พนมยงค์เป็นเป้าหมายเช่นกัน เพราะพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา แม้จะแสดงบทบาทเป็นกลางและประนีประนอมมาตลอด แต่บุคลิกตามภูมิหลังแล้ว พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ก็ไม่น่าจะสามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลง

¹ไทยน้อย. (นามแฝง). (2417). *ฝันร้ายประชาธิปไตย 42 ปี*. หน้า 127 - 129.

หลักการใดๆ ของระบอบรัฐธรรมนูญโดยผลการจากที่ได้เคยตกลงกันไว้กับคณะราษฎรมาก่อนหน้านี้

สำหรับพันเอกพระยาทรงสุรเดช เป็นผู้นำนายทหารคณะราษฎรที่มีบุคลิกไม่ชอบการสมาคม เอาจริงเอาจังเคร่งขรึม จึงไม่กว้างขวางเพราะสมาคมกับคนทั่วไปน้อย มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ดังนั้น เมื่อก้าวขึ้นเป็นผู้ใหญ่มีงานรับผิดชอบมาก จึงมีบางคนว่าพระยาทรงฯ เป็นคนหูเบา¹ หากวิเคราะห์ถึงบุคลิกและความรู้สึกนึกคิดต่อบทบาทในการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ระหว่างพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา กับ พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาจากงานเขียนของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ในหนังสือเบื้องหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 และ พันเอกพระยาทรงสุรเดช จากงานเขียนของเขาเองเรื่อง การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 จะพบว่าบุคลทั้งสองมีความแตกต่างกันอย่างมาก กุหลาบ สายประดิษฐ์ กล่าวว่า พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้มีความสงบเสงี่ยม ไม่ดีราคาความฉลาดของตน และพอใจสรรเสริญความฉลาดของผู้อื่น² ส่วนงานเขียนถึงตนเองของ พันเอกพระยาทรงสุรเดช เห็นว่าการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 สำเร็จได้เพราะการวางแผนของตน พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นเพียงผู้ถูกเชิดขึ้นเป็นหัวหน้าคณะราษฎร สายทหารกลุ่มอื่นและสายพลเรือนของนายปรีดี พนมยงค์แทบไม่มีความหมาย³ แต่จากทัศนะของนายทหารนอกคณะราษฎรและ พันเอกพระยาทรงสุรเดช ก็มองฐานะและบทบาทของ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาว่าเหมือนกันคือ การที่ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เป็นหัวหน้าคณะราษฎรก็เพราะถูกอุปโลกแต่งตั้งขึ้น⁴ ดังนั้น ภายหลังจากการปฏิวัติ พันเอกพระยาทรงสุรเดชจึงมีบทบาททางทหารอย่างสูง* แต่ความรู้สึกนึกคิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคณะราษฎรเริ่มแตกแยกกัน โดยมีจุดเริ่มมาจากตัวของ พันเอกพระยาทรงสุรเดชในระยะต่อมา เมื่อเขาคิดว่าเขาเองควรเป็นผู้นำทางทหารมากกว่า พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และน่าจะเพิ่มระดับความแตกแยกมากขึ้น เมื่อพิจารณาพฤติกรรมของ พันเอกพระยาทรงสุรเดชที่หันไปให้การสนับสนุนพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม ให้กีดกันบทบาททางการเมืองและทางการทหารของ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และก่อนหน้าที่จะเกิดวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญเพียงไม่กี่วัน พันเอกพระยาทรงสุรเดช ได้มีคำสั่งย้ายนายทหารกลุ่มของตนจำนวนมาก จากกรมยุทธศึกษาทหารบกไป

¹ เสทือน ศุภโสภณ. (2514). *ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์*. หน้า 3.

² กุหลาบ สายประดิษฐ์. (2518). *เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475*. หน้า 91 – 92.

³ บันทึกพระยาทรงสุรเดช. (2516). *การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 75*. ในสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย : *เบื้องแรกประชาธิปไตย*. หน้า 102 – 110.

⁴ เสาวลักษณ์. (นามแฝง). (2508). *ตัวตายแต่ชื่อยัง*. หน้า 223.

* เป็นผู้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างกองทัพ การจัดวางนายทหารเข้าคุ่มหน่วยกำลังเพื่อความมั่นคงของคณะราษฎรและระบอบใหม่

ดำรงตำแหน่งฝ่ายรบที่เป็นกองพันทหารราบในกรุงเทพฯ โดยไม่มีการย้ายนายทหารคุมกำลังชุดเดิมของพันโทหลวงพิบูลสงครามออกไปดำรงตำแหน่งในหน่วยงานอื่นแต่อย่างใด จึงเป็นภาพสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของพันเอกพระยาทรงสุรเดชจากคำบอกเล่าของพันเอกพระยาฤทธิ์อัคเนย์ว่า ความร้าวฉานของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา กับ พันเอกพระยาทรงสุรเดช ส่วนมากมาจากการปฏิบัติหน้าที่การงาน พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาไม่ชอบพันเอกพระยาทรงสุรเดชที่ทำอะไรตามใจชอบ ไม่ปรึกษาหารือ ทำตัวเป็นเผด็จการ¹ สำหรับพลโทประยูร ภมรมนตรี ได้กล่าวถึงความขัดแย้งในลักษณะเดียวกันว่า เมื่อพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาในฐานะผู้บัญชาการทหารบกได้สั่งการไป แต่พันเอกพระยาทรงสุรเดชที่เป็นเพียงผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก ก็ออกคำสั่งยกเลิก²

จากพฤติกรรมดังกล่าวของพันเอกพระยาทรงสุรเดช จึงไม่น่าแปลกใจที่พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจะไม่พอใจแต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ ดังนั้น ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจึงค่อนข้างจะเป็นหัวโขนที่ปราศจากอำนาจอย่างแท้จริง และจากหลักฐานคำพิพากษาศาลพิเศษคดีกบฏ พ.ศ. 2482 ได้อ้างว่ามีความพยายามอย่างน้อยหนึ่งครั้ง ที่นายทหารกลุ่มพันเอกพระยาทรงสุรเดชลักลอบประชุมกันที่วังปารุสกวัน เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงการของกองทัพบก โดยมีให้พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา รู้เห็นด้วย³

ในราวกลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476 กระแสความตึงเครียดทางการเมืองก็เริ่มขึ้น เมื่อหนังสือพิมพ์ศรีกรุงฉบับวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ได้ลงข่าวเรื่องพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิ์อัคเนย์ และพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ ลาออกจากตำแหน่งทางการเมืองและตำแหน่งทางกองทัพบกเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2476 แต่ในใบลาออกได้ระบุว่า ขอพ้นจากการเป็นรัฐมนตรี* และนายทหารประจำการตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็นต้นไป พระยามโนปกรณนิติธาดาจึงนำใบลาออกของนายทหารทั้งสี่คนขึ้นทูลเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พระราชวังไกลกังวล ซึ่งพระองค์ก็มีทรงขัดข้องแต่อย่างใดกับการลาออก⁴ อย่างไรก็ตาม การลาออกของนายทหารทั้งสี่คน ก็ยังไม่มีผลสมบูรณ์จนกว่าจะมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พ้นจากตำแหน่งและมีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว

¹ เสถียร สุภโสภณ. (2514). เล่มเดิม. หน้า 116.

² พลโทประยูร ภมรมนตรี. (2518). ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. หน้า 240.

³ กรมโฆษณาการ. (2482). คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482 เรื่องกบฏ. หน้า 17.

* ไม่มีกระทรวงว่าการ

⁴ นายหนวย. (นามแฝง). (2530). เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนันธุราช. หน้า 422.

จากเหตุการณ์ครั้งนี้ พระยามโนปกรณนิติธาดาในฐานะนายกรัฐมนตรีควรที่จะออกแถลงการณ์เกี่ยวกับเหตุแห่งการลาออก แต่ก็ได้กระทำ ในทางตรงกันข้ามกลับบริหารจัดการให้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ วันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เรื่องกฎหมายการเลือกตั้ง รวมทั้งประกาศกำหนดวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่ประชาชนรอคอยกันมานานแล้ว การกระทำครั้งนี้นักกล่าวได้ว่า พระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมได้สร้างเรื่องเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนเรื่องการลาออกของนายทหารทั้งสี่คน เพราะระยะสองเดือนตั้งแต่มีการประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ไม่เคยชี้แจงหรือให้ข่าวเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ทุกคนปรารถนาเลย ดังนั้น ความหวังของพระยามโนปกรณนิติธาดา ที่พยายามหันเหความสนใจจึงไม่ได้ผล "...พระมหานครได้ผวาตื่นด้วยข่าวลาออกของท่านวีรบุรุษแห่งวันที่ 24 มิถุนายน ทั้ง 4 ท่าน ตั้งแต่เช้าวันอังคารและยังได้ตื่นอยู่เป็นนิมิตจนกระทั่งบัดนี้ อาการตื่นนั้นได้เป็นไปด้วยความฉงนสนเท่ห์อันใหญ่หลวงในสาเหตุที่ท่านทั้ง 4 ได้ลาออก"¹ การลาออกของนายทหารทั้งสี่คนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่ขัดข้องและตัดทอนนั้น ทำให้มีเสียงเรียกร้องให้พระองค์ทรงพิจารณาอีกครั้ง เพื่อว่านายทหารทั้งสี่คน อาจเปลี่ยนใจกลับมาทำงานอีกครั้ง²

หลังจากที่พระยามโนปกรณนิติธาดา พยายามเบี่ยงเบนกระแสข่าวการลาออกของนายทหารทั้งสี่คน โดยประกาศกฎหมายให้มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2476 แล้ว ประสบความล้มเหลว อีก 2 วันต่อมา พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ย้ายที่ทำการรัฐบาลจากวังปารุสกวันซึ่งเป็นที่พักผ่อนพระยาทรงสุรเดชใช้เป็นหน่วยบัญชาการทางทหารด้วย โดยเข้าไปตั้งที่ทำการ ณ ศาลาลูกขุนในพระบรมมหาราชวัง³ และพร้อมกันนั้นก็ใช้สถานที่แห่งนี้เป็นที่พำนักอาศัยด้วย มีพลเรือโทพระยาราชวังสัน พระยาตรีวิสารวาจา และร้อยโทประยูร ภมรมนตรี รวมอยู่ ฉะนั้นงานราชการทั้งหลายจึงตกอยู่กับบุคคลทั้งสี่นี้ "ส่วนรัฐมนตรีคนอื่นๆ นั้นได้เข้าประชุมบ้าง ไม่ได้เข้าประชุมบ้าง และรัฐมนตรีบางท่านถึงแก่ดำริว่าจะลาออกก็มี ทั้งนี้มีความเป็นห่วงเป็นใยว่า ราชการงานเมืองจะมีได้ดำเนินไปโดยชอบด้วยทำนองคลองเหตุผลทุกประการ"⁴ นอกจากนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดา ก็สั่งให้รถปืนกลของทหารออกมาคุมสถานการณ์ในกรุงเทพฯ⁵

ด้านนายทหารทั้งสี่คนของคณะราษฎรเมื่อยื่นใบลาออกแล้ว ต่างก็เดินทางไปต่างจังหวัด หนังสือพิมพ์ประชาชาติได้ลงความเห็นต่อกรณีการลาออกว่า "...คนสำคัญทั้ง 4 ไม่ควร

¹"4 ทหารเสือ," (2476, 15 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.

²"ขอเชิญเสด็จ นิวัตต์พระมหานคร," (2476, 10 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.

³"ย้ายที่ทำการรัฐบาล," (2476, 19 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.

⁴"ล้มรัฐบาลพระยามโนฯ," (2476, 20 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.

⁵"ล้มรัฐบาลพระยามโนฯ," (2476, 21 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.

ปล่อยมือไปเสีย จริงอยู่ ทหารไม่ควรเกี่ยวข้องกับการเมืองเพราะไม่ชอบด้วยวิถีทางของรัฐธรรมนูญ แต่เดี๋ยวนี้เรายังไปได้ไม่พ้นหัวเลี้ยว และรัฐมนตรีที่เป็นทหารก็ยังมีอยู่ จึงควรจะให้ทหารซึ่งเป็นผู้ก่อการได้เกี่ยวข้องกับการเมืองไปพลางก่อน"¹ การลาออกของนายทหารทั้งสี่คนนี้ ไม่ว่าบุคคลใดจะวางกลเกมอย่างไร ก็สามารถกล่าวได้ว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งดำเนินการได้เร็วกว่าด้วยการออกราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย ฉบับวันอาทิตย์ที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ลงเรื่องการลาออกจากตำแหน่งทางการเมืองและตำแหน่งทางการเมืองทหารของนายทหารทั้งสี่คน โดยระบุว่า จะมีผลตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็นต้นไป พร้อมกันนั้น ได้ประกาศเรื่องแต่งตั้งนายทหารรักษาราชการแทนและประกาศตั้งรัฐมนตรี ในส่วนประกาศตั้งนายทหารรักษาราชการแทนนั้น ระบุให้ผู้ลาออกทั้งสี่คน พ้นหน้าที่ตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 แต่วันที่ยังไม่ถึงกำหนดดังกล่าวให้ลาพักราชการ ซึ่งความหมายก็คือ นายทหารทั้งสี่คนถูกปลดออกตั้งแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษานั้นเอง โดยตั้งให้ พลตรีพระยาพิไชยสงคราม นายทหารนอกราชการเป็นผู้บัญชาการทหารบก พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม เป็นเจ้ากรมยุทธการทหารบก พันโทหลวงพิบูลสงคราม รองผู้บังคับการทหารปืนใหญ่ เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก ในคำประกาศแต่งตั้งให้เหตุผลว่า การตั้งนายทหารให้ดำรงตำแหน่งเพียง 3 อัตรานี้ เพราะเป็นตำแหน่งสำคัญ ไม่สมควรให้ว่างอยู่ ส่วนการประกาศตั้งรัฐมนตรีนั้น ได้ตั้งพลตรีพระยาพิไชยสงคราม เป็นรัฐมนตรี แม้ว่าในคำประกาศตั้งรัฐมนตรีจะไม่ได้ปลดนายทหารทั้งสี่คนของคณะราษฎรออกจากการเป็นรัฐมนตรีก็ตาม แต่ก็พิจารณาได้ว่า ถึงยังคงเป็นรัฐมนตรีอยู่ แต่ไม่ได้อยู่ในตำแหน่งบังคับบัญชาทางทหาร ก็เท่ากับว่าหมดอำนาจอิทธิพลไปแล้ว

การศึกษาถึงบทบาททางการเมืองและบทบาททางทหารของผู้นำทางทหารของคณะราษฎร และบทบาทของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมในท่ามกลางความขัดแย้งและมุงหวังของแต่ละฝ่ายภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 น่าจะกล่าวได้ว่า การลาออกของนายทหารผู้นำทั้งสี่คนครั้งนี้เป็นเกมที่ถูกฝ่ายต่างสมัครใจที่จะชิงไหวชิงพริบกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อเข้าครองตำแหน่งการเป็นผู้นำในกองทัพบก เพราะทุกคนต่างมีความมุงหวังอยู่ในใจ โดยเชื่อว่าตนเองจะได้กลับเข้าสู่ตำแหน่งเดิมอีกครั้ง อย่างเช่น พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา หวังว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงยับยั้งการลาออกของพวกตน ส่วนพันเอกพระยาทรงสุรเดชก็หวัง "จะลองพระทัยพระปกเกล้าฯ ว่าถ้าไม่เห็นด้วยคงจะรับสั่งและเรียกไปสอบถาม จะได้เล่าเรื่องราวให้ฟัง"² แต่ฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดากลับมั่นใจว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องไม่ทรงยับยั้งการขอลาออก ความหวังในเบื้องต้นของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาที่ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงยับยั้งการ

¹"เปลี่ยนแล้วต้องจัดอีก," (2476, 19 มิถุนายน). ประชาชาติ. หน้า 2.

²กรมโฆษณาการ. (2482). เส่เมเดิม. หน้า 24.

ลาออกของพวกตน เพราะไม่ใช่เป็นการลาออกเพียงคนเดียว ซึ่งน่าจะสันคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลได้ และถ้าหากเป็นเช่นนั้นจริงๆ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาจะสามารถพลิกสถานการณ์ทางการเมืองและการทหารที่ตนเองถูกกดดันมาตลอดได้ อีกทั้งจะเป็นฝ่ายรุกทางการเมืองให้พระยามโนปกรณนิติธาดาดำเนินการให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยเร็ว และจะขัดขวางการเปลี่ยนแปลงสภาระใดๆ ในกฎหมายเลือกตั้งและรัฐธรรมนูญ การลาออกของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาครั้งนี้เป็นครั้งที่สอง โดยในครั้งแรกเคยยื่นใบลาออกเมื่อเสร็จงานฉลองรัฐธรรมนูญในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มาแล้ว แต่ "ในหลวงไม่พระราชทานพระบรมราชานุญาต"¹ ทว่าการลาออกในครั้งนี้ สภากรรมการทางการเมืองได้เปลี่ยนไปแล้ว จึงทำให้ "พระปกเกล้าฯ อนุญาตให้ลาออกเลยทีเดียว แล้วตั้งผู้บัญชาการทหารบกขึ้นใหม่ การที่กระทำไปดังกล่าวแล้ว พระปกเกล้าฯ ย่อมรู้เห็นด้วย เพราะการแต่งตั้งผู้บัญชาการทหารบกนั้น พระปกเกล้าฯ เป็นผู้ทรงแต่งตั้ง"²

ส่วนการลาออกของอีกสามนายทหารคณะราษฎรนั้น กล่าวได้ว่าบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจให้มีการลงนามลาออกคือพันเอกพระยาทรงสุรเดช สำหรับพันเอกพระยาฤทธิ์อัคเนย์ และพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ น่าจะเป็นการลาออกตามพันเอกพระยาทรงสุรเดชมากกว่าที่จะเป็นเหตุผลเฉพาะตัว³ ซึ่งพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้แถลงถึงการลาออกพร้อมกันทั้งสี่คนนี้ว่า "ด้วยทั้ง 4 ท่านได้ให้คำสัตย์สัญญาไว้ต่อกันว่า ความทุกข์และความสุขของอีกคนหนึ่ง ย่อมเป็นความทุกข์และสุขของคนทั้ง 4"⁴ แต่ในความจริงที่น่าเชื่อถือของเหตุการณ์ลาออกครั้งนี้เป็นกลลวงของพันเอกพระยาทรงสุรเดช ที่ต้องการหลอกพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาให้พ้นจากตำแหน่ง โดยเมื่อ "พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิ์อัคเนย์ และพระประศาสน์พิทยายุทธลาออกแล้ว พระยาพหลพลพยุหเสนาจะได้ลาออกตามไปด้วย เพื่อให้อำนาจนั้นตกไปอยู่กับพระยามโนปกรณนิติธาดา"⁵ และพันเอกพระยาทรงสุรเดชหวังจะได้กุมอำนาจในภายหลัง ความหวังของสามนายทหารคณะราษฎรว่าจะได้กลับคืนสู่ตำแหน่งทางทหารอีกครั้ง โดยเฉพาะพันเอกพระยาทรงสุรเดชกับความหวังในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกที่จะได้รับการเสนอชื่อจากพระยามโนปกรณนิติธาดาที่ตนให้การสนับสนุนในลักษณะพึ่งพา

¹"ชีวิตการต่อสู้ของพระยาทรงสุรเดช," (2517, 20 มกราคม). สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 20(30) : 15.

²กรมโฆษณาการ. (2482). หน้าเดิม.

³วิธามโนพิโมกษ์. (2520). ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 116 - 117.

⁴"สัมภาษณ์พระยาพหลฯ," (2476, 15 มิถุนายน). ประชาชาติ. หน้า 3.

⁵กรมโฆษณาการ. (2482). เล่มเดิม. หน้า 10.

อาศัยกัน ส่วนพันเอกพระยาฤทธิ์อัคนย์ก็ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์อย่างมีความหวังเต็มเปี่ยมว่า "เมื่อถึงคราวจำเป็นชาติต้องการ ท่านยินดีที่จะกลับมาทำงานอีก"¹

เกมการลาออกของนายทหารคณะราษฎรที่ต่างคนต่างแฝงไว้ด้วยความหวังที่จะกลับเข้ามามีอำนาจอีกครั้ง โดยเฉพาะพันเอกพระยาทรงสุรเดชในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ในอนาคตอันใกล้ กลับถูกพระยามโนปกรณนิติธาดาไม่มีความจริงใจด้วย เมื่อบุคคลทั้งสี่ถูกปลดออกจากตำแหน่งทางทหารในวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 คือก่อนหน้าวันที่ได้ระบุไว้ในใบลา การกระทำของพระยามโนปกรณนิติธาดาค้างครั้งนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่น่าแปลกในทางการเมือง เพราะหากพระยามโนปกรณนิติธาดาเสนอชื่อพันเอกพระยาทรงสุรเดช เพื่อทูลเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแล้ว เสถียรภาพของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาอาจจะไม่มั่นคง เนื่องจากเมื่อถึงเวลานั้นก็ไม่มีใครเข้ามาถ่วงดุลอำนาจของพันเอกพระยาทรงสุรเดชอีกต่อไป อีกทั้งพลเรือโทพระยาราชวังสัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารเรือที่เป็นผู้ใกล้ชิดกับพระยามโนปกรณนิติธาดา ก็กำลังขัดแย้งกับพันเอกพระยาทรงสุรเดชในเรื่องแนวทางพัฒนากองทัพ* และในวันที่ ปลดนายทหารคณะราษฎรทั้งสี่คนนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดาได้แต่งตั้งพลตรีพระยาพิไชยสงคราม นายทหารนอกราชการซึ่งเคยเป็นผู้วางแผนให้สู้กับการยึดอำนาจของคณะราษฎรเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ตั้งพันเอกพระยาตรีสิทธิสงคราม ที่เคยเป็นเพื่อนนักเรียนนายทหารเยอรมันกับพันเอกพระยาพลพล พยุหเสนาและพันเอกพระยาทรงสุรเดช แต่ก็ถูกภัยการเมืองหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ให้โอนไปรับราชการที่กระทรวงธรรมการ กลับมารักษาราชการในตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก ซึ่งสิ่งนี้ย่อมเท่ากับว่าเป็นการนำนายทหารทั้งสองผู้ที่เคยเดือดร้อนจากการกระทำของคณะราษฎร ได้กลับมาทำงานร่วมกันอีกครั้ง ซึ่งย่อมสร้างความไม่ไว้วางใจให้แก่นายทหารคณะราษฎรระดับล่างโดยทั่วไป

¹"สัมภาษณ์พระยาฤทธิ์ฯ," (2476, 19 มิถุนายน). ประชาชาติ. หน้า 3.

* พันเอกพระยาทรงสุรเดชมุ่งส่งเสริมบทบาทของกรมอากาศยาน โดยลดทอนบทบาทกองทัพเรือในด้านงบประมาณ.

การต่อต้านรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาของกลุ่มนายทหารคณะราษฎร

มีนายทหารคณะราษฎรระดับล่างผู้หนึ่ง เป็นบุคคลที่น่าสนใจซึ่งเข้าไปเกี่ยวพันกับเกมการแต่งตั้งนายทหารรักษาราชการของพระยามโนปกรณนิติธาดา คือ พันโทหลวงพิบูลสงคราม ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับการทหารปืนใหญ่ ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ หากมองย้อนกลับไปเกือบหนึ่งปี พันโทหลวงพิบูลสงครามไม่มีบทบาททางการเมืองอย่างเด่นชัดเลย หรือในกรณีเหตุการณ์ประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เขาก็เป็นผู้หนึ่งที่ไม่มีความขัดขวางและได้ร่วมลงนามในพระราชกฤษฎีกานี้ โดยอ้างว่าเกรงจะเป็นภัยร้ายแรง จึงได้ลงชื่อตามพระยาพลหข ไป แต่มีผู้อธิบายบทบาทของพันโทหลวงพิบูลสงครามไปในทางขัดแย้งว่า "หลวงพิบูลฯ สนับสนุนการเคลื่อนไหวของพระยามโนฯ"¹ และในภายหลัง พันโทหลวงพิบูลสงคราม ได้มีจดหมายไปถึงนายปรีดี พนมยงค์เพื่อปรับความเข้าใจว่า "บางที่อาจารย์อาจเข้าใจว่าผมเป็นคนช่วยปิดสภาและเนรเทศอาจารย์เกี่ยวแก่ข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เรื่องนี้ผมไม่ได้เป็นผู้ทำ"² หากจะมองในทัศนะของคณะราษฎรสายพลเรือนของนายปรีดี พนมยงค์แล้วคงเคลือบแคลงใจในบทบาทของพันโทหลวงพิบูลสงครามไม่น้อย เพราะกลุ่มนายทหารคณะราษฎรระดับล่างของพันโทหลวงพิบูลสงคราม เป็นกลุ่มที่คุ่มกำลังสำคัญในกรุงเทพฯ มากที่สุดคือกองพันทหารราบที่ 3 กองพันทหารราบที่ 8 กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 2 กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ และกองพันทหารม้า ภายใต้การบังคับบัญชาของพันตรีหลวงพรหมโยธี พันตรีหลวงอำนาจสงคราม พันตรีหลวงกาจสงคราม พันตรีหลวงเกรียงศักดิ์พิชิต และพันตรีหลวงทศไนยนิยมตีก ตามลำดับ แต่หากจะมองบทบาทของพันโทหลวงพิบูลสงครามจากทัศนะของฝ่ายทหารเรือหรือนายทหารบกชั้นผู้น้อยระดับล่างก็ยิ่งเห็นว่า พันโทหลวงพิบูลสงครามยังเป็นผู้น้อยเกินกว่าที่จะเป็นผู้นำหากทำการขัดแย้งหรือต่อต้านกับกลุ่มอนุรักษนิยม นอกจากพลเรือโทพระยาราชวังสัน จะเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในฐานะผู้บังคับบัญชาด้วยแล้ว ยังร่วมอยู่ในกลุ่มอนุรักษนิยมของพระยามโนปกรณนิติธาดาอีกด้วย แต่จากการที่พันโทหลวงพิบูลสงครามไม่ได้แสดงบทบาทให้เป็นจุดเด่นในทางการเมืองและการทหารในระยะที่ผ่านมา ทำให้เขารอดพ้นจากการเป็นเป้าหมายที่จะถูกขจัดออกไป ในทางตรงข้าม กลุ่มอนุรักษนิยมกลับประเมินเขาว่าไม่มีพิษมีภัยอย่างใด คงจะสามารถควบคุมได้ง่ายถ้าจัดให้มีตำแหน่งสูงขึ้น ให้มีฐานะเป็นหัวหน้ากลุ่มนายทหารระดับล่างที่คุ่มกำลังตามที่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้กระทำไปแล้ว เมื่อคราวปลด

¹บันทึกของทวี บุณยเกตุ. (1972). ใน Jayata Kumer Ray, *Portraits of Thai Politics*. (New Delhi) : Orient Longman Ltd., P. 71.

²ปรีดี พนมยงค์. (2516). "ความเป็นไปในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," ใน *สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, เบื้องแรกประชาธิปไตย*. หน้า 76.

นายทหารคณะราษฎรทั้งสี่คนออกจากตำแหน่ง ตลอดทั้งให้พันโทหลวงพิบูลสงคราม "ไปทำความเข้าใจกับคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายทหารบก"¹ และผลที่ได้ในเวลาเดียวกัน กลุ่มนายทหารของพันโทหลวงพิบูลสงครามก็จะเป็นกลุ่มที่คานกำลังกับกลุ่มของพันเอกพระยาทรงสุรเดช ที่ส่วนใหญ่ได้คุมกำลังกองพันทหารราบไว้ เพราะในอดีต พันโทหลวงพิบูลสงครามกับพันเอกพระยาทรงสุรเดชเคยมีความขัดแย้งกันมาก่อนในเรื่องที่พันเอกพระยาทรงสุรเดช ได้ปรับปรุงโครงสร้างกองทัพ ยุบเลิกโรงเรียนเสนาธิการทหาร แต่ที่รุนแรงกว่านั้น พันเอกพระยาทรงสุรเดชพยายามที่จะย้ายพันโทหลวงพิบูลสงครามไปอยู่ในหน่วยผู้ช่วยฝ่ายพลรบ² จึงเป็นที่วางใจได้ว่าบุคคลทั้งสองนี้จะไม่มีการปรองดองหรือมาร่วมมือกันได้

ภายหลังการแต่งตั้งพันโทหลวงพิบูลสงครามให้รักษาราชการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก สถานภาพความเป็นผู้นำของพันโทหลวงพิบูลสงครามในหมู่ทหารบกทหารเรือชั้นผู้น้อยเริ่มเด่นชัดขึ้น อาจเนื่องมาจากนาวาโทหลวงสินธุสงครามชัยถูกปราบปรามทางทหารเนื่องจากกรณีต้องออกเสียงสนับสนุนฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดาในคราวลงมติเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ เพราะพลเรือโทพระยาราชวังสันผู้เป็นพี่ชายอยู่ในกลุ่มอนุรักษนิยมด้วย "ยังนานวัน หลวงสินธุซึ่งบ่นว่ารำคาญ ก็ชักปลื้มตัว ทำให้พวกก่อการฝ่ายทหารเรือถูกท่านตีห่าง จึงพากันเกาะหลวงศุภชลาศัย...พวกทหารเรือที่ถูกหลวงสินธุขูดทั้ง พากันไปชุมนุมที่กรมทหารปืนใหญ่บ้านหลวงพิบูลฯ มีพลเรือนพวกหลวงประดิษฐ์ไปร่วมด้วย"³ มีข้อสันนิษฐานเกิดคือพลเรือนสายนายปรีดี พนมยงค์ก็เข้าไปปะปนกับทหารเรือที่บ้านพันโทหลวงพิบูลสงครามนั้น คงเป็นความรู้สึกต่อต้านกลุ่มอนุรักษนิยมอย่างรุนแรงเช่นเดียวกับกลุ่มนายทหารพวกนี้ ต่อมาในกลางเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2476 พันตรีหลวงทัตไวยนิยมศึก ผู้บังคับกองพันทหารม้าที่ 1 และเป็นบุคคลหนึ่งที่ร่วมก่อการที่ปารีส และเป็นนายทหารในกลุ่มของพันโทหลวงพิบูลสงครามได้ถึงแก่กรรม ทำให้พันโทหลวงพิบูลสงครามได้เป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่คนเดียวที่เหลืออยู่ในขณะนั้น⁴

การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้แต่งตั้งพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บังคับบัญชากองทัพบกตามตำแหน่งใหม่นี้ ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มนายทหารคณะราษฎรซึ่งมีพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้นำกับกลุ่มอนุรักษนิยมของพระยามโนปกรณนิติธาดาจะไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพราะกลุ่มอนุรักษนิยมต้องการให้พันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นเครื่องมือคานอำนาจของ

¹ พลโทประยูร ภมรมนตรี. (2518). ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. หน้า 248.

² วิธนา โมโนโหมกซ์. (2520). ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 116 - 117.

³ หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรีหลวงสังวรบุรุษกิจ (สังวร สุวรรณชีพ). (2515). หน้า 57.

⁴ อ.พิบูลสงคราม. (2518). จอมพล ป. พิบูลสงคราม. หน้า 169.

พันเอกพระยาทรงสุรเดช ส่วนนายทหารคณะราษฎรกลุ่มพันโทหลวงพิบูลสงครามก็ทราบดีว่า "หากขึ้นปล่อยให้บ้านเมืองตกอยู่ในกำมือของคณะพระยามโนปกรณนิติธาดาต่อไปแล้ว ชาวคณะราษฎรอาจได้รับความเดือดร้อนโดยถูก "ศอกกลับ" จากพระยามโนฯ"¹ เพราะในเวลานั้น "ก็ปรากฏว่า พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม ผู้ซึ่งพอขึ้นนั่งบัญชาการเป็นเจ้ากรมยุทธการทหารบก ก็กำลังเตรียมการออกคำสั่งย้ายผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายทหารให้พ้นไปจากหน่วยกำลังไปทั้งสิ้น"² ในกรณีนี้พันโทหลวงพิบูลสงครามเล่าว่า "หากไม่รวบรัดจัดการยึดอำนาจโดยฉับพลันแล้วจะถูกฆ่าตายหมด เพราะพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามหักหลังพอขึ้นมานั่งบัญชาการ ก็เตรียมออกคำสั่งย้ายผู้ก่อการฝ่ายทหารให้พ้นการบังคับบัญชากรมกองทหารไปทั้งสิ้น นอกจากเป็นแผนการที่จะระงับมิให้พระยาทรงฯ กลับเข้ามาอีก นอกจากนั้นกลับคิดทำลายผู้ก่อการฯ อีกด้วย"³ สิ่งนี้จึงเป็นเหตุผลที่น่าหวาดเกรงของชาวคณะผู้ก่อการ ฉะนั้น การรวบรวมกำลังอย่างรวดเร็วจึงเกิดขึ้น โดยพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารบก นาวาโทหลวงศุภชลาศัยเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารเรือ แต่พันโทหลวงพิบูลสงครามยังตระหนักดีว่า ตนนั้น แม้จะมีฝีมืออยู่ในระดับดี แต่บาร์มีในการควบคุมกองทัพยังหาไม่ การเชิญพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเข้ามาเป็นผู้นำอีกครั้งในการยึดอำนาจจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและเหมาะสม

การติดต่อระหว่างพันโทหลวงพิบูลสงครามกับพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเพื่อให้พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนามาเป็นผู้นำการยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในครั้งนี้ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนายังได้ติดต่อทบทวนพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ให้ร่วมมือในการทำรัฐประหารด้วย แต่ก็ได้รับการปฏิเสธ⁴ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาได้อาศัยบารมีของตนเองซึ่งเคยเป็นผู้บัญชาการทหารบกมาก่อน สั่งให้นายทหารคณะราษฎรในสังกัดกลุ่มพันเอกพระยาทรงสุรเดช ที่เป็นผู้บังคับบัญชากองพันทหารราบต่างๆ และโรงเรียนนายร้อยทหารบกให้เตรียมพร้อมในที่ตั้ง ซึ่งการที่บรรดานายทหารของกลุ่มพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ให้ความร่วมมือด้วยนั้น น่าจะเป็นเพราะได้เห็นแล้วว่า พันเอกพระยาทรงสุรเดชผู้เคยร่วมกลุ่มผู้นำนายทหารคณะราษฎรเมื่อตอนตัวมาให้การสนับสนุนพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม ก็ยังถูกพระยามโนปกรณนิติธาดากำจัดด้วยการปลดออกจากตำแหน่งโดยไม่ให้ตั้งตัวได้ อีกทั้งนายทหารกลุ่มนี้ก็ยังเป็นพวกคณะราษฎรที่เป้าหมายต่อไปของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมที่ต้องถูกขจัดออกไปด้วยเช่นกัน

¹ จ่าลอง อิทะรงค์. (2492). *ละครการเมือง*. หน้า 169.

² อ. พิบูลสงคราม. (2518). *เล่มเดิม*. หน้า 167.

³ พลโทประยูร ภมรมนตรี. (2518). *เล่มเดิม*. หน้า 266 – 267.

⁴ เสถียร สุโกศล. (2514). *ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์*. หน้า 141.

การยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา

นับว่าเป็นความผิดพลาดของพระยามโนปกรณนิติธาดา ที่ได้ประมาณการหรือประเมินตัวของพันโทหลวงพิบูลสงคราม เพราะคาดว่าจะไม่มีพิษภัยอย่างใดและสามารถควบคุมได้ง่าย จึงวางใจแต่งตั้งให้เข้าสู่ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาในกองทัพบกเกือบสูงสุด ทำให้พันโทหลวงพิบูลสงคราม ใช้ตำแหน่งหน้าที่เพื่อเอื้ออำนวยด้านการทหาร โดยก้าวเป็นผู้นำนายทหารบกคณะราษฎร ร่วมกับนาวาโทหลวงศุภชลาศัยซึ่งในเวลานี้ได้เป็นผู้นำนายทหารเรือคณะราษฎรแทนนาวาโทหลวงสินธุสงครามชัย เคลื่อนกำลังเข้ายึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา โดยมีพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำกำลังทหารเข้าควบคุมสถานการณ์และจุดสำคัญในกรุงเทพฯ เช่น กระทรวงกลาโหม วังปารุสกวัน พระที่นั่งอนันตสมาคม ที่ทำการไปรษณีย์กลาง ดัดการสื่อสารทางโทรศัพท์ สังกทหารปิดล้อมศาลาลูกขุนในพระบรมมหาราชวังซึ่งเป็นที่ทำการของรัฐบาลและที่พำนักของพระยามโนปกรณนิติธาดา และรัฐมนตรีอีกสามคน ส่วนกำลังของทหารเรือโดยนาวาตรีหลวงสังวรยุทธกิจ ผู้บังคับการเรือรบหลวงพาลีรังทวีป ได้ลอยลำรักษาสถานการณ์ในแม่น้ำเจ้าพระยาพร้อมส่งกำลังสนับสนุนและอีกส่วนหนึ่งก็เข้าคุมทหารพรานดิษฐ์ เหตุการณ์ทั้งหมดนี้ นายทหารคณะราษฎรที่ทำการยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ควบคุมสถานการณ์ได้หมดในเวลา 05.00 น. ของวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 โดยไม่มีเหตุการณ์รุนแรงใดๆ เกิดขึ้น¹ จากนั้นคณะผู้ยึดอำนาจได้ออกประกาศฉบับแรก โดยให้เหตุผลของการกระทำในครั้งนี้ว่า "ด้วยคณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการแผ่นดิน ณ บัดนี้ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ โดยเริ่มต้นปิดสภาผู้แทนราษฎรแล้วดื้อใช้รัฐธรรมนูญ คณะทหารบก ทหารเรือและพลเรือนจึงได้ดำเนินการเพื่อเปิดสภาผู้แทนราษฎรดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ..."² ในขณะเดียวกัน ก็ทำหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลไปยังพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หัวหิน ซึ่งใจความโดยสรุปนั้นก็คือ คณะรัฐประหารยังคงชื่อตรงจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อยู่เสมอ ในอีกทางหนึ่ง พันตรีหลวงกาจสงครามก็ได้รับมอบหมายจากพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาให้นำหนังสือไปถึงพระยามโนปกรณนิติธาดา โดยข้อความได้กล่าวถึงการบริหารงานของรัฐบาลว่า มีทั้งสิ่งที่เป็นไปตามทำนองคลองธรรมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศ แต่ก็มียุทธการอีกมากมายซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ดำเนินไปก่อให้เกิดความไม่พึงประสงค์ของบุคคลทั่วไปและของคณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ถ้าได้พิจารณากันโดยถ่องแท้แล้วเห็นว่า การบริหารราชการแผ่นดินเท่าที่รัฐมนตรีได้ปฏิบัติกันมานั้น

¹ รัศมี ชาตะสิงห์. (2521). บทบาทของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะนายกรัฐมนตรีในระยะทศปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 72 - 76.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.12/45. เรื่องการยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

บทสรุป

วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เป็นการต่อสู้ขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่ อันเป็นลำดับเหตุการณ์ที่อยู่ในบริบทของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475

ในสมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 กระแสลัทธิประชาธิปไตยได้เป็นพลังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในประเทศต่างๆ ดังนั้น ประเทศไทยจึงพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสถาบันทางการเมือง ซึ่งได้นำรูปแบบสภาผู้แทนราษฎรของระบอบรัฐธรรมนูญจากต่างประเทศมาใช้เป็นช่วงๆ เพื่อประโยชน์ทางอำนาจในระบอบการปกครองและลดทอนกระแสการเรียกร้องที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของปัญญาชนไทย แต่สภาพการณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แตกต่างไปจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก เพราะความต้องการของปัญญาชนที่หวังจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ต้องการที่จะให้ประเทศมีรัฐธรรมนูญและมีสภาผู้แทนราษฎรได้ทวีขึ้น ตลอดถึงสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรงของประเทศ ได้ชี้ให้เห็นถึงความไม่สามารถในการบริหารงานโดยบุคคลคนเดียว สภาพการณ์ดังกล่าวได้กดดันให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงนำเสนอแนวพระราชดำริทางการเมือง เพื่อจะปรับเปลี่ยนการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้อยู่ในรูปของระบอบประชาธิปไตย โดยจะให้ประเทศมีรัฐธรรมนูญและมีรูปแบบการปกครองของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภา ซึ่งหมายถึงอำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎร แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว รัฐธรรมนูญตามแนวพระราชดำริของพระองค์หมายถึงพระราชอำนาจสูงสุดตลอดทั่วพระราชอาณาจักรเป็นของพระมหากษัตริย์โดยการตราไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับการคัดค้านจากคณะเจ้านายที่มีบทบาทในการบริหารการปกครอง และในท้ายที่สุดคณะราษฎรซึ่งประกอบด้วยคณะนายทหารและพลเรือนที่ถือได้ว่าเป็นตัวแทนของปัญญาชนไทย ใช้กำลังโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และพระราชอำนาจเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์ ด้วยการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ใต้รัฐธรรมนูญในการปฏิบัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

สภาพการณ์ที่สับสนวุ่นวายทางการเมืองของไทยในช่วงหนึ่งปีแรกของการปฏิวัติเป็นการต่อสู้แย่งชิงอำนาจของสองกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ สำหรับคณะราษฎรผู้โค่นล้มอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ย่อมไม่อาจวางใจได้ว่าพระมหากษัตริย์และคณะเจ้านายตลอดทั้งผู้นิยมเจ้าจะไม่พยายามรื้อฟื้นการปกครองระบอบเก่าขึ้นมาอีกครั้ง ในขณะที่ระบอบใหม่ยังเพิ่งเริ่มต้น ดังนั้นจึงจัดวางตำแหน่งพระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะประมุขของประเทศที่มีฐานะเทียบเท่า

สถาบันนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ดังปรากฏในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นผลจากการร่วมร่างของสามฝ่าย ได้แก่คณะราษฎร กลุ่มอนุรักษนิยม และพระมหากษัตริย์ จะทำให้พระราชฐานะของพระมหากษัตริย์จะดีขึ้นและอยู่ในฐานะสูงขึ้นจากเดิมบ้างก็ตาม แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหวังว่า พระองค์จะได้อำนาจในการเป็นผู้เลือกและแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ด้วยพระองค์เอง และทรงต้องการให้มีการตราไว้ในรัฐธรรมนูญว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะลงมติให้บังคับใช้กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงยับยั้งไว้แล้วนั้น กระทำได้ก็ต่อเมื่อใช้คะแนนเสียงสามในสี่แห่งมวลสมาชิกทั้งหมด ผลโดยรวมของทั้งสองประเด็นที่ทรงมุ่งหวังคือ พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจทั้งโดยพฤตินัยและนิตินัยอย่างแท้จริงในระบอบใหม่

สำหรับการแย่งชิงอำนาจในกองทัพบกซึ่งพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้บัญชาการทหารบก และพันเอกพระยาทรงสุรเดช ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก ก็เป็นปัญหาที่สั่นคลอนเสถียรภาพภายในคณะราษฎร จึงเป็นโอกาสให้กลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำ สามารถสร้างสถานการณ์ความวุ่นวายให้เกิดแก่คณะราษฎรได้สำเร็จ คือกลุ่มอนุรักษนิยมได้กดดันบทบาททางการเมืองของนายทหารคณะราษฎรด้วยแนวคิดที่ว่าทหารต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง โดยเฉพาะพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาถูกลดบทบาทจนไม่สามารถปกป้องสมาคมคณะราษฎรและสมาชิกคณะราษฎร หรือการแย่งชิงการเป็นผู้นำทางทหารระหว่างพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนากับพันเอกพระยาทรงสุรเดช จนทำให้กลุ่มอนุรักษนิยมดึงความสนับสนุนทางทหารจากพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ และในที่สุดความพยายามของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยมที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญในหลายๆ มาตราที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พอพระทัยในพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่พึงได้รับจากตัวบทของรัฐธรรมนูญจึงเกิดขึ้น ดังนั้นเพื่อที่จะให้เป็นไปได้ในสองประเด็นที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหวังคือ การที่พระองค์หันไปสนับสนุนและร่วมมือกับพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม ซึ่งมีความขัดแย้งกับคณะราษฎรในปัญหาสมาคมการเมืองและปัญหาแนวนโยบายเศรษฐกิจ ด้วยการประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เพื่อขจัดคณะราษฎรออกจากศูนย์อำนาจทางการเมือง ผลของการประกาศพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ทำให้รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาชุดใหม่ เป็นรัฐบาลเผด็จการที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จทางอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ เป็นเพียงแค่การเริ่มต้น เพราะความมุ่งหวังในบั้นปลายของกลุ่มอนุรักษนิยมและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อยู่ที่การจัดนายทหารคณะราษฎรให้ออกไปจากกองทัพ ดังนั้นในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองและการทหารในเดือนมิถุนายน

พ.ศ. 2476 จึงเกิดกรณีสื่อนายทหารลาออกจากราชการเมืองและการทหาร หรือการปลดออกจากราชการก่อนกำหนดของพระยามโนปกรณนิติธาดา ตลอดทั้งการเตรียมปลดนายทหารชั้นผู้น้อยของคณะราษฎรออกจากการบังคับบัญชาหน่วยทหาร เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวได้สร้างความหวั่นเกรงให้แก่คณะราษฎรและพันโทหลวงพิบูลสงครามซึ่งขณะนั้นอยู่ร่วมรัฐบาลและเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก ว่าจะมีการรื้อฟื้นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และคณะราษฎรทุกคนจะต้องถูกขจัดออกไปจากระบบการบริหารประเทศ ดังนั้นเพื่อยุติความหวั่นเกรงและป้องกันภัยอันตรายมาสู่คณะราษฎร พันโทหลวงพิบูลสงครามจึงเคลื่อนกำลังทหารเข้ายึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ด้วยความร่วมมือจากฝ่ายทหารเรือของนาวาโทหลวงศุภชลาศัย โดยมีพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำลี้ภัยอำนาจของกลุ่มอนุรักษนิยม การรัฐประหารครั้งนี้ เป็นการกระทำของนายทหารบก และนายทหารเรือคณะราษฎรโดยไม่มีคณะราษฎรสายพลเรือนเข้าร่วมด้วย เนื่องจากถูกลดบทบาททางการเมืองไปตั้งแต่ครั้งเกิดวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 แล้ว

สภาพความวุ่นวายทางการเมืองในช่วงเกือบหนึ่งปีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมืองของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ขณะที่บรรดาเจ้านายได้ถูกกีดกันออกจากวงการเมือง ส่วนพระมหากษัตริย์ก็ทรงชักนำให้เกิดประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความอ้างอิงในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ แท้ที่จริงแล้วในระยะเวลาที่ไม่ถึงหนึ่งปีของการปฏิวัติ กลุ่มอนุรักษนิยมได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เพื่อขจัดอิทธิพลทางการเมืองของคณะราษฎร แต่ในอีก 81 วันต่อมา คณะราษฎรกลับต้องทำรัฐประหารขึ้นในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เพื่อขจัดอิทธิพลกลุ่มอนุรักษนิยม ซึ่งเหตุการณ์ทั้งหมดนี้ก็ถือเป็นการต่อสู้ระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่อันสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติ พ.ศ. 2475

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เอกสารชั้นต้น

- กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2476). รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476.
- "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475," เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. หอสมุดแห่งชาติ. สร. 0201.16/35.
- "พระบรมราชาทานในการพระราชทานกระบี่แก่นักเรียนนายร้อย," (2474, 24 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 49. หน้า 123.
- "พระราชปรารภ," (2475, 10 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 49. หน้า 529 - 551.
- "คำชี้แจงของบัญชาการทหารบก," (2475, 5 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 49. หน้า 1483 - 4184.
- "พระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่," (2476, 1 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 50. หน้า 1 - 4.
- "พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2476," (2476, 2 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 50. หน้า 10 - 12.
- "พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช 2476," (2476, 2 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 50. หน้า 13 - 15.
- รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2474 - 2477.

เอกสารชั้นรอง

- กุหลาบ สายประดิษฐ์. (2518). เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475. กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์.
- คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482 เรื่องกบฏ. (2482). พระนคร : กรมโฆษณาการ.
- จักรปาณิสรีศีลวิสุทธิ, หลวง. (2475). คำอธิบายธรรมนูญปกครองแผ่นดินสยามเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ. พระนคร : สยามบรรณกิจ.
- จำลอง อิศวรรค์. (2492). *ละครการเมือง*. พระนคร : สหุอุปกรณ์การพิมพ์.
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2505). *เจ้าชีวิต*. พระนคร : คลังวิทยา.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2527). *เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). *การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย พ.ศ. 2411-2475*.
กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2533). *ประวัติการเมืองไทยยุคปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2543). *การปฏิวัติสยาม*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐวุฒิ สิทธิสงคราม. (2507). *พระเกียรติประวัติของจอมพลเรือ จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระนครสวรรค์วรพินิต*. พระนคร : กรมแผนที่ทหาร.
- เดือน บุนนาค. (2500). *ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก*. พระนคร :
เสริมวิทย์บรรณาการ.
- แถมสุข นุ่มนนท์. (2522). *ยังเติร์กครั้งแรก : กบฏ ร.ศ. 130*. กรุงเทพฯ : เรื่องศิลป์.
- แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก ทรงสละราชสมบัติ. (2478).
พระนคร : ศรีกรุง.
- ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล. (2531). *ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์*. กรุงเทพฯ :
สถาบันสันติประชาธรรม.
- ไไทยน้อย. (เสลา เจริญ). (2497). *ฝันร้ายประชาธิปไตย 42 ปี*. กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา.
- นายสุจินดา. (นามแฝง). (2519). *พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย*. พระนคร : สยาม.
- นายหนวย. (ศิลป์ชัย ชาญเฉลิม). (2495). *เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนัผู้วิเศษ*. พระนคร :
โอเดียนสโตร์.
- _____. (2530). *เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนัผู้วิเศษ*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- บุรินทร์ พงศ์สุพัฒน์. (2520). "พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน กับบทบาททางการเมือง," ใน
อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน. หน้า 184 – 185.
กรุงเทพฯ : กรมสารบรรณทหารเรือ.
- ประเจิดอักษรลักษณ์, หลวง. (2477). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*. พระนคร : มหาวิทยาลัย
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง.
- ประยูร ภมรมนตรี. (2517). *บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่าด้วย
กำเนิด ความมุ่งหมาย การปฏิบัติ ความสำเร็จและความผิดพลาด*. กรุงเทพฯ :
เฟื่องอักษร.
- _____. (2518). *ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรตติ้ง.
- ปรีดา วัชรางกูร. (2520). *พระปกเกล้ากับระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : การพิมพ์
พระนคร.
- ปรีดี พนมยงค์. (2513). *คำอธิบายกฎหมายปกครอง*. กรุงเทพฯ : นิติเวช.
- _____. (2526). *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- เผ่า ศรียานนท์. (2516). เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและการชิงอำนาจระหว่าง
ผู้ก่อการฯ. พระนคร : มิตรนราการพิมพ์.
- ไพโรจน์ ชัยนาม. (2488). การร่างรัฐธรรมนูญและบทความเรื่องรัฐธรรมนูญ. พระนคร :
พานิชจุฬาลงกรณ์.
- พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. (2520). บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่การ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิชย์.
- เรื่องของเจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์). (2499). พระนคร : ตีรณสาร.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. (2475). การเมืองการปกครองของกรุงสยาม. พระนคร : ไทยใหม่.
- ศักดิ์ ไทยวัฒน์. เกิดการเมืองบางเรื่องของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับข้าพเจ้า. พระนคร :
ซี.พี. การพิมพ์. (ม.ป.ป.).
- "ศรภัยตาย," (2511). พระนคร : (ม.ป.ป.).
- ศิริรัตนบุษบง, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2524). พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต. กรุงเทพฯ : จันวณิชย์.
- ศรยุทธเสนี, พระยา. (2526). "บันทึกประวัติส่วนตัวของพระยาศรยุทธเสนี," ใน อนุสรณ์งาน
พระราชทานเพลิงศพพลเรือตรีพระยาศรยุทธเสนี (กระแสด ประวาทะนาวัน). หน้า
น. พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สนธิ เตชานันท์. (2519). แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย
ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ :
ไทยเชชม.
- สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย. (2516). เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของ
ผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475 - 2500. พระนคร : มิตรนราการพิมพ์.
- สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน. (2523). สัมภาษณ์พิเศษ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ :
ครบรอบ 48 ปี แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2523. กรุงเทพฯ :
เกษมการพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2526). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์
พับลิชชิ่ง.
- สำรวจ กาญจนสิทธิ์. ท.ส.เจ้าคุณทรงสุรเดช. กรุงเทพฯ : ประมวลสาส์นสยาม. (ม.ป.ป.).
- เสาวลักษณ์. (ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์). (2508). ตัวตายแต่ชื่อยัง. พระนคร : เกื้อกูลการพิมพ์.
- เสถียร สุกโสมณ. (2514). ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาฤทธิ์อัคเนย์. พระนคร :
วัชรินทร์การพิมพ์.

- สินธุ์ กมลนาวิน. (2515). "ไว้อาลัย," ใน *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเรือตรี หลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ)*. หน้า 17. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- "เหตุการณ์กบฏ," (2504). ใน *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลตรีพระยาอนุภาพไตรภพ (จรัส เทพหัสดิน ณ อยุธยา)*. หน้า 91. พระนคร : กรมแผนที่ทหารบก.
- โหมรอนราญ, หลวง. (2510). "เทอดเกียรติประวัติท่านเจ้าคุณแม่ทัพ," ใน *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลตรีพระยาพิไชยสงคราม (แก้ว สร้อยอิน)*. หน้า ๙. กรุงเทพฯ : การรถไฟ.
- อ. พิบูลสงคราม. (2518). *จอมพล ป. พิบูลสงคราม*. (เล่ม 1 - 3). กรุงเทพฯ : มนต์รี.
- อนันต์ พิบูลสงคราม. (2507). "ชีวิตของคุณพ่อ," *อนุสรณ์ในพิธีบรรจุอัฐิ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม*. หน้า 17. พระนคร : ภัคดีประดิษฐ์.

บทความ

- กาญจนศักดิ์, หม่อมเจ้า. (2475, มิถุนายน). "สภาพในมหาสมุทรแปซิฟิก," *ยุทธโฆษ*. 9(40) : 1298 - 1324.
- "การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม," (2475, สิงหาคม). *นาวิกศาสตร์*. 8(15) : 1788. (2475, กุมภาพันธ์). 8(16) : 305 - 310.
- นิติศาสตร์ไพศาลย์, พระยา. (2475, ตุลาคม). "คำอธิบายหลักธรรมนูญสยามเปรียบเทียบ กฎหมายธรรมนูญอังกฤษ," *นาวิกศาสตร์*. 8(16) : 2041 - 2099.
- อรรถเทวเดช, หลวง. (2475, พฤษภาคม). "ความเจริญของเพื่อนบ้าน," *ยุทธโฆษ*. 9(40) : 1989 - 2005.
- "ชีวิตการต่อสู้ของพระยาทรงสุรเดช," (2517, 20 มกราคม). *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*. 20(31) : 15.

หนังสือพิมพ์

- "การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาล," (2475, 8 มิถุนายน). *ศรีกรุง*. หน้า 1.
- "ขอเชิญเสด็จนิวัตต์พระมหานคร," (2476, 10 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.
- "ข่าวการเมือง," (2476, 13 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 2.
- "ไขข่าวการเมือง," (2476, 8 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 3.
- "คดีการเมือง:ตามโอวาทท่านบรรณ," (2476, 25 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 8.
- "คำแถลงการณ์เรื่องข่าวลือการสมโภชพระนคร," (2474, 17 มกราคม). *ศรีกรุง*. หน้า 1.
- "ถือ" "กำเนิด" หรือ "คน," (2475, 19 พฤศจิกายน). *ประชาชาติ*. หน้า 5.

- "ในหลวงทรงให้รัฐบาลกู้เงิน," (2476, 26 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 4.
- "เปลี่ยนแล้วต้องจัดอีก," (2476, 19 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 2.
- "พระราชวินิจฉัยโครงการเศรษฐกิจ," (2476, 10 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 2.
- "พูดอย่างถือคนเป็นคน," (2475, 25 พฤศจิกายน). *ประชาชาติ*. หน้า 5.
- "มติเรื่องคณะชาติ," (2475, 20 มกราคม). *ประชาชาติ*. หน้า 1.
- "ยังไม่ควรลดเงินเจ้านาย," (2474, 17 มกราคม). *ศรีกรุง*. หน้า 1.
- "ย้ายที่ทำการรัฐบาล," (2476, 19 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.
- "รัฐธรรมนูญสยาม," (2475, 21 พฤศจิกายน). *ประชาชาติ*. หน้า 5.
- "ราชกิจจานุเบกษาประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร," (2476, 3 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.
- "ล้มรัฐบาลพระยามโนฯ," (2476, 20 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.
- "ล้มรัฐบาลพระยามโนฯ," (2476, 21 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.
- "สมาคมคณะราษฎร," (2475, 9 มีนาคม). *ประชาชาติ*. หน้า 4.
- "สัมภาษณ์พระยามโนปกรณ์," (2476, 27 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 3.
- "สัมภาษณ์พระยาพหลฯ," (2476, 7 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 4.
- "สัมภาษณ์พระยาพหลฯ," (2476, 15 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 3.
- "สัมภาษณ์หลวงประดิษฐไพฑูริย์," (2476, 12 เมษายน). *ประชาชาติ*. หน้า 3.
- "สัมภาษณ์พระยาฤทธิชัย," (2476, 19 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 3.
- "ให้ทหารออกจากสมาคมการเมือง," (2475, 20 กุมภาพันธ์). *ประชาชาติ*. หน้า 4.
- "4 ทหารเสือ," (2476, 15 มิถุนายน). *ประชาชาติ*. หน้า 1.

วิทยานิพนธ์

- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. (2512). *การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองและการปกครองของประเทศ*. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (การปกครอง). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ชาญชัย รัตนวิบูลย์. (2519). *บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2533). *รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- นิคม จารุมณี. (2518). *กบฏบวรเดช*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- นัยนา หงษ์ทองคำ. (2520). พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วีณา มโนพิโมกษ์. (2520). ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- รัชณี กัลยาคุณาวุฒิ. (2520). ที่มาของรัฐธรรมนูญไทย. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- รัตนา เมฆนันทไพจิตร. (2531). การเมืองกับกฎหมายการพิมพ์ (พ.ศ. 2453 - 2487). วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- รัตมี ขาดะสิงห์. (2521). บทบาทของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะนายกรัฐมนตรี ในระยะหกปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ศิรินันท์ บุญศิริ. (2523). บทบาททางการเมืองและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุวดี เจริญพงศ์. (2519). ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อการเคลื่อนไหวตามแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ภาษาอังกฤษ

- Batson, Benjamin Arthur. (1984). *The End of the Absolutee Monarchy in Siam*. Singapore : Oxford University press.
- Ray, Jayanta Kumer. (1972). *Portraits of Thai Politicals*. New Delli : Orient Longman Ltd.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายเดชา พิมพ์ศิริ
วัน เดือน ปี เกิด	2 มกราคม 2503
สถานที่เกิด	จังหวัดนครปฐม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	166/1 ถ.รถไฟตะวันตกก ต.พระปฐมเจดีย์ อ.เมืองนครปฐม
สถานที่ทำงาน	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 1
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2522	วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสยาม
พ.ศ. 2526	ศึกษาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. 2547	การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ